

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

WIDENER

HN PK1E E

6.34

SZOKOLI, VIKTOR
HONVEDELET

Hun L 876.46.34

Harvard College
Library

FROM THE BEQUEST OF
FRANCIS BROWN HAYES

Class of 1839

OF LEXINGTON, MASSACHUSETTS

HONVÉDÉLET.

HUMORESZKEK,

ÉLETKÉPEK S BESZÉLYEK.

1848—49-BŐL.

IRTA

SZOKOLY VIKTOR.

PEST.

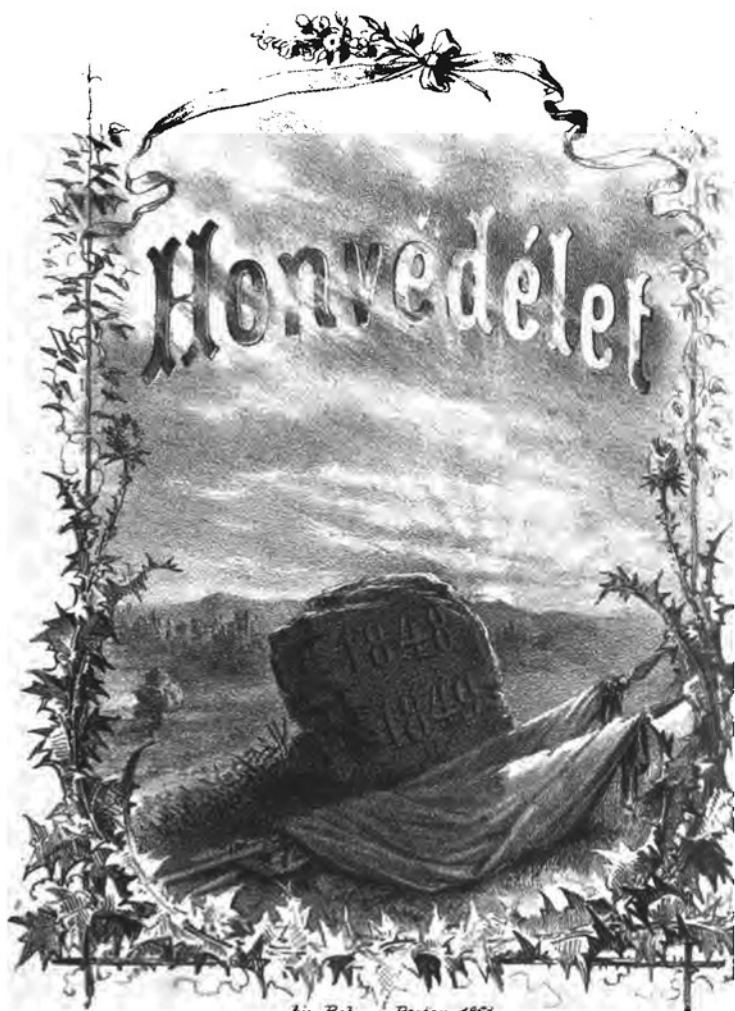
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1861.

Ay. Rohn, Pesten 1861.

HONVÉDÉLET.

HUMORESZKEK, ÉLETKÉPEK

S

BESZÉLYEK 1848—49-BŐL.

IRTA

SZOKOLY VIKTOR.

PEST.

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1861.

Hum L 876.46.34

✓

Hayes fd.

Tiszteljétek a közkatonákat :
Nagyobbak ők, mint a hadvezérek !

Petőfi.

THURIKI

THURÁNSZKY MARCELLNEK

SUPRANOWKÁBAN

TISZTELETE ÉS BARÁTSÁGA JELEÜL

A

SZERZO.

Kedves barátom!

Midőn e könyvem napvilágot lát, be kell vallanom, hogy az létrejöttét leginkább önnek köszöni.

Ön az orosz határszélen, idegen elemben, idegen szokások, idegen nép közt nem egyszer emlékszik vissza édesen, sebesebben dobogó szívvel azon feledhetlen napokra, melyekre ugyan ború következett, de talán csak azért, hogy abból annál ragyogóbban vilanjon ki dicsőségünk napja.

Ön is ott volt, hol :

Ugy mennek a halál elébe ők,

A mint más ember menyegzőre mén ;

Virágokat tűznek kalapjaik

Mellé, s dalolnak a harc mezején !

de élményeit, szenvedéseit nincs kinek elmondania ! Idegen földön született kis fia arca ugyan kigyúl a magyar haza említésére ; de zsöngé szíve még csak remegni tud a csaták elbeszélésénél ; s az Ön környezői ? Ha azok megértenék szavait, akkor kétszáz mértföld-

ről hozzám irt leveleiben talán nem lobbanna fel úgy a visszaemlékezés lángja.

Hála nemzetünk költői kedélyének! mert mi itthon, midőn munkáink végeztével estenden a szobát melegítő tüzet körülüljük, lel-künket mint szabadröptű sólymot szárnyára bocsátjuk, hogy a mult távol szférájából hozza élénk emlékeinket, mik buzdítanak, ha csüg-gedünk, bánkódó szívünkbe örömet csepeg-tetnek, reményeinkben megedzenek.

Többször körünkbe óhajtám önt ily esté-ken, s mert köztünk nem lehetett, le kezdém irogatni ama hagyományokat, melyek száz-féle változatban mindig élni fognak néptünk ajkain.

S most, midőn e hagyományok nagy része már szétszórva megjelent, sőt azokat honunk határain kívül is közölni kezdték, azon óhajtással bocsátom közre e gyűjteményben, hogy Önnek úgy, mint olvasó közönségünk-nek, magános perceiben, téli estéken regélője legyen a szép időkből.

Pest, 1861.

A z í r ó.

TARTALOM.

---

1. **Az ötvenfontos puska**, (nemzetőri humoreszk).
  2. **A hölgyrekruta.**
  3. **A budai diákok 1848-ban.**
  4. **A magyar adott szava.** (Ajánlva az „A. Allgemei-ne“-nek).
  5. **Az égő pipa.**
  6. **Gyalog huszár.**
  7. **A kis honvéd.**
  8. **Mulatságos halál.**
  9. **Kétszer meghalt honvéd.**
  10. **Nemzeti kokárda.**
  11. **Honvédorvos.**
  12. **Az ostromlók tanyája.**
-

Az ötvenfontos puska.

(Nemzetőri novella.)

Most már nyomai sem látszanak az 1848-iki budai sáncoknak; pedig annak idejében azok közt is élénk sürgés-forgás volt, habár honfivér nem is füsté meg a göröngyöket.

Forradalmunk történetére nézve — bármi csekély mérvben, — de mindenesetre veszteség, — ha annak akár kisszerű eseménye is a feledékenységre vész. Ez, s azon vágy, hogy nemzetünk tizenkét év előtti korrajzához magam részéről is járuljak egy-két vonással, ösztönöznek reá, hogy visszaemlékezésem tarka képeit magam elé idézzem, s azokból egy-két jelenetet lemásolni megkísérleljem.

A magyar felelős ministerium már Budapesten székel; a nemzetgyűlés az egy év előtt leégett, s egy év múlva összebombázott redoutte-épületben folyt s a honvédelmi bizottmány megalakult, mely nemzetőrségek, önkénytesek, majd meg később honvédek állítása által a tornyosulni kezdő vést elhárítsa.

Budapest lakói előtt nem volt egészen ismeretlen a katonáskodás, mert úgynevezett polgárőrsége már

azelőtt is létezett; voltak gyalogjai, zöldattilás, medvebőrsüveges gránátosai, vértess lovagjai s igen jó lovas zenekara.

A polgárőrség feladata azonban alig állott másból, mint hogy ünnepélyes alkalmakkor: úrnapi, husvétkor sat. kirukkoljon s legfőlebb háromszoros szalvét dördítsen a levegőbe. Vitézei derék, becsületes polgárokból állottak, kik igen tetszettek maguknak ünnepnapokon a harcias mezben, mikoron is bámulásukra rendesen egész családjuk, rokonságuk és ismeretségük összesereglett az ünnepélyes tereken.

El nem hallgathatók e helyütt bizonyos kis mulatságos történetet, mely egy ilyen polgárőrségi parádén adta elő magát.

A csapatok a városház terén voltak felállítva, hosszú, egyenes sorokban. A százados végigvágta a homlokzat előtt, de a második szakasz harmadik embere előtt, ki mesterségére nézve becsületes kolompáros volt, megállott.

— Miért nem áll ön a sorban egyenesen, vitéz? — kérde a százados alárendeltjétől, kivel szolgálaton kívül a Karlban együtt szokott sörözni.

— Nem lehet egyenesen állnom, százados úr! — viszonzá a kérdezett, s igen keserves arcot vágott.

— S miért nem lehet egyenesen állnia, vitéz?

— Mert a hadnagy úr igen szűkre szabta a csizmám, s az most kegyetlenül szorít!

Nagy kacaj támadt, s ezt az adomát a hajdani

polgárőrség kivénült tagjai még most is édes visszaemlékezések közt szokták egymásnak elbeszélgni.

A polgárőrség feloszlásával alakult az úgynevezett fekete sereg, mely valóban gyönyörű látványt nyújtott; fekete attíla, fekete nadrág, fekete gombok, fekete csákó és fekete szijak képezék az egyenruhát. Csak a csákón volt egy kis fényes pont: egy ezüst halálfe, alatta keresztbe fektetett csontok. E csapat zászlója is a halál sötét színét viselé, s gyászleplere különös ellentétül fehér bötükkel volt hímézve a jelmondat.

E fekete seregtől egészen különböző volt a később alakult halálfejes légió, mely jobbadán lengyelekből s bécsi aulistákból állott.

A nemzetőrség már szervezve s Gaál ezredes rendszere után betanítva volt, midőn a lapokban folytonosan harci híreket lehetett olvasni.

Jellasics közalgéséről beszéltek mindenütt, s elön határozva, hogy Buda városa körül sáncok húzassanak, miket megvédeni majd a nemzetőrség feladata leend.

Az első sáncok emelése a Gellérthegy háta mögé, az úgynevezett Meyer-majorság közelébe volt kitűzve.

Az árkok ásása és a töltések emelése valóságos nemzeti ünnepély volt. A főurak díszhintái hosszú sort képeztek a hegy alatt, melyekből bájos hölgyek léptek ki. A két város tanuló ifjúsága, tanáraik vezetése alatt, ásókkal, kapákkal, kosarak- és talicskák

felfegyverkezve jelent meg a hely színén, s a jóérmű polgárság előre is izzadt a haza jóvoltáért végbeviendő fáradságtól.

A miniszterelnökné, gróf Batthiányi Lajosné volt az első, ki földbe szúrta az ásót, mire oly tevékenység fejtett ki, a milyen csak Babylon tornya építésénél lehetett. Itt főúri hölgyek tolták a földdel telt talicskákat; amott elegánsan öltözött uracsok feltűrt ingujjakban hányták fel az árkokból a homokot; másutt a tanulók földdel tölt zsákokat cipeltek a töltésekre, míg egyebütt a méhekként nyüzsgő tömeg közt mérnökök osztogatták ki utasításaikat a Selmecről ezen erődítések készítésére lejött hevéreknek.

Nincs hadsereg, melynek utászai nagyobb hévvel és szabatosabban dolgoztak volna, mint e néptömeg, mely, midőn a munka alatt zihálni kezdett lélekzete, a nemzetörök dalával üdíté fel magát, s ekkor az öreg Gellért szirtfalai visszhangoztatták a harci dalt:

Ósz Buda gyermeke, föl szaporán!
 Látod: a vész zászlója lobog!
 Fel! fel a bajt megelőzni korán,
 Keble kinek közjóra dobog!
 Itt falaink közt a korona,
 Nemzetiségünk szent vagyona.
 Éljen a hon, éljen a király!
 Bármí felől fenyegeessen viszály;
 Bátran a síkra kiszáll!

Néhány nap múlva készen lettek a sáncok, gyönyörű, ötszegletű erőművek, melyek mögé odaállították az ágyúkat, s felállították az összeakolt-tákolt őrházakat.

A nemzetgyűlésen ekkor már a honvédek egyenruházása is szóba jött. Sokan azon indítványnyal léptek fel, hogy a honvédek magyar ruhába öltöztessenek; mások meg kikeltek ez ellen, mert — úgy mond — a magyar ruha feszsége miatt egy részt alkalmatlan, más részt hamarább is kopik a hadseregben, s ennél fogva bő pantallónokat s vaffenrokkokat javasoltak; mire felállott az a földművelő öltözetben levő, gondolom verőcei képviselő, hátrasimított s fésűvel megerősített hosszú ősz hajjal, kinek alakja bizonyára él még mindazok emlékezetében, kik a nemzetgyűlés karzatait látogatták, s szólt emígyen:

— Már iszen én csak az mondó vagyok, hogy Magyarország magyar katonája járjon magyar ruhában!

S a javaslat ezen támogatása döntött. A honvédek magyar egyenruhát kaptak.

A karlovici ütközet nyitotta meg az ellenségeskedést, s most már naponta több és több csatáról lehetett hallani, melyekben eddig jobbára nemzetőrök s önkénytesek vettek részt.

A budai sáncok közt is éjjel nappal nemzetőrség tanyázott. E sáncok egyik pontjára vezetjük az olvasót.

A sáncöltés ötszegletes vonalban mintegy tíz öl-

nyire nyúlhatott, mely alatt másfél öl mélységben vonult el az utóbbi esők által félig lucskos vízzel tölt árok, míg belső, sokkal alacsonyabb oldalai a mellvédet képezték, mely mögül két, talán már másfél század óta nem használt öblös ágyú, bús magányban tekintett le a tágas róna völgyre s tátott szájjal ási-tozott

Az ágyúktól alig néhány lépésnyire egy nem épen tágas, s nem művészi deszkasátor emelkedett, melynek ajtót helyettesítő részéből akadálytalan kilátás nyílt a most néptelen, Fehérvárra vezető országútra.

A sátor egyedüli butorzatát egy hosszú, kecskelábakon nyugvó, faragatlan asztal képezé, mely körül a legegyszerűbb lócákon mintegy tizenöt nemzetőr tanyázott.

Elbeszélői tisztünk parancsolja még azt is megemlíteni, hogy a sátor oldalaiba vert szegeken függtek a derék nemzetőrök történetírói, csákok, s a dolce farnienté-t akadályoztató szűk attilái.

Fegyvereik, ama acélkova-sárkányos ötvenfontos régiségek, miknek Leopold császár ideje óta pihenéséről a rájuk tapadt patriarchális rozsdá tesz tanúságot, s miket jobbak hiányában a budai fegyvertár antiquitásai közül kaptak, — a sátor előtt nyugodtak gúlákban.

A jó katonák egyikének úgy kell hasonlítani a másikhöz, mint a tojásoknak egymáshoz. Ezen okból, de még azért is, mert a tizenöt nemzetőr egyenkénti alakleírása több helyet venné igénybe, mint itt e szűk

tér megengedi, — a társaságnak csupán feltűnőbb egyéneit ismertetjük meg az olvasóval.

Ezek közt mindenesetre első helyet érdemel az igen sovány őrmester, Acél Tamás uram, ki, mint a város egyik vagyonos és tekintélyes vasárusa s választópolgára, az asztalnál elnöklő helyet foglal el, s a jóféle sashegyivel telt pohár emelgetése által utánzandó példát nyújt alattvalóinak.

Balján Néma Márton, üzletétől visszavonult rézműves és szőlőbirtokos ül, ki nevével különös ellentmondásban a társaságnak valóságos szóvivője, mulattató lelke s egyszersmind céltáblája; mert az egész nemzetőrségben nem vala oly kövér s terjedelmes természetű vitéz, mint Néma Márton uram!

A zajos társalgás, — melyben minden pohár-emelintésnél a hazát s a hős nemzetőrséget éltetik, — leginkább a napi kérdések és tárgyak körül forgott.

Ily módon az idő szépen beesteledett s a sáncon fel-alá járkáló őr elkiáltotta az őt felszabadító „Vá!ts fel!” szót.

— Nos, mit vett ön észre? — kérdezé az őrmester a visszatérő közvitéztől.

— Mindenek előtt azt, hogy nagyon unalmas szűk tizölnyi téren egy óra hosszáig magánosan föl-alájárni, kivált ha az ember fülét folytonosan pohár-csöngés csiklandozza! — viszonzá a kérdezett.

— Ezért most bőven kárpótolhatja magát, komám, — jegyzé meg a kövér rézműves. — Hanem

mondja csak, nem vett-e észre valami ellenséget, a ki bajt okozhatna.

— Hála istennek, feleségeink most otthon vannak, s komám sem tarthat ez úttal csetepatétól, mert ha nem csalódom, felesége ilyenkor kávéval vendégeli barátait.

— Nos, ha minden nyugodt, annál jobb! — folytatá a kövér úr. — Békés időben illik a hon békéjeért inni. Urak, színig a poharakat!

— Egyet azonban még is meg kell jegyeznem, — mondá most a főlváltott ör, mialatt poharát csordultig töltötte. — Promontór felől az országúton porfelhőt láttam közeledni.

— Hát ha a horvátok!

— Hátha Jellasics előcsapata a szerezsánokkal! — kiáltottak föl e hírre többen a vitézek közül.

— De én azt hiszem, hogy a mi ott közelg, csak egy fuvaros szekere, — jegyzé meg az előbb szólott.

— Meg kell tudni a bizonyost!

— Kémlelő csapatot kell kiküldeni, — mondák megint többen.

— Az is meglehet, — szólt most a kövér úr igen fontos arccal, — hogy az a szekér is ellenséges; hátha titkon puskaport, vagy golyókat szállít!

— Az bizony meglehet!

— Ily körülmények közt elővigyázattal kell eljárni a dologban, — szólt az őrmester. — Urak, gyorsan fegyverhez!

Nem kis időbe került, míg a derék, s Bacchusnak kelletténél kissé többet áldozott vitézek öltönyeit magukra vették, s iszonyatos (ötvenfontos!) fegyvereikkel harci rendbe állottak.

— Az őrség fele itt marad garnisonnak, — adá utasításait az őrmester, — a másik felével pedig én indulok ki őrszemlére, s megtudom, mit rejt magában ama gyanús szekér. Ha csatázni, ha a hazáért vért kell ontani, e tisztelet, mint az önök parancsnokát, mindenesetre engem érjen először. Isten tehát önökkel a viszontlátásig, vagy a síron túl!

Az őrmester e szavakat megindulással ejtette, s a jó vitézek nem egyikének szemébe tolultak könnyek önkénytelenül, mire parancsnokuk búcsúzóul érzékenyen rázta meg kezüket s azután kis csapatja élén gyorsan távozásra indult.

— Megálljon parancsnok, még egy szóra! — kiáltott utána a kövértermetű úr, a harcvágytól vagy a sashegyitől kigyuladt arccal.

Az őrmester megállott s hátrafordult.

— Hallott ön már valaha a trójai lóról? — kérdezé parancsnokától.

— Arról, melyben a görögök titkon Iliumba szállíttatták magukat? — kérdé viszont ez.

— S mely vészt hozott Páris szülővárosára!

— S mi köze e fa-lónak expedíciókhhoz?

— Nem gyanítja ön?

— Legkevesbbé sem!

— Hát ha ama gyanús szekér is trójai ló. — —

— Igen, értem! melyben Jellasics emberei szállittatják magukat titkon Iliumba. Ügyelni fogok, s böszülten harcolandok Menelaus hívei ellen, mint egy második Hektor!

Ezzel az oszágút irányában elrohant, melyen mintegy ezer lépésnyire már látható volt a szekér.

Mig hőseink a bizonytalan veszély elé rohantak, addig a hátramaradtak ismét a poharakhoz láttak, s azok tartalmának emberül megfeleleltek, mert vitéz parancsnokukra ők is rá alkalmazták Pithia oraculuma: „Ibis redibis non morieris in bello!“ s felköszöntéseik így semmikép sem veszték kárba; mert vagy a győzőkre voltak azok áldomás, vagy az elesettekre halotti tor.

Az ég elsőtéült boltján már meglehetősen számmal tűntek föl a csillagok, midőn a sovány „chevalier sans peur et sans reproche“ embereivel visszaérkezett a tanyára, hol örömrivalgások közt fogadtattak.

— És az ellenség?

— Hányan voltak?

— Ugy-e megfutottak?

— Bizonyosan egytől egyig a csatatéren maradtak? Szegényeknek legalább tisztességes temetést fogunk adni!

Ez utóbbi megjegyzést a rendkívül kövér úr ejtette, ki nemcsak az életben, de a halál után is kedvelője volt a kényelmes fekhelynek.

— Engedjenek önök szóhoz jutni, s azonnal elbeszélem expedíciánk egész történetét, — mondá az

örmester. — Mint tudják önök, félhomályban indulunk az országút felé. Annak széléhez érve, embereimet jobbra balra a bokrok közt úgy rejtettem el, hogy az adandó jelre egyszerre törjenek elé, s pillanat alatt körülfoghassák a gyanús szekeret. Ez végre egészen közelünkbe érkezett, én háromszor tapsolék, s két-két ember oldalt, kettő hátul, s egy elől azonnal körülfogta. A kocsis szembetűnhetőleg meg volt ijedve, s midőn reá ordíték, hogy: „Hová való? Honnan jön? Hová megy? Mit akar?” — szóhoz is alig tudott jönni s úgy reszketett, mint egy nyárfalevél. De képzeljék önök, mily nagy lőn meglepetésem, midőn a hosszú szekeret színig fölpackolva, s óriási ponyvákkal leborítva láttam! . . .

— Tehát mégis! Nemde, sejtésem nem csalt! — kiáltott föl a kis kövér nemzetőr diadalmasan. — Mégis csak jó, ha tud az ember valamit a trójai lóról!

— Hallják csak önök tovább! E látványnál meg valék döbbenve! Midőn pedig a ponyvákhoz nyúltam, érzém, hogy újjaim alatt valami meleg test mozog. . .

Az elbeszélést hallgató nemzetőrök lélekzetüket is visszatartották.

„— Szuronyt szegezze!” — kiáltottam embereimre s ezzel rámordultam a kocsisra, — folytatá az örmester:

„— Hát gazember, te hozod őket? Mondd, hogy mered hozni?”

„— A gazdám parancsolt rám, mert a fiát kilölte a hideg! — viszonzá a kocsis.

„— S honnan hozod ?“

„— Martonvásárról !“

„— Van ott még több is ?“

„— Akárhány ! Holnap megint két kocsival hoznak.“

„— S hová viszed ?“

„— Budára , Schvaiger mészárosához.“

„— Hallják önök ! — fordultam ezzel embereimhez , — Schvaiger mészárosához viszik őket ! Ki hitte volna , hogy ez a derék polgártársunk ellenünk összeküdjön , s az ellenséget házában titkon elrejtse !“

„— Tudd meg gazember , — mondtam most megint a koesisnak , — hogy te és mindazok , a kiket Schvaigerhez akarsz szállítani , a magyar kormány nevében foglyaimek vagytok ! Hol a fegyvereitek ? Adjad elő a fegyvereket , aztán hadd lépjenek elő a szekérből egyenkint a horvátok.“

A kocsis nagy szemeket meresztett.

„— Miféle fegyverek , miféle horvátok ? — kérdezé csodálkozva.

Hogy a hosszú eljárásnak rövid úton végét szakítsam , megparancsoltam embereim közül kettőnek , hogy rántsák le hirtelen a ponyvát a szekérről , a többi pedig csípje az alatt nyakon a horvátokat és kösse gúzsba.

Parancsom gyorsan teljesítették ; de képzeljék önök meglepetésünket ! Valjon mi volt a ponyvák alatt ?

— Legalább is huszonöt horvát , — jegyzé meg a kis kövér nemzetőr.

— Nem horvát, hanem huszonöt darab — borjú! Most már értém, hogy Martonvásáron van még olyan elég, sőt holnap megint visznek két szekérrel Schwajger mészároshoz, a ki ilyenénformán — mint azt önök is beláthatják, egyáltalán nem hazaáruló. A kocsist tehát szabadon bocsátottam, de előbb szorgalmasan kitudakoltam tőle, valjon hol van már az ellenség? Tegnap Somogyban Kilitin voltak, s azóta ma már Fehérváron is lehettek, mert Jellasicsnak legfőbb óhaja, hogy Budára bevonulhasson, — mondá ő. Ha tehát egyéb eredménye nem is volt expeditióknak, legalább tudomást szereztem az ellenség hollétéről, a mit holnap azonnal bejelentek Mészáros hadügyminiszternek. Addig is, urak! a legszigorúbb örködés a sáncokon, hogy az ellen előőrsei valamiképp meg ne lepjenek.

A derék honpolgárok most ismét helyet foglaltak a hosszú durva asztal mellett, és a kiállott fardalmak dicsőségére ismét hosszakat ittak.

Már éji tíz óra felé járhatott az idő, midőn a sáncőr odakünn ismét elkiáltá az üdvöztető „Válts fel!”-t, mire a Bacchus te-tu pajtása, Morpheus által körülölelgetett kis kövér nemzetőr felrezzent s gépileg lépdelt az egyik puskagúlya felé, melyből egy ötvenfontos rettenetes fegyvert vállához emelt, s az örvezető kalauzolása mellett felment a sánc ormára.

A Gellérthegy alatti róna már egészen néma, néptelen, s a sáncok között hosszan elkigyózdó országút tökéletesen járatlan volt, s a siket csöndet nem

zavará egyéb, mint a sátorok alatt szalmán alvó nemzetőrök mély hortyogása, s alant a réteken a könnyelmű trücskök víg ciripelése.

A kis kövér nemzetőr a mint a sánc ormára ért, azonnal lábhoz eresztette fegyverét, s mély sohajjal majd az előtte elterülő sötét semmisségbe, majd meg a fellelborította égre tekintett, melyek közül csak néha-néha villant elé egy árva csillag. Sohajjai mindig rövidebbekké, halkabbakká váltak, míglen lasankint csöndes hortyogássá olvadtak át.

Életképfestész ecsete alá való jelenet, midőn a kis kövér rézművest így harci mezben, fegyverére támaszkodva, a másfélől mély sáncárok szélén látjuk a legtisztább öntudattal az igazak álmát aludni.

E boldog álmában azonban nem tarthatott soká, mert a Gellérthegy szirtodúiban fészkelő baglyok éji prédáikra előreپültek s utálatos vijjogással tölték be a léget, mire hősünk némileg felébredt, ökleivel kétszer-háromszor megtörölé szemeit, azután vállához emelé a puskát s a sánc keskeny, szögletekre hajló ormán, mint jó őrhöz illik, sétálni kezdett.

Szerencsétlenségére azonban fél álommámorában elfeledé, hogy a tér szögletes, s ő egyenes irányban lépegetett. Lába egyszerre kisiklani érzé maga alól a földet, a kis kövér nemzetőr hanyathomlok zuhant a meredek oldalon, s a rendkívüli rázkódás, vagy valami különös ütés következtében az acélkovás ötvenfontos régiség, — mit máskor semmi emberi unszólásra végbe nem vitt volna, — nagy durranással

elstült, mire a fegyver és gazdája fölött összeecsaptak a sáncárok nyugalomból felzavart mocsos hullámai.

E fegyverroppanást azonnal követte a néhány száz lépésnyire levő másik sánccsillag örének lövése, mire a harmadik, s így tovább adott jelt, úgy, hogy valóságos lánctűz keletkezett.

A nemzetőrség mély álmából felriasztva, néhány perc alatt csatakészzen állott, a töltény nélküli ágyúkhoz emberek futottak, örcsapatok küldettek ide és oda, az egyes hadfiak isten oltalmába ajánlották lelküket, általános izgatottság, sürgés-forgás támadt, s mindenki készen volt a hősi halálra.

De az ellenség nem mutatkozott!

Elmult egy negyed, el fél, el egész óra; de az ellenségnek még sincs nyoma!

A csapatok reggelig fegyver alatt állottak, — de még mindig semmi nyugtalanító jel.

Végre mindenki megnyugodott benne, hogy az egész vak lárma csak félreértésből keletkezett, annál inkább, mert egyáltalán ki nem lehetett puhatolni, az őrszemek melyike adott először jelt.

Ezen esemény keletkezésének okát soha senki sem tudta meg, a kis kövér rézműves pedig elég bölcs volt arra, hogy azt föl ne leplezze.

A váratlan zuhanyfürdő hirtelen kijózanította, s a fegyverropogásból azonnal átlátta, hogy a katonai szabályok elleni álma mily nagy rendetlenségnek lett okozója. Hogy hát nemzetőri becsületét meg-

óvja, titkon visszamászott a sánc ormára, s nedves öltönyében két óra hosszáig ott didergett a hűvös éjben.

E kaland volt a kis kövér rézműves egyetlen harci tette, s ezen éj a budai nemzetőrség egyetlen izgalmas éje!

A hölgy.rekruta.

Pestmegye szélén, a Mátra regényes bérceihez közel, Nyárfalvát közbirtokosság lakta hajdan, s az lakja most is.

A közbirtokosok egyik tekintélyesbje volt báró B., nyugalmazott, özvegy osztrák ezredes, s a falu legszebb virágai az öreg úr két leánya; Alice és Ilona.

A férfiak rendesen nem igen sokat értenek a nőneveléshez, s kivált a katonák még a kevésnél is kevesebbet. S valóban B. báró többet foglalkozott újságlapjaival, többet bajlódott köszvényével, mint édes leányaival.

A szőke Alice és barna Ilon tetszeni vágyó gouvernantejokon kívül egészen saját hajlamaikra, széleikre voltak bízva, minek természetes következménye lőn, hogy — mint mondani szokták — igen is kardos kisasszonyokká váltak. Kész akarattal nem irtuk, hogy katonás kisasszonyokká, mert 1848—49-ben kevés kivétellel minden hölgy az volt.

Alice még Pesten ismerkedett meg egy 799-dik-ezredbeli kis tisztecskével, ki világos sárga hajtókát, alhadnagyi s német bárói rangot, szívében

pedig a magyarok iránt gyűlöletet, de az öreg ezre-des idős leánya iránt forró szerelmet viselt.

Alice a kis német báró jegyese, s mint ilyen, kormánypárti lön.

Elkezdődtek a zavaros idők, s így a kis báró egybekelése a harc megszüntére halasztatott. A 799-dikbeliek Hentzi alatt Buda várát védték, s a rohamkor két kézzel segítették föl a lajtorjákon a felmászó honvédeket. A kis báró azonban már az ostrom előtt más ezredbe lépett át, s 1849-ben Windischgrätz se-regében szolgált, s isten tudja, hogyan vitézkedett!

De még valamit előre kell bocsátanunk. Bizonyára sokan vannak még, a kik visszaemlékeznek a budai várban Lederernek adott macskazenére, s az ezt követett véres jelenetre.

A várórség gránátosainak egyik osztálya már jóeleve el volt rejtve az ekkor épülő főhercegi istállók s kocsiszínek falai közé, hogy a tömegesen összegyűlendő s ártatlanul macskazenét hallgató védtelen tömegre reá rohanjon.

Az ölmagas gránátosok egyik osztályának vezetője a loyális érzelmeiről ismert kis bárócska volt kirendelve. A magyartgyűlölő szerelmes bárócska egész nap pezsgőzött e kivivandó diadal örömeire, s így, midőn este katonáit a néptömegre vezette, igen is felvillanyozott állapotban lehetett.

A kis német báró dühös volt, s katonáit jóval elhagyva maga után, meztelen karddal rohant a tömeg közé s jobbra balra kardlapozott.

Fegyverét épen egy öreg asszonyra emelte, kit más több százzal együtt csupán a szokatlan látvány ingere csalt ki a tábornok laka előtti Szent-György térre, midőn fegyveres jobb karját oldalról valaki erős marokkal ragadta meg.

A kis báró böszülten ordított fel s a merész ellenszegülőre tekintett.

Ez mintegy huszonnégyéves deli ifjú lehetett. Egyik kezében rövidnyelű buzogányt, a másikban krajcáros trombitát tartott, s e jelvényekről fel lehetett benne a pesti juristát ismerni.

— S ön is e gyáva csöcselék közt, monsieur Pataky? — kérde a hadnagy csodálkozva.

— Igen, a csöcselék közt, melynek fegyvere csak krajcáros trombita! Azt hiszem, könnyű meghatározni, melyik rész a gyávább: az a ki fegyvertelenül jelenik meg, vagy az, ki karddal, szuronynyal ront a védtelen népre?

A kis báró dühösen kezdett káromkodni.

— Ön nekem elégtételt fog adni! — kiáltott az ifjúra.

— Szívesen! Segédemet vagy engem Alicéknál fog találni.

— Tehát holnap?

— Akár még délelőtt.

A hadnagy visszadugta kardját hüvelyébe, s ezzel a néptömeg közt eltűnt.

Midőn másnap Pataky az öreg ezredes házában megjelent, Alice egy kis levelet nyújtott át neki.

— Ezt még az éjjel hozta egy szolga hozzánk az ön számára, — mondá. — Azt hiszem, szüksége van önre szegény hadnagyomnak!

Pataky hirtelen átfutotta a sorokat s csak annyit jegyzett meg:

— A hadnagynak futári minőségben már az éjjel Bécsbe kellett utaznia.

— De önök azért még bizonyosan találkozni fognak! viszonzá Ilona.

— Óh, bizonyosan fogunk találkozni! — mondá Pataky, s közönyös, vagy kivált Ilonnak igen kedves tárgyakról kezdett beszélgetni.

Elkezdődött a harc, s a szabadságért vívott csaták egyikét a másik követte.

1849. nyarán a Heves felé húzódó magyar sereg egy része Nyárfalván vonult keresztül, s a tisztek mint a faluban legvagyonosabbhoz, egyenesen az öreg nyugalmazott ezredeshez szállásolták magukat.

Az öreg báró nem kedves vendégei elől szobájába zárkózott s köszvényével egyedül maradt. A tisztek elfogadását leányaira bízta.

A báró udvarába egész csapat Hunyadi-husár köszöntött be, egy csinos kapitány vezénylete alatt, ki lovát egy közharcosra bízva, villámgyorsan termett fenn a lépcsőkön s a hölgyek szobáiba nyitott.

Alice, de kivált Ilona öröme leírhatlan volt, midőn a fiatal tiszten régi barátjukat, Patakyt üdvözölhették.

— Mily szépen áll önön az egyenruha! — kiál-

tott fel Ilona elragadtatásában. — S ön ily fiatalon már százados?

— Nem, mert őrnagyi kineveztetésemet tárcám-ban hordozom.

— Hát az én hadnagyommal mikor találkozott?

— kérdezé Alice tréfás mosoly alá rejtett komolysággal.

— Gyakran kerestem őt a csatákban; de remélem, hogy végre találkozandom vele, — viszonzá a százados nyomatékosan.

A Hunyadi-huszárok csak egy napot töltöttek az öreg báró házában, de ezen egy nap azon időben, midőn az emberek oly sietve futák le életpályájukat, elég volt arra, hogy Pataky és Ilona közt a legmélyebb szerelmi viszony fejlődjék ki, mely csiráját már Pesten történt ismerkedésükkor nyéré.

Midőn az ifjú távozni készült, Ilona arcán szemérempírral hajlott kedvese vállára s alig hallhatólag suttogá:

— Én is veled megyek, mert nem hagyhatlak el!

— Veszélybe fognál rohanni, s az csak férfinak való. Isten veled!

Pataky gyorsan lovára vetette magát s csapatja élén tova ügetett.

A ház erkélyéről Ilona fehér zsebkendője lobogott utána, míg nem a csapatot egy porfelleg elnyelé.

A magyar sereg már Kápolna közelében tanyá-zott. Pataky csapatja egy kis erdő szélén ütötte fel sátorát, s a hosszú út fáradalmai után a vitézek mind-

egyike sietett elcsigázott tagjait nyugalomnak engedni át.

Már Pataky szemeit is lecsukta az álmom, s lelke a küszöbön levő csata képeivel álmodott, midőn sátora függönyajtaja felnyílt s az azon betóduló hideg éji lég felébresztette.

— Ki az? — kiáltott s gyorsan felugrott fekvő helyzetéből.

— Én vagyok, — az őrmester! — válaszolt egy vastag hang.

— Nos, talán valami rapport?

— Igenis, az ezredes úr küldött?

— S mit akar?

— Egy nagyon fiatal ujonc jelentette magát nála; még az álla sem pelyhedzik.

— Nem vehetünk föl ujoncokat, — viszonzá az őrnagy kissé türelmetlenül. — Nem érünk már rá a betanítgatásra.

— Az ezredes úr is ezt mondá, — jegyzé meg a rapportvivő; — de az ujonc nem tágitott; azt monda: ha be nem sorozzák őt a Hunyadi-huszárok közé, hát föbe lövi magát.

— Azt kár volna tennie. E fáradságtól felmentheti őt az ellenség!

— Tehát besorozzuk?

— Vigyétek őt valamelyik sátorba, s adjatok neki fegyvert, egyenruhát.

Az őrmester eltávozott, Pataky egyet fordult tábori ágyában, s újra mélyen aludni kezdett.

Hajnalban a harsogó trombiták s pörgő dobok harci rendbe szólitották a csapatokat.

Az emlékezetes ütközet kimenetele a történet lapjaira van jegyezve.

A csata tömkelegéből csak egy jelenetet választunk ki.

Pataky osztálya élén sűrű kartácstűz közt rohant az ellenséges ütegekre, miket osztrák könnyű lovaság védett.

Az ágyúk gyorsan visszavonultak a bátran előtörő vitézek elöl s a harc most az ellenséges lovas csapatok közt fejlett ki. Kar kar ellen, kard kard ellen működött.

Pataky lovát egy karabin golyója leterítette. E pillanatban egy ellenséges tiszt rohant reá.

A magyartgyűlölő kis német báró volt. Arca égett, szeme szikrákat hányt.

— Hah! ön az Pataky? — kiáltott fel örömittasan. Ön nekem még elégtétellel tartozik. Épen jó helyütt találkozunk!

Ezzel kardját a félig lova alá temetett őrnagy szívébe merítette.

De a másik pillanatban már ő kapott vállára egy igen fiatal ujonctól vágást.

A kis báró nyergében hátratándorodott.

— Ilon! — kiáltott fel csodálkozva.

Többet nem szólhatott, mert az amazon kardja torkán futott keresztül.

. . . . A csaták megszűntek.

Az élve maradtak irigylék azok sorsát, a kik el-
eshettek.

A nyárfalvi bárói kastély lakói is ezek közé tar-
toztak.

Mindkét leány jegyese elvérzett. Egymással
szemben vérzettek el : az egyik megboszulva, —
mindkettő megsiratva!

A budai diákok 1848-ban.

Magam is rhrétor voltam abban az időben s mindig jól esik lelkemnek visszatérnie azon korba, midőn először kezdének az öntudatos gondolkozásra tanítani, midőn először ébredt föl bennünk a szabadság érzete.

1843-ban, midőn először léptem a nyilvános iskolák falai közé, még nem tudtam belátni, hogy azon nevelés, melyben majd részesülök, vagy penészes szobatudóssá, vagy semmihez sem értő ostobává, vagy a józan ész helyett klasszikusokra s katekizmusokra hivatkozó állampolgárrá képezhet ki.

A 48 előtti és 49 utáni nyilvános nevelés annyiban hasonlított egymáshoz, hogy mindkettő áltanok sötét útaira vezette a még hajlékony lelket.

Tizenegyéves koromban annyi diák könyvet kellett tanulnom, hogy hónom alatt nem birtam elcipelni, míg nemzetünk történetére csak négy év múlva kezdettek ama kis könyvből tanítani, mely száz lapnál alig terjedt többre.

Kilenc éves koromban már tudtam, hogy Ábrahám feleségének mily tisztos vénségében született

gyermeke; de arra még nem tanítottak meg, hogy Zrinyi, Nádasdy, Frangepán és Tattenbach miért haltak el?

Igy nem csoda, hogy midőn a szabadság hajnala fölviradt, mi az egészből mitsem értettünk, hanem csak a rohanó folyóval ragadtattunk.

Március 15-ikére igen jól emlékezem.

Csúnya, esős szerda volt. Hogy szerda volt, onnan tudom, mert másnapra recreáció következett.

Négy óra után bokáig érő sárban lubickoltunk le a várból; de már a Ferdinándkapunál attilás, nemzeti zászlós néptömeggel találkoztunk s nagyon megbámultuk a juristák rövidnyelű buzogányait.

Estefelé mi is ott voltunk a tömegben, midőn a börtönéből kiszabadított Táncsics Mihályt, a lovakat kifogva, kocsiban, fáklyavilág mellett vitte át Pestre a fiatalság.

Másnap már nem volt közöttünk senki, a kinek kezében ne lett volna a szabadsajtó első terméke, a „Mit kíván a magyar nemzet?“ című emlékeztető tizenkét pont, mely e zárszavakkal végződik:

„Éljen a szabadság, egyenlőség, testvériség!“

Ekkor már ébredezni kezdtünk. A családi körökben ellesett szavak; a népgyűléseken hallott beszédek, melynek lelkei Jókai, Vasvári, Degré és Szegfi valának, s melyekről a diákok természetesen el nem maradhattak, — a Petőfi által a városháztéren s az országház ablakából elszavalt „Talpra magyar, hí a haza!“ s a most már általunk is olvasott szabad-

elvű röpiratok s ujságok, (Táncsics „Munkások lapja“, Pálffy és Csernátony „Március“ s Lauka „Charivarija“) — sötét éjben borongott nézeteinkre a világosság fényét kezdték derengetni.

Most már gyakrabban érintkeztünk, vitatkoztunk, s a pesti gymnasium tanulói testvéreink lettek.

Egy szép májusi nap délutánján a két testvér-város tanulóifjúsága nemzeti lobogók alatt gyűlt össze a budai városmajorban, nem hogy víg majálist tartson, mint az előtt, melyen tejet igyék, epret egyék s dupla rótát laptázzon professoraival együtt, hanem hogy önmaga tanácskozzék a fölött, mily irányban neveltessék ezután, hogy mindenek fölött szabadságszerető magyarokká s az állam hasznos polgáraivá váljanak. Tapasztaltabb vezénylők, irányadók, természetesen nem hiányoztak.

A közönyös szemlélő előtt némileg komikusnak tetszettek ezen, nem a tapasztalás, nem a következő ész, hanem a kor igényeihez alakult szivekből folyó gyermektanácskozások; de most tekintve vissza a tényre, nem lehet tagadni, hogy volt azokban valami megható.

A hon atyái, a nemzet értelmisége ezen idők szerint életkérdésével, a független lét kivívásával volt elfoglalva s nem igen tekintett a gyermek működésére. Hisz olyannak tetszhetett az, mint midőn háborúsdit játszanak. De nincs-e már meg ezen háborúsdikban a nemzetiségi érzet záloga, midőn a gyermek-

csoportból egyik sem akar német lenni, hanem mindannyia csak magyar?!

Azt hiszem, a mi gyermekgyűléseinkben is meg volt annak záloga, hogy a magyar vért semmi német centralisátíói vegyészet nem fogja soha idegenné átváltoztatni.

A mi gyermeksziveinkben gyökeret vert ama tizenkét pont, melyet a magyar nemzet kíván, s gyűléseink végeredménye az lön, hogy rövid időn egy nyomtatvány jelent meg ily címmel:

Mit kíván a budapesti gymnasium?

Legkedvesebb emlékeim közé tartoznék, ha e nyomtatványt még birnám. Így csak emlékezetem után írom ide le 12 pontjának tartalmát.

1-ör. Évenként csak két nagy examen tartassék. A kis examenek törültessenek el.

2-or. Csütörtök helyett szerdán s szombaton délután legyenek szünnapok.

3-or. A szünnapokon fegyvergyakorlatra oktasanak.

4-er. Az oktatás nyelve ezután kizárólag a magyar legyen.

5-ör. A tantárgyak külön tanárok által adassanak elé.

6-or. A magyar történet- és földleiratra kiváló gond fordíttassék.

7-er. A hittudományokból hetenkint csak egyszer, a megfeszítettés emlékének napján, pénteken tartassék előadás.

8-or. A hittudományi előadásokra mindig két osztály jelenjék meg egyszerre.

9-er. Tanári collégium állíttassék föl.

10-er. A virgácsolás s skutikázás töröltessék el.

11-er. Tanáraink, mint magyar emberek, magyar ruhában járjanak.

12-er. Tanáraink, mint honpolgárok, a nemzet-örségi szolgálatokban részt vegyenek.

E tizenkét pontot fölterjesztettük a közoktatási miniszter, báró Eötvös elé, s jól emlékszem rá, hogy a tárgy még a nemzetgyűlésen is debattirozás alá került.

Ekkor már a nemzetgyűlés karzatára is kezdetünk járni s itt hallottuk először Kossúth ragyogó szónoklatait, melyek közül a híres „Tengerre magyar!” címűt magam is szavalgatni kezdettem. E szónoklat annyira megragadta lelkemet, hogy szüleimet erőnek erejével arra kértem: küldjenek a fiumei tengerészeti iskolába, mert hiszen Kossúth mondta, mily nagy szükségünk van magyar tengerészekre!

Apám azonban a magyar katonanevelő-intézetbe, a Ludoviceumba szánt, hová 1849. január 4-én kellett volna belépnem. Keresztlevelem, iskolai bizonyítványaim már az igazgatóság kezében is voltak s ott is veszttek; mert január 4-én már a németek jöttek Pest falai közé.

A nyári félévben már az új rendszer szerint szervezték iskoláinkat, s mi boldogok, büszkék voltunk vívmányaink által.

A virgács, skutika és kisexámenek eltöröltettek!

Tanáraink mindig csak magyarul beszéltek velünk s piárista létükre ezentúl nem reverendát, de attilát s pantallont kezdettek hordozni, sőt szakálukat, bajszukat is meghagyták.

Igazgatónk és katekétánk Purgstaller volt, ki később magyar aestheticával ajándékozta meg irodalmunkat.

Nachtigall a történetet, Csaplár a görög classicusokat adta elő. Ha nem tévedek, Nachtigall is azon honvéd törzstisztek közt volt, kiket Aradon várfogságra ítéltek.

A természettudományokat a már ekkor jőnevű szaz Amerikában, Pattagóniában, Lapplandban utazásokat tett Hanák Jánostól tanultuk, kinek emberszeretetét, tudományát és jó bánását most is áldom emlékemben.

1849-ben őt is elszólította a hon kiáltó szava a tanári széktől s — úgy mondják, — hogy a világosi esemény után önmaga röpített golyót ama nemes homlokba, melyre tekintenünk elég volt, hogy bizalmat, szeretetet érezzünk iránta. Annyi bizonyos, hogy ő is a forradalom alatt halt meg.

Perlaki a latin classicusokat s az észtant adta elő. Perlakinak legroszabb tanítványa voltam; mert Cicero orátióiban legkisebb gyönyört sem tudtam találni akkor, midőn már a Ludoviceum kandidátusának hittem magamat.

Perlaki ezen időben egy lithografizott magyar észtant is adott ki, mely később hosszú szenvedéseinek kútforrása lett.

A forradalom elnyomása után őt is, mint annyi ezeret, elfogták s nyolcévi várfogságra ítélték.

Már Pesten hallgattam a physicát, midőn egyszer iskolából kijövet hosszú szekérsorral találkozunk; mindegyik szekéren szuronyos katonák közt nehéz láncra vert foglyok.

Valami német várból új börtönbe szállították őket, mert onnan kiszorították az oda napról napra tömegesen hurcolt márttyrok. Az egyik kocsiból halavány, sokat szenvedett alak intett felénk barátságosan. Mi oda tekintettünk s szemeink könybe borultak.

Régi jó tanárunk, Perlaki volt az. Azóta sem láttam őt többé.

Szomorú idő volt az, midőn az ész csalhatatlan következtetéseért is nehéz rabbilincsekbe verték az embert!

Tanárainknak első dolga volt, hogy mindnyájunkat feleskettessenek a magyar alkotmány iránti hűségre.

A fegyverben szorgalmasan gyakoroltuk magunkat; de követeltük, hogy ők is tegyék meg nemzetőri szolgálataikat, — a mit megis tettek.

Volt azonban egy kövér papunk, ki a reverendától sehogy sem tudott megválni, s kit különben politikai érzelmei miatt sem igen szerettünk.

Egykor nolle-velle mint nemzetőrnek, neki is őrt kellett állania a Ferdinánd-kapunál, s épen iskolába indultunk, midőn megpillantjuk potrohos, reverendás alakját, kezében puskával.

Rögtön összedugtuk hát fejeinket, s azon tanácskoztunk, hogyan kellene őt megboszantanunk?

A reverendás úrnak egyik kiváló gyöngesége volt, hogy nagyon követelte a diákoktól, miszerint neki mindig kezet csókoljanak.

Boszútervünk tehát megszülemlett.

Egyenkint léptünk az őrházhoz.

— Jó reggelt kívánok, vitézlő tisztelendő úr! — szólt mindegyikünk, s kezét minden szabadkozása dacára megcsókoltuk.

A bámész nép persze nevetett, s kézcsókkal kínzónk nem tudott hová lenni mérgében.

Végre a puskát mérgesen a földhöz vágta s befordult az őrházba. Bizonyosan pénzbírságra ítélték, a mi őt, mint fősvényt, kimondhatlanul kínoztta. Nem is hagyta többé kezét soha életében megcsókolni.

Iskolánk egy év múlva tökéletesen szét volt szórva, s a gyermektanulók közül sokan ifjú vérükkel áztatták a szabaddá tenni akart hon földét.

Néha találkozom egy-egy budai iskolatársammal. A tizenkét év nem törülte ki emlékünkből gyermekkori vonásainkat. Beszélgetünk a diákkor bohóságairól, s a korról, midőn a csatasík gyermekekből egyszerre férfiakat alkotott belőlünk, azután a végnélküli sanyarúságról, mely elkomorít, — és végre beszélünk még ki nem halt reményeinkről!

A magyar adott szava.

(Ajánlva az „Augsburgi Allgemeinenak.”)

Van der Niklen néhány év előtt hagyta oda hazáját s itt települt meg Magyarországon.

Van der Niklen tehetséges életképfestész, s ezt annál inkább erősíthetjük róla, mert néhány évi között tartózkodása után képein nemcsak a rajz szabatsossága, a színek összhangzó egybeolvadása, a távlat természetessége; de leginkább a különböző vidéki magyar népelet apró, más által alig észrevett sajátosságai, különösségei tűntek föl.

Nem csodálhatjuk tehát, ha Van der Niklen rövid idő alatt honi művészeink egyik kedveltebbje lön.

Van der Niklen véghetlen derék, kedélyes ember, s azon kis művészi társaságnak, mely estenden bizalmas kört alakítva, szakmájához tartozó tárgyakról késő éjig elcseveg, ő a fénycsillaga. Külföldi tapasztalatai, de leginkább magyarhoni apró kalandjai elbeszélésében oly keresettség nélkül, oly őszinte, hogy öröm őt hallgatni.

Egy ily barátságos beszélgetés közben átment a tárgy a különböző nemzetbeli földmívelő nép jellemzésére.

— Alig van Európának helye, melyet be nem jártam volna, — jegyzé meg a belga festész, — de higgyék meg önök, a magyar néphez foghatót sehol sem találtam. Az alföldi pór arca oly okos, szabályos, kifejezéstartalmas; termete oly délceg; mozdulatai oly fesztelenek s mégis méltóságteljesek, hogy mindig mintául ülhet egy hősnek, vagy bölcseségével országot kormányzó férfinak. — Öltözete egyszerű, de festői; nem oly keresett, mint az olasz, nem oly tarka, mint a spanyol, nem oly kirívó mint a skót, s nem oly nehézkes, mint a török. Midőn a végtelen síkon lován keresztülszáguld, lobogó ingujjai szárnyakhoz hasonlítanak, mintha nem is kedves keséjén, hanem ezen repülne.

De nemcsak a külső az, mi megragadott; de a magyar nép jelleme.

A magyar őszinte, becsületes, komoly, vendégszerető, szabadságimádó, kevés beszédű, egyenes észjárású s mindenek fölött szavatartó.

A szótartást másoktól is követeli.

Ezen utóbbi sajátságáról eszembe jut egy kis kaland, mely velem történt.

Két év előtt meghívást kaptam báró ***-tól, hogy utazzam le a Hortobágy szélén fekvő kastélyába s készítssek számára magyar életképeket.

A németnevű báró ősei, mint magam is, idegeknek voltak az országban. Ő azonban már nemcsak politikai elveiben, hanem testestül lelkestül magyar. Azt kell hinnem, hogy ezen országnak valami varázs-

ereje van, hogy benne megtelepülve, magyarrá kell válnia az embernek.

Mennyi badarságot írtak össze az idegen utazók erről a Hortobágyról! Valóságos haramiafészeknek, sivár Saharának kellene képzelní, ha lehetne hinni nekik.

A báró kastélya Csókás falutól egy órányira, a beláthatlan rónán szerteszórt tanyák közül emelkedik ki, egy alig néhány ölnyi magas dombon, melyet a nép „Attila hegyének“ nevez, s mely tán dicső csatákban elesett hunnok óriás sírhalma.

Magas, andalítóan zugó kanadai pálmásor közt vezetett föl az út a boltozatos kapuig, hol a báró jószágigazgatója s egyszersmind meghitt embere, egy élettől sugárzó arcú, szürkebajszú úri ember oly barátságosan s megelőzőleg fogadott, mintha már régóta ismerősek lettünk volna.

Átöltözés után minden cerimonia nélkül az ebédlőbe vezettettem, hol a főúri család a legszivélyesebben üdvözölt. Egy asztalnál ült itt a báró szellemdús nejével, a nevelő tanítványával, s a jószágigazgató, ki tisztos kora dacára mindeddig nőtlen maradt.

Ebéd végeztével a báró kicsiny, de izléses képcsarnokát, fegyvertárát, ritkasággyűjteményét, a nagyterjedelmű kertet, lovait, agarait, szóval minden látnivalóját tekintettük meg.

Másnap reggel fölébredve, első dolgom volt, feltárni az ablakokat. Nagyszerű látvány nyílt szemem elé. A napnak a tengerből felmerülése lehet csak oly

megragadó, mint az alföldi rónaságon felkelése. A láthatáron félig előbukkanva — ha szabad nagyot kisebbhez hasonlítanom — ragyogóarcú menyecske-nek látszik; szerte lövelő sugarai főkötőjének fodrai; szemei kacéran kacsingatnak az egész világra s meleg csókjai mámorba ejtenek fűvet, virágot, kiknek ölén az éjjel ejtett könnyek is csillogó gyémántokká válnak.

A merre csak tekinthetett a szem, mindenfelé egy végnélküli lapályt látott, melyről mint apró oázok emelkedének ki a szerteszórt tanyák, körülövezve az enyhetadó jegenyétől, a jólétet hirdető asztagoktól.

Szembe velem egy ér kanyarog, partjain azon csodálatos gumósfejű korhadtt fűzfákkal, melyek alá inkább szokásból, mintsem árnyat keresve — mert azzal nem szolgálhatnak, — települt le a juhász, könyökét a pázsitnak, állát tenyereinek vetve; míg mellette elnyújtózott kuvasza figyelmes örködéssel szegzi szemeit a nyájra, — néha csappantva csak egyet fogvaival, a mint az őt háborgatni merészkedő kutyalégy után kap.

Minél távolabb fut az ér, annál inkább szélesbedik. Partjain az illatos kakukfűvet, bájos nefelejtset s a balzsamos fodormentát, a sárga vizi-liljom, az apróvirágú hinár, majd a víz tükrén szívalakban elterülő vízitők levelei, tovább a kigyóhagyma s a sárgazöld sás millió késeivel váltják fel; míg végre a bárszonyfejű krisztusbuzogány és náderdő által szegélyezett ingoványos posvány, a S á r r é t terül el.

Egyszerre pokoli zajjal felhőalakú tömeg kanya-

rog fel a légbe, míglen apró foszlányokra oszolva, ismét visszaereszkedik a tóra. — Ezernyi vadkacsa és lúd, pirosorrú gólya, ólomszinű gém, millió halász- és húros madár, nádiveréb, zöldcsőrű, zöldlábú vízicsibe s a nemes kócsag ez, melyek zagyva tömegbe keveredve röppentek föl csöndes tanyájukról.

Valami kócsa réti farkas, vagy vadmacska zavarhatta fel a békés szárnyasokat.

Hosszan, hosszan merengtem el a még nem ismert szépségű tájképen, melynek szemléletével nem birtam betelni.

A Sárrétről véletlenül balra fordítám szememet s megdöbbsentem a látvány előtt; mert a hol előbb a végtelen zöld rónára a kék égbolt mint óriási üvegharang borult, most egy ködös tengert pillantottam meg. A barátságos tekintetű tanyák zömök kazlaik- és sugár jegenyéikkel, az istennyilaverte gémeskút, a vitorláit lomhán forgató csodásalakú szélmalomok, s ama ott távol száguldó vagy repülő alak, — mind, mind egy megmérhetlen vízáradatba félig betemetve látszanak.

— Uram, asztalon a reggeli! — e hang rezgett föl az álomszerű látványból.

Gyorsan hátra fordultam.

Egy nyalka huszár, ezüsttálcán épen most téve le a dús reggelit. Karon ragadtam a legényt s az ablakhoz vonsoztam.

— Mi az? — kértem töredezett magyarsággal, a távulba mutatva.

A fickó nagy szemeket meresztett.

— Mi az a sok, igen sok víz? — kérdém újra.

— Mi lenne más, mint a délibáb!

— Eine Puppe zur Mittagsmahl? Unsinn! — kiáltám s otthagytam a fickót a faképnél.

Kíváncsiságom délig nem lön kielégítve, mert a cselédektől csak azon érthetlen választ kaptam, mit a reggelimet behozott inastól; a báró pedig, kitől tudakozódni akartam, már jókor hajnalban eltávozott.

Az ebéd ideéig a báró számára vázlatokat készíték. Végre megérkezett ő is fáradt paripáján. Künn volt az erdőn gazdaságát megtekinteni. (Később majd lesz még alkalmam ezen erdőről megemlékezni.)

— Nos, hogy tetszik önnek vidékünk? — kérde a bárónő étkezés alatt.

— Felséges! Hozzá hasonló nincs több, és szebb csak kevés.

— Én is ezen meggyőződésben vagyok, — viszonzá a bárónő lelkesülten s szép szemei büszkeségtől ragyogtak. — A kis Erdély előttem szebb mint Svájc; a Balaton melléke szebb mint Como vidéke; az Alföld bájosabb mint a Provence; Kárpátjaink és őseredeti lakói meglepőbbek mint a Pirenéek, s a Tisza kanyargó folyása messze csillámló kiöntvényeivel, a Hortobágy hullámozó homokbuckáival, megragadóbb, mint az annyiszor megénekelt amerikai pre-riek, mint Afrika félelemletes Libiája; oh mert ezek mind, egyenként és együtt édes hazánkban feltalálhatók! . . . .

— Méltó lelkesültségében osztozom, asszonyom,
— vetém közbe. — Ma valóban magam is rendkívüli
tüneménynek voltam tanúja!

— Tüneménynek?

— Igen. Megragadó s megdöbbentő volt az egyszerű! Hol csak néhány óránegyed előtt a legvirágzóbb rónát pillantottam meg, most beláthatlan tengert szemlélek. Ez tán ama szeszélyes Tisza gyors kiöntése?

A báró és neje egymásra tekintettek s egyszerre mondták nevetve:

— Az a délibáb!

— Bocsánat, de ezt nem értem.

— Hallotta ön hírét a siciliai fata morgánának?

— kérde a báró.

— Igen. Tehát a természet még ezen tündéri játékkal is megajándékozta az országot?!

— Mindennel, a mi szép és hasznos, s a legnemesebb nemzettel.

— A nép viselete valóban bájos.

— S jelleme, gondolkozása a legtisztább, legépebb, — jegyzé meg a báró. — Hanem erről nem sokára önmaga is meggyőződhetik.

Ezzel a báró halkán néhány szavat mondott a háta mögött álló huszárnak, ki azonnal eltávozott.

Nyári idő lévén, a földszinti ebédlő nagy üvegajtaja nyitva hagyatott, hogy azon át az előudvart képező tágas, s itt-ott virágágyakkal behintett kertből a kellemes illattal telt lég szabad bejáratot lehessen.

Ezen ajtóból egy kis terrász futott ki, s erről mintegy tizenkét lépcső a finom poronddal kivert s két oldalt éjszaki bokrokkal szegélyezett kerti útra vezetett.

Valami érdekes tárgy fölött, gondolom, a különböző népfajok plasztikai mozdulatai fölött élénk társalgásba merültünk, midőn a báró gyorsan megfordulva, az ajtóra mutatott.

Csodálkozásomban felkiálték, s nem ok nélkül.

Egy póriasan öltözött alak sebes vágatva közeledett paripáján a kastély felé; a ló lába alatt fellegetek hajtott a porond, s egy pillanat alatt a lépcsőkön felszökelve, szügybe vágott fejjel, lobogó serénnyel, mint szobor állott meg a keskeny terrászon.

— Tekintsen ön ezen alakra! — szólt a báró meglegedett mosolylyal. — Ez cselédeim egyike, az öreg Mihály, csikósgazdám és erdőcsőszöm.

Teljes figyelemmel tekinték a lovagra. Szép római orra, villogó értelmes szemei, minden vonásában szabályos arca mintegy ötvenhat év körüli embert gyaníttatott. Tömött bajsza két szárny gyanánt hajlott lefelé; egyenesmetszetű telt ajkai barátságos kedélyre, síma magas homloka és sűrű szemöldei elhatározott, erős lélekre mutattak. Szürkülő, göndör csigákban végződő haja a magas, báránybőr kucsma alól, — melynek oldalát a báró nevének előbetűi, rézből ki-metszve, ékesítették, — egészen vállára omlott. Testét lobogó ujjú ing, mely gömbölyű, de erőt kifejező nyakát egészen szabadon hagyta, s az ing fölött há-

rom sorban gombokkal sűrűn kivarrott s mégis begombolatlan, úgynevezett puruszli földte; ezen öltözetet csupán sallangos dohányszerszáma, rojtos gatyája, és csukaorrú csizmája egészítette ki, melyet turóslepény nagyságú pengős sarkantyú díszesített.

A lovag paripája folyton egy állásban maradt, s csak jó vérré mutató orrlyukai táguldoztak, s okos, tüzes szeme izgott, hol ránk, hol a messze távulba tekintve.

— Ezen ember a báró cselédje? — kérdém csodálkozva. — Másnak mindennek inkább hittem volna, csak nem cselédnek. Büszke magatartása, arca, egész jelensége a szabadságért élőhaló embert s nem szolgát mutatnak benne.

— Ohó! művész úr! — veté közbe a báró nevetve. — Ön a cseléd fogalmát összezavarta a szolgáléval. Az öreg Mihály mindenesetre cselédem: azaz szerződő fél, ki a kikötött pontokon kívül emberi jogaira épen oly büszke, s ki a szolgaságot épen úgy utálja, mint én, vagy ön.

— De mi célból termett itt ezen ember?

— S ön nem gyanítja?

— Talán a báró rendeletét várja? — —

— Én hivattam azon üzenettel, hogy egy németországi piktor (így nevezi népünk a festészt), lovastól lerajzolja.

— Köszönöm báró ur e kellemes meglepetést, — mondám örömmel s szobámba futék vázlatkönyvért.

Mire visszatértem, az öreg Mihály még mindig előbbi mozdulatlan állásában volt.

— Azonban e helyzetben, melynél festőiebbet sem ő, sem lova nem vehet föl, már sokáig nem maradhat, — jegyzém meg.

A báró megkérdezé Mihálytól, hogy még meddig maradhat mozdulatlanul?

— Egy föltétel alatt, a meddig tetszik, megkövetem alássan.

— S mi a kelmed föltétele?

— Hogy a piktor úr kétszer fösse le az én, meg a lovam képét.

— S minek kétszer?

— Hogy az egyiket nekem adja.

— Ejnye, de hiú kelmed! — szólt a báró kötekedve. — Ezt kelmedről soha sem hittem volna.

— Nem bánt engem a hiúság, uram, — vágott közbe az öreg Mihály, bajsztát két markába fogva s úgy csavarintva azon két oldalt; — mert ha a képem akarom látni, belé nézek tiszta égnél a patakba, s oly igazán láthatom meg azt, a hogy csak az úr isten pingálhat!

— De hát így mirevaló kelmednek a kép? — faggatódzék a báró tovább.

— Biz én röstellem a magam familiadolgát előhozni, de ha a báró úr akarja, hát csak megteszem, s engedelmével egyet-kettőt szippantok a makrámból.

Ezzel csizmaszárából elővette a pipát, csiholt, rá-

gyújtott, s balkezét a nyereg hátulsó gombjára támasztva, folytatá beszédét:

— Tíz éve, hogy nem láttam a fiamat; a forradalom után elvitték. Most ott eszi Itáliában, huzsármundérban a sótalan kenyeret. A kisebbik fiam volt ez; de most már csak ő az egyedüli örömem, mivelhogy a másik elhőtt. Szegény Marcimnak nincs reménysége hazajöhetni, pedig valahányszor a káplárja által levelet irat, mind' azon sopánkodik, vajha még megláthatna! Már hogy ez valaha megeshessék, magam is bajosan hiszem, mert innen-onnan magam is kidülőfélben vagyok. Azonban hogy a báró úr ide rendölt a végből, hogy valami piktor lerajzoljon, az a gondolatom támadt, hogy ha az úr isten már erre a mesterségre is fabrikált embereket, azt bizonyára azért tette, hogy azok is láthassák egymást, kiket az Óperencia választ el egymástól. Így hát az a kép csak arra való volna; hogy a fiam akkor is láthasson, ha már kidültem.

Az emberséges báró derék cselédjének ezen szavain megindult, s nevemben megigéré neki a képet.

— S az úr csakugyan szavát adja, hogy elkészíti azt a képet? — fordult felém a csikós, szúró tekintetét rám függesztve.

Én igent bólintottam fejemmel.

— Jó; bízom az úr szavában; de tudja meg, ha nem készíti el, akárhol találom, magammal viszem a tanyára, s addig onnan ugyan el nem szabadul, miglen ígérétét be nem váltja. Én szavamnak állok; —

jegyzé meg a csikós, s ezzel makráját tenyerén kiverve, előbbi mozdulatlan állásába helyezkedék.

Hozzá fogtam a másoláshoz, s már dolgozhattam vagy öt perce, de emberem még mindig mozdulatlanul ült paripáján, mint valami lovagszobor.

— Bámulom ezen embert, de még inkább lovát, — e megjegyzéssel fordultam a báróhoz. — E nemes állat csupa élet, csupa tűz; fején az erek, mint megpendített hárfahúrok, játszanak, s orcimpái táguldoznak a nyugtalanságtól; de azért meg sem moccan.

— Hja, a csikós sok mindenfélehez szoktatja lovát, ugye bizony, Mihály gazda? — kérdé a báró, néha-néha egy futó tekintetet vetve vázlatkönyvembe.

— Bizony Fergetegem egy óráig sem fog helyéből megmozdulni, ha nem akarom, — viszonzá az öreg.

— De hát hogyan szoktatja ehhez?

— Benne van az már a csikós lova természetében — megkövetem alássan, — hogy úgy érez, a hogy a gazdája. Erre felhozhatok egy példát. Legénykoromban valami szerelemhistória miatt be találtam az egyik pajtásomnak fejét verni, hogy beléhalt a szegény pára. Meg kellett hát ugranom, s így jó darabig betyárkodtam. A vármegye emberei egyszer nagyon a sarkamba jutottak, s nem volt egyéb menekvésem, mint előttem a roppant széles Tisza, iszapos partján jó darab nádassal, melybe belé ugrattam. Szegény lovamnak csak a feje volt ki a vízből, melyre mozdulatlanul lelapultam, s déltől késő estig így töltöt-

tük el az időt rejtekünkben, a nélkül, hogy lovam csak legkisebb nyughatlanságot is mutatott volna: pedig a tiszai rákok ugyancsak csiklandozták az inait, s egészen összemarcangolták szegényt. A pandúrok egész estig portyáztak a nádas hosszában, de mivel semmi neszt sem vehettek észre, a hadnagyuk azt mondta, hogy bizonyára lovastul a Tiszába fúltam, s szépen hazatakarodtak. Ekkor bizony csak jó lovamnak köszönhettem életemet. — —

— Nem érez kelmed sajnálkozást a fölött, hogy egy ember életét elvevé? — kérdezé a báró.

— Biz azon okon már sokat szenvedtem én, azért is ettem a betyárok keserű kenyerét. De hogy aztán a nagyságos úr édes öregattyja szolgálatába vett, aztán meg az édes atyja, ennek halálával meg a báró úr is megtartott, hát ezen hosszú idő alatt feledségbe ment az egész eset, s azóta már, azt hiszem, elfeledték azt odafent is, — s ezzel mutató újjával a feje fölött tündöklő kék égre mutatott.

A vázlattal készen levék, s megmutattam azt az öreg Mihálynak. Nagyon meg volt vele elégedve.

— S hát az én képem? — kérdezé.

— Azt majd otthon rajzolom le erről, s ha majd Pestről ismét eljövök, magammal hozom, — viszonzáam.

— Parancsol még valamit a báró úr? — kérdezé a csikós.

— Semmit sem.

— Úgy hát isten oltalmába ajánlom!

S ezzel a terrasseról leugratva, eltűnt.

A báró számára elkészítve a szükséges, s otthon majd kidolgozandó vázlatokat, visszahajtottam Pestre.

Két hó múlva négy darab kész képpel terhelten siettem ismét ***-báró barátságos pusztai kastélya felé. A háziur s a bárónő örömragyogó arccal üdvözölt s integetett felém az emlékezetes terrászról. Már a kert pompás útján robogott kocsim, midőn oldalam mellett hirtelen egy lovas alak terem.

Az öreg Mihály volt.

— Elhozta-e az úr a képet? — kérdé mogorván.

— Bizony barátom — — a sok dolog — — a feledékenység — — dadogám egészen megszégyenülve; s valóban, Mihálynak tett ígéretemről régen megfeledkeztem.

Az öreg Mihály erre lováról nyitott kocsimba hajolva, hirtelen átkapta izmos karjaival derekamat, s nyergébe fektetve, a nyílt, szabad pusztá felé vilámgyorsan vágatott velem.

Elejénte azt hívém, álmodom; később azonban kellemetlen helyzetem öntudatra ébresztett, s emlékemben felmerültek mindazon rémmesék, miket külföldi, kivált német utazóknak irataiban olvastam a magyar puszták fiairól.

Ama ér mellett, melynek bájos vidékét már megkisérlettem leírni, mintegy másfél óráig száguldottunk a legsebesebb vágatással, mignem a Sárrét roppant ingoványait szegélyző nádashoz értünk. Rablóm itt lassítani kezdé lova lépteit, s most teljes figyelemmel

kísérhettem szemeimmel az eddig még nem ismert vidéket. A nádasban kigyóalakban egy alig másfél láb széles törés vezetett keresztül. A víz locsogott alattunk s a száraz sás suhogott, a mint azon a ló keresztülgázolt.

A nádashól kiérve, egy roppant tavat pillantottam meg, közepén óriás égerfaerdő-borította szigettel, mely a szárazzal egy keskeny földnyelv által volt összekötve.

Az öreg Mihály e keskeny földnyelvre lépett, melynek bársonygyeppel borított felülete ruganyosan ingott alattunk. Ez bizonyára maradványa lehetett ama nagy lápnak, mely a szigettől a nádasig terjedt, s melyet ily keskenynyé a víz hullámszata mosott ki.

Maga a sziget a legpompásabb látványt nyújtotta. Partján faderékből, teknő alakjában, kívájt lélekvesztő ringatódzott, egyet-egyet rántva a kötélén, mely egy fűz vastag gyökeréhez láncolta. A sugár égerfák büszkén emelkedtek bokrétaalakú ormaikkal az égnek; alattuk ismeretlen bokrok, csodás, előtttem egészen ismeretlen vízi és erdei növények kecsegtették a szemet.

Az erdő rácsos nyílásán, mint ködfátyolképen keresztül, egy kis hajlékot pillantottam meg, mely előtt egy fiatal suhanc hálót foltozgatott.

— Kit hozott magával, gazduram? — kérde a suhanc, kíváncsian futva elének.

— Piktort!

A fiú nagy szemeket meresztett, nem foghatva meg, miféle csoda legyen az a piktor.

— Van-e ennivaló? — kérde az öreg Mihály a ház előtt megállva, s egy emelintéssel a nyeregkapából összetört csontú testemet a gyepre emelve.

Ép az elébb készült el a halászlé.

— Nos, uram, — fordult felém a csikósgazda és erdőcsősz, — pihenje ki magát egy kissé, aztán falatozzunk.

Különös útazásom annyira kifárasztott, hogy csak gyorsan a bográcshoz láttam, s emberül jóllaktam ama gyomorégető paprikásból, mely most már kedves étellem, de melyet akkor az indusok hukájával egyre becsültem.

Borzadva tekintettem most az arcképezés elé, mert a vén csikós bizonyára mindenkép fogja ezt követelni, rajzkészletem s vázlatkönyvem pedig a széken maradt.

Az öreg Mihály azonban nagy csodálkozásomra ismét nyeregbe kapott, s engem maga elé ültetett.

A nap már leáldozott, s helyén csak bíborszín fény terült el, míg az ellenkező oldalon az esthajnali csillag ragyogott.

— S az arckép? — kérdezém szorongva.

— Másképp gondoltam meg magam, — viszonzá mogorván a csikós, s a kastély felé visszavágtatott.

A ló dobogására a báró s neje kisiettek a teraszra, mely előtt mint bábót tett le az öreg Mihály.

— Hát mért jöttek vissza kelmetek oly hamar?
— kérdé a báró nevetve.

— Eszembe jutott valami, uram, — szólta a kérdező.

— S ugyan mi?

— Hogy bolondság volt — megkövetem alászan, — ezen úr szavatartására számítanom . . . hiszen nem magyar!

Ezzel elvágatott, s én sokáig tekintettem e büszke, egyenes jellem után, miglen alakja a szürkületben elmosódott.

Soha nagyobb megszégyenítés nem eshetett rajtam.

— De uraim, már későre jár az idő, — végzé beszédét Van-der-Niklen, — mára elég lesz e kaland. Isten önökkel!

Az égő pípa.

1849. augusztus elején Hontmegyében voltam, azon falvak egyikében, melyek legkevésbé rázkódtattak meg a hon felett elvonuló vihar által.

Most, midőn éltem virágában vagyok, ilyesmit bevallanom szégyen volna, hahogy két dolog nem szolgál mentségemül: először is akkori gyenge testalkatom, másodszor: fekete kendővel mindig bekötött szemem, a miért is egyáltalában csak Schlicknek hívtak.

Ezen időtájban történt, hogy öt hó előtt özvegygé lett anyámat családi ügyekben Barsmegyébe kellett kísérem. Léváig csak temetőmenetekkel találkoztunk, melyek harangszó nélkül, némán hantolták be a dühösen pusztító epemirigy áldozatait.

Alig értünk egy órányira a városkától, midőn hátunk mögött porfelleget s abból elővillanó dzsidásokat pillantottunk meg.

— Mögöttünk jönnek a kozákok! — mondá anyám ijedten, mire kocsisunk kétszeres erővel csapkodá meg lovait.

Kálnáig minden akadály nélkül értünk el, itt

azonban a Garam vizén állott hídnak csak füstölő romjaira bukkantunk.

Előttünk víz, mögöttünk a kozákok! Anyám az elsőtől nem félt úgy, mint az utósótól s így neki hajtattunk a folyamnak, mely ez egyszer kedvezett.

N. városban csak egy éjet töltöttünk, míg anyám egy régi hitelezőjétől néhány száz forintot felvett.

Nógrád és Hont összeszögelő határára jntottunk. Előttünk egy termékeny völgy, elfonyadt, elsült virágaival; balra a Nagyoroszinak felfelé kanyargó országút; jobbra a kígyódzó Ipoly-folyó bokros partjaival, míg a völgyön túl két kisdud falucska tornyai látszanak ki a gazdaglombozatú kertek s a lakott vidék előpóstái, — a kanadai jegenyék közül.

E kis falucska történeti neveket visel: az egyik Palánk, a másik Drégely.

Palánk névrokonához az utósó forradalom napjaiból véres emlékek fűződnek; Drégely dicsőségéről pedig regéink, balladáink s a falu fölött komoly méltósággal szertetekintő barna romok tanúskodnak.

Nagy-Oroszi is történeti nevezetességű áruló vargájáról. Midőn Ali sokáig ostromlá a Szondy György által hősileg védett várat, egy nagyoroszi varga jelent meg előtte azon ajánlattal, hogy ő bizonyos jutalomért titkos úton bevezeti az ellent a várba.

— Ha ezt megteszed, — viszonzá a török vezér komolyan, — annyi aranyat adok, mennyi csak bőrdbe fér. Allahra esküszöm!

Az áruló varga álutakon csakugyan bevezeté az

ellent Drégely várába. Szondy elesett, a vár török kézre került s hős Ali csakugyan megtartá ígéretét. Az áruló varga megkapta méltó jutalmát. Ali lenyúzatta őt elevenen, s bőrét annyi arannyal tömeté meg, a mennyi csak belé fért.

Vérfagyaláló igazságtétel, s mégis fölér-e a büntetés a bűnnel?!

Lovaink épen az Ipoly hídján ügettek keresztül, midőn a felséges táj szemléleténél az elmúlt idők e tragikus emlékei fölmerültek lelkemben. De a régi idők vihara eltűnt előttem, midőn az Orosziból alávezető országúton egyszerre felgomolygó porfelleget, s abból mintegy ködfátyolon át elővillogó fegyvereket pillanték meg.

— Az orosz megint nyakunkon van! — jegyzé meg anyám aggodalmasan s a kocsisnak megállapodást parancsolt.

A tömeg a porfellegekből lassan kibontakozott, s az egyszintű lovakról s a tejeskannaalakú csákókról nem volt nehéz felismernem egy osztály huszárt, mely Drégely felé vonult.

Mint később értesültem, recognoscirozásra indultak ki, s mintegy két óra múlva a legszebb rendben ismét visszamentek Orosziba.

Még láhattuk az orosz csapat minden mozdulát, a mint az a kigyódzó úton fölfelé haladt, midőn hátunk mögül egyszerre cifrábbnál cifrább káromkodás hangjai üték meg füleinket.

Egy pillanatban fordultunk vissza, s a látvány-

nál anyámnak minden aggodalma eltűnt s mosolyogni kezdett.

De a jelenet méltán megérdemlé a figyelmet.

Egy négylovas ellenséges munitió s szekeret egyetlen magyar huszár hajtott maga előtt, habár a bakon egy, s az első gyeplős lovon szintén egy idős és jól felfegyverkezett fűrvézer ült.

A huszár lehetett mintegy 50 éves. Vörös nadrágja csaták hevében rongyokká vált, s arca, valamint dolmánya színét az azt belepő por miatt nem lehetett megkülönböztetni.

A huszár pisztolyai tokban, s kardja hüvelyében nyugodott, s cifra káromkodásait, melyekkel a fűrvézereket gyorsabb hajtásra nógatta, csak akkor szüntette meg egy-egy percre, midőn kulacsából száraz torkát nedvesítette, vagy mikor pipája rövid szárát fogai közé dugta.

— Meg nem állhattam, hogy meg ne szólítsam az öreget.

— Honnan jön, vitéz bátyám? — kérdezém.

— Messze földről, Selmec vidékéről.

— S hová megy?

— Kalapkához iparkodom Komáromba, mert ezt a kis puskaport fogtam el a számára, — s ezzel a nehéz társzekérre mutatott. — Tudom, jól fog esni szegénynek, mert abban a ketrecben, vagy miben, nagyon megfogyatkozhatott.

— Hát ettől a két fegyveres embertől nem fél? Miért hagyja náluk a kardot?

— Az erdőben farkasok lehetnek. Mivel védenék magukat szegények?

— No de most már csakugyan ne menjen tovább vitéz bátyám, — mert bajba keveredhetnék, — intém őt tovább.

— Bajba?! — kérdé mosolyogva, s nagy bajsztát pödörni kezdé.

— Lássá, ahol mennek az oroszok a hegynek fölfelé! Még elfoghatják.

— Nem félek én most egész ármádiától sem; van elég puskaporom, — viszonzá a huszár büszkén s ismét az elfogott munició s szekérre mutatott.

— De egymaga mit csinálhatna annyi ellenében?

— A pipám mindig ég, s azzal felgyújtom a puska port, ha valaki bolondozni talál velem. Golyó is van közte elég.

— De hát akkor bátyámnak is vége.

— Meghalok, igaz, de győzök! — s ezzel sarkantyúba kapta lovát s új káromkodással buzdította sebesebb hajtásra a fűrvézereket.

Alig léptettek ki az orosz huszárok a falu egyik végén, midőn a másik végén már ő vonult be diadalmasan.

Eljutott-e zsákmányával Klapkához szerencsésen? ezt a történet föl nem jegyezte; de ha nem, meg lehetünk róla győződve, hogy diadalmasan halt meg. A magyar huszár szavát meg szokta tartani!

Gyalog huszár.

A moori csatavesztés után történt, a mit elbeszélék.

Oly csatavasztás volt ez, melyet a diadalmas fél is drágán, igen drágán fizetett meg.

A visszavonuló sereget majd megvette az isten hidege; nem csoda! mert a csata hevében, hogy könnyebben harcolhassanak, levetették magukról felső gúnyjukat a közvitézek, s most évtizedek óta nem tapasztalt fagyos időben kellett hátrálniok.

A visszavonuló sereg utócsapatait igyekezett az ellenség tehetsége szerint nyugtalanítani, s e célra néhány csapat vértest és ulánust küldöttek előre.

A gyalogság könnyen haladhatott előre, de az ágyúkat a csonttá dermedt, sok helyütt térdig érő hóval fedett utakon csak bajjal lehetett vonszolni. Ezek földözetéül huszárok szolgáltak.

Az ágyúk egyikének kereke törött; a társzeke-
rek a visszavonulás rendetlenségében nem voltak az
ütegek közelében, s a haláltokádó sánta szörnyeteg-
nek nem lehetett egykönnyen mankót készíteni. E de-
rék vitézek nem akarták az ágyút martalékul hagyni,
a miért is hárman közülök a nem messze lévő erdő-
szélre vágattak, jó erős galyakat vágni, mikkel a

csonka kereket úgyahogy összetoldozzák, — míg másik három az ágyú fődözetéül hátramaradt.

Ezenközben egy ellenséges csapat megpillantván az elakadt ágyút, győzelemszomjasan sietett elé annak elfoglalására. Egy tiszt vezénylete alatt mintegy tizenöt dzsidásból állott a csapat.

A három huszár, s tehetlenné vált két tűzér emberül védte az ágyút, míg társaik az erdőszélről megérkeztek s a kereket helyreigazították. A tűzerek egyike elesett s a huszárok kettejének öltönye alól előbuggyant a vér, melyet a csikorgó hideg csakhamar csonttá fagyasztott; de a dzsidások néhányja is harc képtelenné vált.

Midőn az ágyú kereke már jó karban volt, minden haditanács nélkül lovak közé csapott a kocsis s a két sebesült huszár fődözete alatt tovarobogott. Négyen visszamaradtak, hogy addig föntartsák a náluknál nagyobb számú ellent, míg az ágyú valamely nagyobb visszavonuló csapatot utolérhet.

Majdnem egy óráig tartó atak fejlődött ki a négy huszár s a dzsidások közt. Ekkor már elég biztonságban gondolván lenni a rájuk bízott ágyút, megsarkantyúzták paripáikat, s otthagyták a megharmadolt ellenséget.

A dzsidások még egyszer tüzeltek a hátrálókra. Hármuknak füle mellett sívított el a golyó, a negyediknek pedig lova halva rogyott össze s gazdáját gyalog hagyta, ki csak percig tartott kábultságából felocsúdva, azonnal talpon termett.

Most oly jelenet fejlődött ki, melyet csak korunk

legremekebb csatafestésze, Horace Vernet volna képes lerajzolni.

A zsákmányát elszalasztott tíz dzsidás vak dühhel fogta pillanat alatt körbe az egyetlen, fele erejét képző társától, jó lovától is megfosztott huszárt, s ez még talált magának annyi időt, hogy végsőt hörgő Szellője nyakát megcirógassa.

— Add meg magad! — kiáltottak a védtelen vitézre.

Ez válasz helyet egy sebes karikát tett kardjával a légben, s az első csapással megmutatta, mi a huszárvágás. Egyetlen suhintással terített le egy embert.

Most bőszt csata fejlődött ki. A dzsidák, mint sebes nyilak furódtak a huszár mellének, de sebes körben forgatott kardja, mint egy szélmalom szárnyai félrecsapták a három oldalról támadó hosszúkarú fegyvereket; a negyedik oldalról torlaszt képezett az elesett ló teste.

Az egyetlen kard oly csattogást vitt véghez a dzsidák nyelén, mintha száz ember hasonló erő ellen harcolna.

Egy pika már majdnem a hős derekába furódott; vaslemezből készült s oldalán függő tábori kulacsa azonban felfogta a halálos döfést.

A dzsidások már csüggedni kezdettek, s közülök többen fáradtan visszavonultak, mire tisztjük tetézt dühhel tört a gyalog maradtra.

Most kard kard ellenében működött. Egy csör-

renés, s a huszár kardja markolatánál kettétörve hullott alá a földre.

A hátravonult dzsidások örömkialtás közt törtek most ismét előre.

— Add meg magad! add meg magadd! — ordítottak újra.

A huszár válasz helyett előrántotta lova nyerge mellől pisztolyát. Egy durranás, s az ellen tisztje hanyathomlok zuhant le lováról, — a másik pillanatban meg kisütött fegyverét úgy csapta az egyik dzsidás fejéhez, hogy annak arcát azonnal ellepte a vér.

— Le kell szúrn! — kiáltottak vad böszültséggel az élve maradtak.

De a huszár még nem engedte át a diadalt!

Tábori kulacsa szíját azon pillanatban kapta ki nyakából baljával, midőn üres pisztolyával halált osztott, s most ezt, mint gyermekek a parittyát szokták, úgy forgatta s úgy védte magát.

A kulacs szíja elszakadt s a huszár testébe három oldalról furódott be a hegyes dzsida.

A tíz ember győzött egy ellen, de csak nyolc maradt meg belőle.

Leonidás kétszázad magával harcolt s nevét most is emlegetik; s e huszár hős tette csak addig marad az olvasó emlékezetében, míg azt onnan újabb hősi tett elbeszélése el nem űzi.

A hadvezérek nevét aranybetűk, a közemberek emlékét csak a hálás szív őrzi meg.

A kis honvéd.

Szomorú történetke biz ez; de ha az olvasó végigfut rajta, talán mégis talál némi vigasztalót benne.

Midőn 1849-ben május elején Görgei roppant hadosztálya ostromzár alá vette Budát, a honvédujongozó bizottmány a később annyiakra nézve siralmas újépületben üttötte fel irodáját.

A huszonnégyfontos ágyúk naphosszanta bömböltek és a várból a sáncpuskák golyói végigsüvöltöttek az utcákon.

Két 12—13. éves gyermek, szorosan egymás karjába fogódzva, sietett végig az utcákon, mitsem ügyelve a körülöttük repkedő golyókra. A budai Dunaparthoz érve hirtelen csolnakba ugrottak s jó borraavaló mellett, az akkoriban szokásos útlevelke nélkül, néhány perc alatt áteveztek Pestre.

Útjuk célja az újépület volt.

Mindkét fiú szeme felragyogott, midőn mindjárt az első udvaron megpillanták sorban a szép sugár ágyúkat, s mellettük a fiatalarcú, az iskolák padjait csak pár hó előtt elhagyott, de csüggedni nem tudó telkes tüzéreket.

Épen gyakorlatot tartottak.

A két fiú felkeresé az ujoncok felvételével megbizott őrnagyot. Derék, mordtekinetű, őszbecsavarodott bajszú, de nyájas beszédű katona volt az.

— Nos, mit akartok, szép fiaim? — kérdé.

— Tüzérek akarunk lenni.

— Hogy hívnak?

— Az én nevem Cs. Ödön.

— Az enyém meg Sz. Vince, — felelt a fiatalabbik, egy halvány, egészen leányarcú, gyenge alkatú gyerek.

Az utóbbi név hallatára az őrnagy csodálkozva tekintett a fiúra.

— Atyád nemde a seregnél van?

— Igen; de most nem tudom, hol küzd a hazáért. Egyik bátyám Bem, a másik Damjanics oldala mellett harcol.

— S el tudnád hagyni anyádat?

— Anyám, meg kis leánytestvérem tépéseket készítenek. Ők is megteszik a magokét. Én pedig férfi vagyok; nem maradhatok otthon, midőn a hazának szüksége van véráldozatokra.

Az őrnagy megveregeté a fiú vállát.

— Derék legény vagy fiam. Atyádat személyesen ismertem; régen, igen régen együtt szolgáltunk az osztrák hadseregben. Hanem most menj haza, s vigasztald anyádat, mert atyád - ezelőtt két héttel esett el.

— Atyám elesett?! — kiáltott föl a fiú fájdalom-

mal. — Nem, e hírt nem mondhatom el anyámnak. Arcom szégyenlángja meg fogna emészteni, hogy a fiú még él, és az ősz apa elesett... Vegyen föl ujoncai közé, őrnagy úr!

Az őrnagy éles szemeivel végigmérte a két fiút. Az első piros, élettelt arcú, nyúlánk gyerkőc volt.

— Fiam, menj te a másik szobába, — szólt ehhez, — ott kapsz egyenruhát. Az őrmester bevezeti nevedet a jegyzőkönyvbe, s félóra múlva felesküdhetsz.

Ez örömragyogó arccal távozott.

— Te pedig menj haza édes fiam, — szólt a másikhoz. — Lásd, te még gyöngé vagy, s a nélkül, hogy hasznodat vehette volna a haza, az első táborozás után kórházba fognál jutni. Tanulj, erősödjél, s két év múlva te is meg fogod találni pályádat; mert tanult emberekre mindig szükség van.

— Tehát egyáltalán nem használhat, őrnagy úr?

— Mondtam, hogy nem! — viszonzá az őrnagy kissé ingerülten, s ott hagyá a kis gyöngé fiút a faképnél.

— — — — —

Félóra múlva, úgy a hogy egyenruhába öltözve, már ágyúik mellett állottak az ujonctüzérek.

A vezényszóra jobb kezük három ujját az ércszőrnyekre helyezék, s erős, önmagukban bízó lélekkel mondták el az esküt. Megis tartották azt egytől egyig híven, erősen.

A halvány kis fiú ott állott a sor háta mögött.

Midőn pajtása ujjait fölemelé az esküre, ő ugyanazon ágyúra borult s el kezdett keservesen zokogni.

Midőn atyja halálának hírért vette, akkor nem jöttek szemébe könnyek!

— — — — —

Három hó multán már az orosz ellenében is folytak a csaták. Jobbról, balról, elől, hátul vész környezte a magyart.

A mit két évnek kellett volna megérlelnie, e három hó megtette. A kis halvány gyermek ott küzdött a rövid, de dicső hadjárat edzett bajnokai közt.

Ama ágyút, melyet könnyeivel szentelt meg, melynek könnyeivel esküdött hűséget, mint önkényes egy percre sem hagyta el.

Őt is ott érte a világosi gyásznapi. De esküjét mégis megtartotta.

Az ágyú beszögezve került az ellen kezeibe s a halvány fiú? — — — az csak holtan.

—————

Mulatságos halál.

1849. augusztus havában kétszeresen meleg napok voltak. A népkutyánapoknak nevezi ezeket. Most csakugyan kutyanapok voltak; mert nem volt elég az ellenség; a kutyafejű tatár is rátört a szegény magyarra.

Kutyafejű tatároknak hitták sok helyütt a kozákokat.

Vácnál történt az oroszszali véres összeütközések egyike.

A honvédek, ezen leggyönyörűbb elnevezésű harcosok közt volt egy hetvenéves öreg is. Hosszú fehér haja s nagy szürke bajsza igen illett a vöröszsinórú barna attilához.

Az öreg az alföldről került a magyar harcosok közé. Egyik fia N. Sarlónál, a másik a római sáncoknál esett el. Minek, kinek gazdálkodják ő már tovább? Ott hagyta az ekeszarvát, s jó kövér rét helyett az ellenséget kezdette kaszabolni.

Az öreg Mihályt nemcsak zászlóalja, de az egész hadosztály ismerte, s nevezetes volt leginkább arról, hogy ő a legöregebb közfika, s ő az, ki még akkor

sem szokta kivenni szájából makrapipáját, ha szuronytszegezve kellett rohanni.

Az öreg makrapipája egyszer nagyon mulatságos esetet idézett elő. A mi talán már hónapok óta nem történt, a zászlóalj végre néhány napra egy faluban szállásoltatott el, hogy azonban a kényelem el ne pihítsa az embereket, az ezredes itt is gyakrabban riadót veretett a dob.

Az elszállásolás első éjjelén is megperdült a dob, midőn a fáradt honvédek már jóízűen hortyogtak kemény ágyaikon. Az emberek azonban néhány perc alatt, mint a mesebeli hunn harcosok, csatarendben, harc készen előtértek a falu temploma előtti téren. Mondanunk sem kell, hogy köztük az öreg Mihály nem volt épen az utolsó.

Az ezredes lóhátról tartott szemlét az előtte holdvilágnál elvonuló csapaton; de azon percben, midőn épen az öreg Mihály lépdelt el előtte, ropogás és explózióból származott világosság támadt.

A csapat zavarba jött, s az első pillanatban maga az ezredes is azt hívé, hogy valahonnan rakéta poty-tyant emberei közé; a másik percben azonban ismét helyreállott a rend, s az ezredes vizsgálni kezdé a tűnemény okát.

Senki sem birt magyarázatot adni.

Végre az öreg Mihály előlépett a sorból.

— Nos, mi baj öreg? — kérdezé az ezredes.

— Jelentem alássan, én explodáltam!

Az egész csapat nevetni kezdett s maga az ezre-

des is azt hivé, hogy az öreg a dobpergés által első álmából fölébresztette, még talán nem dörzsölte ki jól szemeit s most is szunyókál.

Pedig igaza volt az öregnek; mert a dob első pörgésére elébb makrájára gyújtott, azután hirtelen magára kapta egyenruháját s úgy sietett a templom-térre.

Csak akkor vette észre, hogy makrája most is szájában füstölög, midőn az ezredes előtt kellett eldefilirozniok. Hű társát sajnálta magától eldobni, s azt egyhirtelen nem tudta jobb helyre tenni, mint belédugni tölténytartójába, hol a fellobbanás következtében természetesen a makrapipa is ezer darabban repült szerte.

De térjünk vissza a váci csatára, a hol elkezdettk.

Az öreg Mihály, mint rendesen, itt is emberül harcolt. Két muszkát golyója terített le s szuronyát több tányérsapkás testébe mártotta. Makrapipája persze mindig szájában füstölgött.

Minden mulandó lévén, a pipa is kialudt végre. Ezt észrevette az öreg Mihály a csata hevében, és fejcsóválva monda szomszédjához :

— E még sohasem történt meg velem. Rosz jel, nagyon rossz jel! Ma aligha én is el nem alszom!

Ezzel fegyverét lábhoz eresztette, elővette dohányszerszáját, tüzszerszámát, s elébb pipáját, azután puskáját akarta megtölteni. Ekkor szólalt meg a riadó visszavonulásra. Az egész zászlóalj elmozdult, csak

az öreg Mihály maradt helyén; hiszen pipáját még nem töltötte meg!

Épen tüzet vert kohájából, midőn egy csapat kozák körülvette. Az elvonuló zászlóalj csak annyit látott, hogy tíz pika egyszerre furódott az öreg mellé, s hogy az összerogyott.

— Jó sejtése volt az öregnek, — jegyzé meg az a honvéd, a melyik Mihály szomszédja volt. — Pipája s az ő élete egy napon aludtak ki.

Csata végeztével a tábornok szemlét tartott a vérhelyen. A szőlők alá érve, egy kis csapat vonta magára figyelmét.

A honvédek, köztük több csak könnyen sebesült, egy présház köpadját állották körül, melyen az éktelenül összeszurdalt és vagdalt öreg Mihályt pillantjuk meg fél fekvő helyzetben.

Egyik kezében végkép kialudt pipáját, a másikban friss vízzel töltött tábori kupáját tartotta. Arcán már a halál fagyos vonásai ültek, s rosszul leköltözött sebeiből patakozott a vér.

A tábornok keresztülfurakodott a tömegben s odalépett a haldoklóhoz.

— Hogy hívják, barátom? — kérdé résztvevőleg.

Az öreg válasz helyett elmosolyodott.

Mindig valami nagyon szomorú van abban, ha az mosolyog, ki az élettől elvál. Az ily mosoly oly szánakozással tölti el a lelket, mint a fagyra kitett nyíló melegházi virág.

— Min mosolyog? — kérdezé a tábornokúj ra.

— Halálomon, — viszonzá az agg honvéd töredezte.

— Halálán?

— Igen, mert az nagyon furcsa.

— Nem esik a beszéd nagyon terhére?

— Még tovább birom szuszsza, mint a pipám.

— Nagyon szeretném hát tudni azon katonám nevét, ki testén annyi sebbel hal meg a szabadságért.

— Nevem Muszka Mihály.

— Beh furcsa név!

— Úgy-e furcsa? Magam is azon mosolyogtam el, hogy atyám fia, a muszka ölt meg. Isten önnel tábornok! Éljen a haza!

Ezzel az öreg sipkájához akarta emelni kezét tisztelgésre, de az fejével együtt visszahanyatlott.

Az alélt kézből kiesett a cseréppipa s azon percben tört össze, midőn hős gazdája lelke tovaszállt.

— — — — —

A kétszer meghalt honvéd.

(Olyan történet, a melyet tábortűzeknél szoktak elbeszélni.)

Most a felséges *Lacrima Christit* szürcsölitek asztalomnál, pajtások! Nyakamat magyar ezredesi aranygallér fűdi s akárhányszor láttok Türr tábornokkal karonfogva sétálni; de a mi fő, láttatok veletek együtt-harcolni Palermo „Porta felice“-jénél, Reggiónál, a Volturnónál, s ha épen úgy kellett, hát reggelig úrítgetni a poharat a nizzai Redemptor Italiae, vagy otthon levő kedveseink egészségére.

Mindezekben nincs semmi különös, semmi csodálatra méltó; hanem ha valamin bámulhattok, az csak az, hogy én már kétszer meghaltam s most mégis a legjobb egészségben vagyok köztetek.

1848-ig egyedül csak a corpus jurist forgattam kezemben, s ha voltak harcaim, azokat szépszemű, keményszívű hölgyek ellen viseltem. Ostromaim, az igaz, tovább tartottak sokszor, mint Buda váráé, de oly ellenszegülésre soha sem találtam, mint mi ott, mert elvégre is föladták a várat, néha capitulációval, néha annélkül is.

A finom tánczipőket, atlaszmellényt, doszkin-nadrágot ekkor durva barna attilával, fakó bakkanccsal, kék nadrággal, s egy még főtetlen agyú szuronyos puskával cseréltem föl. Hosszú, hegyesre faragott arszláncörmeimet s göndör fürteimet levágattam, s kész honvéd lett belőlem, olyan, a ki képes volt naponta a maga két font komisz kenyérét a haza szent nevében megenni.

Én nem hiszem, de sok leány, menyecske erősítette, sőt a későbbi eredményekből magam is kezdém tapasztalni, hogy nem valék a legrútább fickó. Különösen göndör hajamat, s szép pörge bajszomat dicsérgették.

Ti mosolyogva tekintetek kopasz fejemet s gyér bajszomat, pajtások? Hja boldog az a fej, a melyikről a haj oly módon pusztult el, mint az enyimről! Széles Magyarországnak nincsen városa, hol egy menyecske vagy leányzó ne viselne emlékgyűrűt vagy karperecet hajamból. Bajszom pedig több csókban részesült, mint a milanoi templomban levő madonnakép; nem csoda hát, hogyha kissé megkopott. De hagyjuk abba a szép idők emlékeit, s hadd beszéljem el kalandjaimat.

Mint közhonvéd legelőször is Pest egyik kétemeletes háza kapuja elé voltam örnek kirendelve. Mondhatom, hogy úntam magamat rettenetesen, s azért, míg egyik karomban súlyos fegyveremet tartottam, addig másik kezemmel hátranyúltam történytartómba, s elhúztam onnan a „Márciust.” Mondhatom, re-

mek egy fiú volt az a Csernátony már akkor is, s ha többet forgatta volna a kardot, mint a tollat, most nemcsak mint százados lenne itt köztetek. De ez a kitérés nem tartozik ide! Csernátonyról csak azért emlékeztem meg, mert neki köszönhetem legelső kalandomat. A „Márciusban“ gondolom azt a jelenetet írta le, a hogy tolong az ezer meg ezernyi néptömeg a budai pénztárhoz az osztrák fertálybankókat beváltani: a min én hangosan elkacagtam magamat.

Kacagás közt az ember jobbadán fel szokta vetni fejét, s a mint én is azt tettem, szemeim az átelleni ház ablakában gyönyörű női alakra estek! Pompás hamvas szőke haj, gazdag fonadékokban selyemháló alá rejtve, gyöngén piros arcok; felséges, némán is bezzélő teljes ajkak; a márványnál is szebb nyak, hósín pongyola, s oly piciny kis kéz, mint egy esüstallér voltak azon sajátságok, a mik rögtön elbűvöltek.

A hölgy ablakában, kanárija kalitkája előtt állott, s a vékony rostélyokon át cukordarabkákat nyújtott be neki.

Épen ekkor harsány zene hangjai szólaltak meg. Zászlóaljам vonult el előttem Kossúth vérpezsdítő indulója mellett.

Én a „Márciust“ gyorsan visszadugtam történet-tartómba, s fegyveremmel hirtelen tisztelegtem, mire ezredem tisztei, köztük több barátom, rokonom, barátságosan integettek felém.

A szép szőke hölgy látta ezt, s azt hiszem, most már többször tekintgetett reám, mint kanárijára, mire

én természetesen büszkén kezdettem kis bajszomat pödörgetni.

Ezen alkalmat felhasználta a kis sárga madárka, s a félig nyitva levő kalitkaajtón hirtelen kiröppent, mire hölgyem ijedten sikoltott fel.

Természetes hajlamom van a hölgyek iránti udvariasságra, s így az első pillanatban hirtelen arcomhoz illesztettem fegyveremet, s célbavettem a kis madarat, hogy majd lelövöm, s mint egy második lovag Bayard, térdhajtva nyújtom át úrnőjének.

De egy újabb sikoltás ezen szándékomtól visszatartva, most tétlenül tekintettem a jövő elé.

A kis kanári új szabadságában, mint a börtönből hirtelen kiszabadult fogoly, nem tudván magát tájékoztatni, darab ideig céltalanul keringett a légben, azután egyszerre lecsapott, s fegyverem szuronyára ült le.

Én gyorsan utána kaptam, megfogtam, s oda dugtam be történytartómba a „Március“ mellé.

Szépem aggódva tekintett felém, mert alkalmassint nem tudta mire magyarázni különös viseletemet. Én azonban nem hagytam soká kétségben. Körültekinték az utcán; az meglehetősen néptelen volt, mert mindenki az elvonuló zászlóalj és a zenekar után sietett. Fegyveremet tehát szépen betettem a faköpnyegebe s hagytam ott magam helyett őrtállani, míg én az átelleni ház első emeletébe siettem.

Alig láttam valaha szebben bútorozott, izletesb belsejű szobákat, pedig tudjátok, hogy most is min-

dennapos vágyok Riga grófnőnél. Különben e megjegyzésemet félre ne magyarázzátok!

Egy komorna, szobalány, vagy társalgónőféle vászonceléd vezetett be az úrnőhöz. Közemberi egyenruhám után ítélve alkalmasint azt hihette, hogy valami délceg századoskától hozok rapportot.

Midőn az ajtó feltárult elém, a bájos hölgy arcából kikelve kiáltott föl:

— Az istenért, mit tett ön?!

— Mint látja ön, kedvencét hoztam vissza édes fogságába, — mondtam kellemesen, s a félelmében pihegő kis teremtet előhúзва történytartómból, úrnőjének nyújtottam oda.

— De ön őrhelyét odahagyta!

— Önért, asszonyom, a világon mindent s mindenkit elhagynék!

— S tudja, mi lesz lépésének következménye?

— Én csak azt tudom, hogy mióta önt meglátam, asszonyom, szeretem, imádom!

— De ha önt nem találják őrhelyén, talán vasra verik s becsukják! — —

— Mit törődöm én azzal, ha agyon is lőnek; mert ön nélkül, asszonyom, mit ér nekem ez az élet!

Képzeltetitek pajtások, hogy ilyen szavaknak ritka nő állhat ellene sokáig. Szőke szépem fél óra mulva már karjaim közt nyugodott.

Egy óra mulva hagytam el a tündérileg bútorzott szobákat. Szépem bársonypuha karjaival átölelé nyakamat, s csak férfiúi erélyemnek tudtam

köszönni, hogy ígéző köréből végre el tudtam rohanni.

Midőn őrhelyemre visszaértem, ott már zászlóaljam egy szakasza várt reám. Rögtön körülfogtak s kaszárnyánkba vittek.

Hadbíróság elé állíttattam.

Ezredestünk ugyan nagybátyám volt, de a legszigorúbb katona az egész magyar hadseregben. Ő bíráimnál is kegyetlenebb volt irántam, s őrhelyem, fegyverem hűtlen elhagyása miatt határozottan követelte, hogy az amúgy is kevés tekintetben álló fegyelem visszaállítása érdekében, s a jó példaadás miatt halálra ítéltessem.

A hadbíróság kimondotta rám a golyó általi halált. —

Másnap kora hajnalban vezettek ki a vesztőhelyre, a kaszárnya egyik elkülönített udvarára.

A végrehajtás szemléletére zászlóaljam egyik százada volt kirendelve, melyet maga nagybátyám, az ezredes vezényelt.

A börtönész előre betanított, hogy mily szertartásokat vigyek véghez halálom előtt. Én tehát a lehető hidegvérúséget erőtetve magamra, harsány szóval búcsúztam el kenyeres pajtásaimtól, azután odaléptem a tábori paphoz, ajkaimmal illetém kezében a feszületet s ezzel elébb attilámat, azután ingemet levetve, fél térdre ereszkedtem.

Most tizenkét ember kilépett a századból s tiz lépésnyire körbe fogtak. Hátuk mögött másik tizen-

kettő állott azon esetre, ha hogy az első lövésekre még életjelt adnék, még ők is rám löjjenek.

A honvédek szemem láttára töltötték meg fegyvereiket.

— Ezredes úr, még egy kegyelmet kérek! — kiáltottam most nagybátyámhoz fordulva.

— Szólj fiam! — viszonzá ez komoron összehúzott szemöldökkel.

— Legszebb álmaimnak, hogy e jó fiúkat valaha még én vezethessem csatába, hogy én vezényeljem őket, — íme vége! Engedje meg ezredes, hogy legalább végpercemben én kiálthassam eléjük a vezényszót!

Az ezredes kissé gondolkozott.

— Jól van! — mondá végre. — Legalább mint bátor katona halsz meg, s ezzel bűnödöt némileg lemosod.

— Igazodj! — kiáltottam ekkor a fiúkra, azután végerővel ejtém ki a vezényszavakat: — **C é l o z z !**
T ü z e t !

Azt még láttam, midőn a rám irányzott tizenkét löfegyver sötét torkából egyszerre villám tört elé.

A dörgést már nem hallottam. Szemeim elsötétültek s élettelenül hullottam a földre.

Ekkor haltam meg először.

No de töltésért tele a poharat s igyatok a most is élő halott egészségére!

Azt kérdezitek: hogyan támadtam újra fel? Hallgassátok csak tovább történetemet.

Meddig fekettem halva, nem tudom; de ha mindenki olyan másvilágra jut, mint én, akkor csak gratulálhatok a bűnös emberiségnek!

Midőn szemeimet felnyitám, a legkellemesebb látvány tárult föl előttem.

Pompás ágyban, díszes szobában fekvém. Elöttem asztal, a legfinomabb süttekkel s a legragyogóbb színű borokkal.

Angyalok helyett egy piros-pozsgás, tenyeres-talpas tiszaháti nimfa szolgált körülöm, kinek biztatgató tekintete egyáltalán nem vont számon elkövetett s elkövetendő bűneimért.

Előbbi sanyarú prófontos létemért új mennyországomban kárpótlást szerzendő, hirtelen kiugrottam az ágyból, s midőn tükörbe tekinték, úgy találtam, hogy tetőtől talpig polgári ruhába vagyok öltözve.

E körülmény nem igen zavart meg, mert azon tapasztalást vontam ki belőle, hogy a másvilágra csak polgári öltönyben juthat az ember. Ezért szokták talán a csatákban elesetteket egészen civilre vetkőztetni.

Öltözetem sans reproche lévén, gyorsan az asztalhoz ültem s egészen átadtam magamat a mennybéli asztal örömeinek. A tizedik pohár ménésinél már magamat Jupiternek, s a tenyeres-talpas tiszaháti nimfát Hébének képzeltem.

— Szép Hébé, légy jó-m, s aranyesővel árasztalak el, — mondtam, s karomat dereka köré akartam fűzni, midőn az ajtó feltárult s azon belépett az öreg.

Az öreg t. i. nagybátyám, a komor szemöldű ezredes volt.

— Hát nagybátyám is a másvilágon van? — kérdelem csodálkozva, de mégis katonásan állva meg előtte.

— Bizony azt hiszem, hogy a másvilágon, mert az én időmben nem voltak ily könnyelműek az emberek.

— De szóljon nagybátyám: élő vagyok-e én, avagy halott? mert ha halott vagyok, nem szólítom önt többé ezredesnek. A síron túl minden ember egyenlő, — jegyzém meg én.

— Félre most bolond tréfáiddal, gaz fiú, — viszonzá az ezredes szigorúan, — s halljad, a mit mondok. A fegyelem áthágása miatt valóban megérdemelted a halált; de mert a véremből való vagy, s mert azt hiszem, hogy mégis jobb, ha csatában ontod ki véreidet, azért csak rád akartam kissé ijeszteni. A halálfélelmet már kiállottad s így eleget bűnhődtél. Vak töltésekkel lövtem rád, s a fiúknak hallgatást parancsoltam. Midőn ájulva, öntudatlanul rogytál össze a képzelődés miatt, a halottas szobából ide, magamhoz hozattalak s polgári ruhába öltöztettelek. De erről az egész dologról senkinek sem szabad tudnia. Te meghaltál, s ez a fegyelemre nézve jó példa volt.

Ezzel nagybátyám oldalzsebéből elővett egy írást s azt átadá nekem.

— Vedd át e levelet, melyet jó barátomnak, a 339-ik zászlóalj őrnagyának küldök. Neked álnevet

adva, ajánlak figyelmébe. Siess hozzá, állj be nála honvédeknek, s hősi csatákban tedd jóvá hibádat.

Az ezredes az ajtóra mutatott, s én jobbra át-ot téve, gyorsan távoztam.

Egy hó múlva már mint hadnagy új zászlóaljamban küzdöttem a római sáncoknál.

A tábori élet rettenetes unalmas volt, mert hölgyet, markotányosnőinken kívül alig láthattam. Sóvárogva vártam tehát a pillanatot, a midőn valahára titkózetre kerül a dolog.

Elleneink egy faluban különösen erős positiót vettek. Körülhányták sáncokkal, s azok közül gyakran előtörve, soknemű háborgattatást kellett tőlük szenvednünk.

Parancsnokunk végre ostromot rendelt a mondott falu ellen, mire legénységem rendkívül megörült. Hiába, a közember mindig vitéz, ha bátrak tisztjei!

Szuronyt szegezve rohantunk a sáncoknak s a magyarság versengett, hogy ki legyen elébb az ormokon, ki tüzze ki ott legelőször a nemzeti zászlót.

Bőszült harc fejlődött ki. A sáncokból ifjú és agg, asszonyok és gyermekek a legpusztítóbb tüzzel fogadtak s már sok jó vitéz hullott le élettelenül, midőn oldalam mellett zászlótartónkat is hanyatlani látom. Egy golyó furódott mellébe.

Én hirtelen kikaptam a halálos görcs által markába szorított szent jelvényt, s azt balemba, kardoz-

mat pedig jobbomba ragadva, „Utánam fiúk!” kiáltással, golyózápor közt a sáncokra rohantam.

Pár pillanat múlva már a sáncok ormáról lengeté a szél diadalmas zászlónkat, s most a győztes honvédek kettőzött tűzzel rohantak a faluba, élükön természetesen én. A mint a főutca azon részére értünk, hol abba két mellékútca fut be, irtózatos keresztűzzel üdvözöltettünk. A házak ablakaiból puskagolyók, a mellékutcákból kartácsok ritkították sorainkat.

Egyszerre ütést érzék mellemen, s élettelenül rogytam össze a csatatéren.

Azt mondják, hogy a mieink nem állhatva ki a csatatűz pusztító golyózáporát, megtizedelt soraikkal visszavonultak, s a sáncok ismét az ellen hatalmába jutottak.

Foglyot keveset veszítettünk, de annál több sebesült és halott maradt az ellenséges falu utcáin. Az utóbbiak közt voltam én is.

A sebesülteket egy rögtönzött kórházba hurcolták, a halottakon pedig egy emberszerető pópa könyörtült meg, ki magára vállalá azok egyenkénti eltakarítását. Ezeket tehát az ő udvarába vitték s egy ukoricaszárító góréban helyezték el.

A pópának gyönyörű szép leánya volt. Igazi rác leány testestül lelkestül. Sötét haja, s barna arca mellett szemei úgy csillogtak, mint gyémánt a víz fenekén; s a mily vad lelkesültséggel küzdött ő is földieivel, ép oly szelíd s jószívű volt, midőn otthon, a már kiszenvedett halottak közt forgolódott.

Az öreg pópa, mint a nép tanácsadója s egyik vezére, ismét künn a sáncokon forgolódott, s így a halottak eltakarítását leányára, a szép Anicára bízta, ki a cselédek által nagyból összekalapált koporsókba belé helyezteté az élettelen hullákat, kikre majd atyja hazatértekor rá fogja adni az utolsó áldást.

— Midőn az emberek engem is megfogtak, hogy a koporsóba helyezzenek, halk sohaj tört elé keblemből, mire ők ijedten bocsátottak vissza a földre.

— Hiszen ez a magyar még él! — mondák megborzadva.

— Te csak képzelődöl, — viszonzá Anica. — Tegyétek be csak őt is a koporsóba.

— Ha még él, agyon kell ütni, akkor aztán nem furdalhatja lelkiismeretünket, hogy elevenen temettük el, — jegyzé meg az egyik vad tréfával.

E szavakat világosan hallottam, de szó nem jött ajkaimra, szemeimet nem birtam fölnyitni, s a vérvesztés miatt elzsibbadt tagjaimat megmozdítani.

Testemen valami hideg borzongás futott végig, midőn a szűk koporsóba fektettek, s élettelen, halvány arcomra egy durva köpenyt dobtak.

Ezután minden néma lett. A halottakat már bizonyosan mind elhelyeztették, s az emberek eltávoztak.

Mintegy negyedóráig a legkínosabb helyzetben voltam. Nem sebeim, nem szenvedésem fájtak; de a jövőrei gondolat, hogy elevenen temettettem el!

Negyedóra múlva valaki felemelé arcomról a kö-

penyt s a megaludt vér által bedugult sebeimet lanygos ecettel kimosta s bekötözté. Azután dörzsölni kezdé tagjaimat, mire csekély vérem kerengni kezdett ereimben. Az életet visszatérni érzém s szememet bágyadtan felnyitottam.

Egy gyönyörű barna leányt pillantottam meg, ki a legnagyobb gondossággal leste minden lélekzétételemet, s ki most örömsikoltást hallatott.

E leány Anica volt.

Életem megmentője valami erősítő folyadékot csepegtetett ajkaim közé, mire mindig jobban érzém magamat. Végre visszanyerém szavamat, bárha csak a legnagyobb megerőtetéssel szólhattam.

— Hol vagyok? — kérdezém legelőször is.

— A mint látja ön, koporsóban, — viszonzá a leány szomorúan.

— Tehát nem álmodtam, hogy el akarnak temetni!?

— Valóban, önt el kell temetni uram, mert ön is a halottak közt volt.

— Eltemetni, s élve?

— Mert csak így mentheti meg életét.

— Megvallom, szép leány, nem értem szavait.

— Hát nem tudja ön, mi sors vár a foglyokra az ellenségnél? Ha nem a halál, bizonyára annál sokkalta keserűbb végzet.

— Tehát ellenségeim kezei közéjutottam? — kérdelem csodálkozva, s e hír rosszabbul esett a halálnál.

— Ön a csatában elesett, s miután semmi élet-

jelt sem adott, ide hozták a holtak közé. De hála az égnek, ön még él, s ezt észre vettem, midőn cselédeink a koporsóba tették.

— Miért nem engedett akkor számomra rögtön segílyt? — kérdém gyanakodólag. — Hisz cselédei is észrevették bennem az életet.

— Mert ha önt el nem temetjük, akkor fogoly-lýá lesz, — viszonzá a leány komolyan s szemében büszke villámmal folytatá : — a hős pedig, azt hiszem, inkább meghal, hogysem élve kerüljön ellenei kezei közé? Én önt hősileg láttam harcolni a sáncokon, melyekre kitűzé a zászlót, s hősileg elesni; azért azt hiszem, helyesli, hogy nem juttattam ellenei kezei közé.

Megfogtam Anica kezét s megindulva szorítottam meg.

— Igaza van, — mondám. — Most már nyugodtan hagyom magamat eltemetni s nyugodtan halok meg.

— Oh nem! ne beszéljen ön így! — kiáltott közbe a szép leány s nagy fekete szemeibe könnyek gyűltek. — Avagy azért hívtam önt vissza az életbe, hogy másodszor is meghaljon.

— Harmadszor, édesem, harmadszor!

— Hogy érti ön ezt?

Elbeszéltem neki röviden agyonlövetési történetem.

— A ki már kétszer feltámadt halottaiból, — jegyzé meg erre Anica mosolyogva, az megérdemli, hogy élve maradjon.

— De hogyan történhetik ez, ha el kell temet-
tetnem?

— Elmondom tervemet. Ön nyugodtan marad a koporsóban. Atyám, a pópa este visszajő a sáncoktól, s akkor beszenteli a halottakat, mire a koporsókat beszögezik. Ön néma, s nyugodt lesz, mint a halott, mert hisz úgy is annak tartják! Temetünk a sáncon kívül van, hová az önök előőrsei nyugodtan fogják vonulni hagyni a gyászmenetet, melyhez magam is csatlakozom. Oda künn azután alkalmat keresek, hogy embereinktől valamikép elmaradhassak, s visszatérjek a temetőbe, s akkor aztán ön mentve van. Az éj óvó sötét szárnyai alatt biztosan érheti el a magyar tábor előőrseit.

— Képtelenség! — mondám kételkedve. — Tag-
jaimat is alig tudom mozdítani, — annál kevésbbé
tudnék akár csak száz lépést is tenni.

— Az önbizalom fél erő! Különben ön nincs
annyira oda, a mint hiszi, s most, miután sebeit be-
kötöztem, s ha ezen erősítő orvosszert magához vessi,
karomra támaszkodvaképes lesz az előőrsökig követni.

Ily önfeláldozás egészen elérzékenyített, s meg-
indulással érintém a derék hölgy áldott kezét ajkaim-
mal, mire ő végzetlen szelídséggel tekintett reám,
mely szívemet hangos mozgásba hozta.

— De most isten önnel! — mondá a leány s
hangja reszketett. — Az égen csillagok kezdenek fel-
tűnedezni s atyám nemsokára honn lesz. Isten önnel!
viszontlátásig a temetőben!

Anica most gyöngén megszorítá kezemet, a durva köpenyt ismét arcomra terítette s azzal gyorsan távozott.

Azok voltak a legkinosabb percek, a miket ezután eltöltöttem.

Az udvar lassankint megtölt néppel, a pápa szent énekeket zengett fölöttünk s aztán ránk hintette a szentelt vizet.

A koporsóban vége minden emberi szenvedélynek, vége az ellenségeskedésnek. Király és paraszt egyaránt visszaszáll az anyaföld mélyébe; a rác és magyar, kik fél nappal ezelőtt vak dühhel törtek egymásra, most békén nyugodtak egymás mellett.

A gyászszertartás után a koporsók leszögezéséhez fogtak. Midőn én is érzem szűk lakhelyemen a kalapács tompa üléseit, alig tudtam magamat a fölkiáltástól visszatartani. De a szép Anicára gondoltam s bíztam kétes jövőmben.

Szekerekre rakattunk, s azok végigdöcögtek velünk a göröngyös utcákon. Harangszó nem kísért végső nyughelyünkre, mert a harcok ezen idején a tornyok ezen ércnyelvű hirnökei nem a vallásnak, hanem a vezéreknek szolgáltak, kik azokkal adtak jelt riadókra. Csak néhány rác követte a szekereket ásókkal, kapákkal.

A sáncok közelében tompa ágyúmoraj üté meg füleimet. Megismerém szavukról a mi hatfontosainkat, melyek ilyformán még mindig nyugtalanították ellipseinket.

A szekerek végre megállapodtak. A temetőbe jutottunk. Most már, ha akartam volna, sem bírek többé kiáltani; az idegenszerű, nyomasztó érzelmek elfojtották hangomat.

Teljes megnyugvással engedtem át magamat sor-somnak.

Koporsómat néhány perc múlva levették a kocsiról s beléeresztették a négy lábnyi mély gödörbe, s aztán gyorsan hányták reá a földet. Minden göröngy zuhanása, mely koporsóm födelét érinté, mintha egy mellemre eső mázsás szikla lett volna!

Azután távozó lépteket hallék, s lassankint csöndes lett minden; csöndes, de mégsem egészen síri néma, a mint azt hétköznapi kifejezésében használják.

Oh, az élők nem érthetik meg a síri csönd egész borzadályát. Elzárva a külvilágtól, annak zajából csak egyes tompa hangok törnek le hozzád, mintegy túlvilági lét jajgató sohajai!

Az ágyúk bömbölésére úgy tetszett, mintha remegne alattam a föld, s minden percben megnyílni készülne. S midőn ez pillanatra megszűnt, kísérteties suhogás támadt körülöm. Talán szomszédaim érzik az éjjél órája közeledtét, s mély sötét lakukból felszállnak a koromfekete éjbe! — — pedig e susogás csak a föld örökösen mozgó lakóitól, a maguknak alagútakat őrlő férgek s bogaraktól származott. — —

Egy órát tölthettem e lelket megdermesztő helyzetben, mire fölöttem halkan remegni kezdett a föld.

Léptek zaját nem hallhattam, s így csak valami éjjeli szellem, vagy tündér lehetett, mely felém közelit.

Egyszerre tompa zuhogás támadt, s néhány pillanat múlva nyitva volt koporsóm födele.

Órült gyorsasággal szöktem föl síri ágyamból s nem tudva, mit cselekszem, futni kezdék a sírok közt, de csakhamar kimerülve roskadtam össze.

Rövid idő múlva gyengéd kezek emeltek föl. Feltekinték, s szemeim Anica könnyelt szemeivel találkoztak.

— Legyen ön erős, s mielőtt derengni kezdene az ég, az előőrsöknél leszünk! — mondá édes biztató hangon, s ezzel karomat nyaka köré fűzé, míg saját gömbölyü karjával derekamat övezte át s így vezetett.

Csak ekkor tapasztalám, mily közel van a hideg halálhoz az élet!

Minden vérem szivemhez szökkent, s érzém, amint az ő keble is hatalmasan hullámozott.

Szótlanul folytattuk útunkat; mert midőn az érzelmek küzdenek, akkor a nyelv néma.

Végre jó hosszú idő múlva az első előőrsök közelébe érkeztünk.

— Ki az? Megállj! — Kiáltott elénk az éber honvéd.

— Jó barát! viszonzám.

Anica most megállott.

— Isten önnel! — mondá. — Most már emberei közelében van ön; azok majd elkísérik a legközelebbi

faluig. Én távozom, nehogy elmaradásom otthon feltűnjék!

— S tudnál, képes volnál engem elhagyni, Anicám? — kérdém indulattal. — Midőn a haláltól menttél meg, képes volnál annál íszonyúbb sorsnak, a viszonzatlan szerelemnek átengedni? Én szeretlek, imádlak Anicám!

— S ha én nem szeretném önt, jöhettem-e volna önnel elleneim közé? — kérde Anica szemrehányólag.

— S mégis elhagysz?

— Mert szívemet ketté nem oszthatom, s az egyik fele népemhez vonz, ennek pedig régibb jogai vannak hozzám.

— Hátha megszűnik köztünk az ellenségeskedés?

— Akkor talán! De most isten önnel!

Ezzel Anica eltűnt az éj homályában. Sohasem is láttam őt többé!

Midőn megszűnt köztünk az ellenségeskedés, nem kereshettem fel őt. Külföldre kellett menekülnöm, hogy ott egyem a száműzetés könyekkel sózott kenyérét.

De hagyjuk el ezt, pajtások, mert mindjárt elérezékenyülök. Töltsétek meg poharaitokat s igyatok másodszori feldámadásom örömére!

A nemzeti kokárda.

1849. első napjaiban igen szomorú tekintete volt Budapestnek.

A Moornál csatát veszített magyar sereg a testvérvároson vonult keresztül, épen csak annyi ideig mulatva Budapest falai közt, míg a fiú szüleit, barát barátját, rokon rokonát, a vőlegény menyasszonyát búcsúzóul megölelhette, mielőtt újabb csatába menne.

— Győzelemmel térünk vissza, — mondák, — vagy távol tőletek halunk meg, honvédekhez illő dicső halállal!

S a szülők, rokonok, a jó barát és menyasszony nem tartóztatták vissza legkedvesbbjeiket; sőt az apa utolsó fiát, a menyasszony testvérét is a harcsíkra küldte, melynek díja szabadság!

Emberemlékezet óta alig volt keményebb tél, mint 1849 elején; de az elrongyolott, szakadozott öltönyű honvédek nem érezték most a fagyot, midőn keblök azon csatavesztés visszatorlásáért lángolt, melynek az ellenség sem igen örvendhetett.

A kékattilás, kéknadrágos, vörös hajtókás Zrinyigyalogok, a legjobban egyenruházott borsodi ön-

kénytesek s más honvédek egyes csapatai még Pest külvárosaiban szerte voltak szórva, midőn a lánchídon s a Duna jegén már Windischgrätz serege vonult keresztül.

A lánchíd padlózatát, melyet Buda ostromakor, négy hóval később egy osztrák ezredes légbe akart röpíteni, akkor még csak néhány, egymáshoz rakott deszka képezé. Az ágyúkat s társzekereket még sem merték a több lábnyira fagyot Duna jegén keresztül szállítani, melyen Szilágyi Mihály Mátyás királylány választásakor negyvenezer magyar lovassal tanyázott.

Mily ellenkező idők! Akkor negyvenezer magyar lovas éljenzésével telt meg a lég! az ősz Gellért visszahangozá az örömrivalgást s mintha az agg Duna medrében a hármás koporsóba temetett Attila szelleme is megszólalna, — a jégburok mértföldekre meghasadt s tompa, egetrázó moraj hatott fel a folyam mélyéből.

Most ötvenezer főből álló csapat vonult be a testvérvárosokba, s mégis minden néma. Csak az ellenséges dobok pergése, a lovas csapatok trombitaharsogása s a bevonuló sereg egyhangú lépteinek zaja zavarta meg a síri csöndet.

Az ellenségnek oly diadalmas menete volt ez, mely inkább hasonlított gyászkisérthez.

Egy órával később már kiragasztatta Windischgrätz az utcák sarkaira Ferencz József császár „Magyarország népeihez” intézett proclamatióját, melyben Ferdinánd király leköszönését és saját trónraléptét hirdeti.

Az ablakok üresek s az utcák néptelenek voltak. Csak az elszállásolásra váró német katonaság hemzseget mindenfelé. De a külvárosokba még nem értek.

A Terézváros egyik szebb utcájában, reggeli tíz óra felé két alakot pillantunk meg.

Az egyik magas, karcsú ifjú. Honvédsapkája szíjával erősen állához van csatolva, s őrnagyi fényes egyenruháját egyszerű, szürke katonaköpeny fűdi el.

Mintegy három lépésnyire utána egy öreg, szürkehajú közhonvéd lépeget.

Az előlépegető egy földszinti ház előtt gondosan körültekint, s hirtelen megrántva a csöngettyűt, a csakhamar megnyíló kapun át eltűnik, míg öreg szolgája mintegy őrtállva, kívül marad.

Nem fényűzően, de igen tisztán rendezett lakosztályba toppant be az ifjú, s alig nyitotta ki az ajtót, midőn angyalszép, tizenhétéves szőke leány borult kebelére.

A boldogságot hozó viszontlátás első percei némák szoktak lenni; a szív erősebb verése elfojtja akkor a hangot. Így volt az most is.

Rövid szünet után a leány anyja, egy még most is szépnek mondható, de sok szenvedés vonásait arcán viselő hölgy szólalt meg:

— Öröm és ijedség fog el egyszerre; Géza, ön itt?

— Szavamat adtam!

— De az ellen már falaink közt, s ha önt elfogják, veszve van! Az ön élte pedig a honé.

— S Máriámé. Ma van az esküvőnkre kitűzött nap.

— Gyásznapi ez, Géza, nem boldog esküvőre való, — szólott most a fiatal hölgy s jegyese karjaiból kibontakozott. — De köszönet neked, édes Gézám, köszönet! hogy veszély közt sem feledkeztél meg menyasszonyodról!

Mária egy dolgozó asztal felé sietett, az örnagy utána s érzelemteljesen ragadá meg kezét.

— Még néhány óra telhetik belé, míg az osztrákok minden utat elzárhatnak a várostól. Az alatt ol-tárhoz vezethetlek, imádott kedvesem, s polgári öltözetben, mint nőmet viszlek el magammal. Így semmi veszély sem érhet.

Az anya e szavakra gondolkozni látszott, s lehet, hogy az ifjú szándékát maga is helyeselte.

Az örnagy széles mellére kulcsolá kedvesét s annak keble sebesen kezdett lihegni a változó érzelmek rohamában.

— Miért késel a válasszal? — kérde az ifjú.

Mari dolgozóasztaláról egy nemzetiszínű kokárdát vett fel, melynek közepére e szavak voltak vörös selyemmel behímezve: „Ez s adója, a győző jutalma.“

Géza figyelemmel tekintette meg a csinos művet, s csodálkozó kifejezéssel tekintett jegyesére.

— Mit jelentsen ez?

— Ha győzelemmel térsz vissza, akkor tüzen-dem ezt melledre, s akkor fűzend engem hozzád az eskü!

— És most?

— Most? Lehetetlen!

— De hány tiszt van seregünkben, ki nejét magával hordja?

— Elég hibásan.

— Úgy van, — jegyzé meg most az anya is; — míg ti férfiak harcoltok, véretekent ontjátok a hazáért, addig nekünk nőknek is van hivatásunk. Lássá ön, mi arra nem is számoltunk, hogy ily hamar viszontláthassuk.

— De nem adtam-e rá szavamat, hogy esküvőm napjára, kelljen bár szuronyverdőn keresztül törnöm, megjelenek? — viszonzá az ifjú.

Oly szünet következett most be, mely után a kis társaság minden tagja csak félve merte az elejtett beszéd fonalát tovább fűzni.

A csendet végre az anya törte meg.

— Ön nemesszívű ifjú, Géza, mert leányomat nem önzésből, de szíve hajlamából óhajtá jó és balsorsa társaul. Ön tudta, hogy Mária minden hozománya önmaga által vart, hímzett fehérneműje, s azon ezüst, mely egykori vagyonom utolsó maradványa. Ön jómódú család sarja s mégsem öröklé a gazdagok azon hibáját, kik, midőn a szegény örökjog szerinti osztályrészét is már elnyelték, Saturnusként csak újra meg újra ércel tömik magukat. Ön őszinte, nyíltszívű volt, s most én hasonló nyíltsággal tartozom.

— Folytassa asszonyom!

— Néhány hóval ezelőtt kiáltványt intéztek a

nemzethez, hogy mindenki áldozzék a hon oltárára. A kinek fia volt, azt fegyver alá küldte. Engem az ég ezen egyetlen, de jó leánynyal áldott meg; mivel áldozhattam volna tehát én? Ekkor Mária így szólt hozzám: „Anyám! jegyesem vérét ontja a csatasíkon, míg én, mint honvéd arája, mit se tegyek?” Ezzel elővette egyedüli hozományát, összes ezüstneműit, ékszereit . . . én értettem őt. A kormánynak nemcsak harcosokra, de pénzre is van szüksége, melylyel a katonaságot táplálja, — s odaadtam az ezüstöt. Mária azt hiszi, hogy ön így még jobban szereti őt.

A honvéd újra keblére ölelte aráját, s két könnycsepp hullott annak aranyszőke hajára.

— Igaz, igaz, — szólt az ifjú, kedvese kezét ajkaihoz emelve. — Míg mi a szent harcban sebeket osztunk és kapunk, addig a ti áldott kezeitek ápolják azokat. Mily szép, nemes hivatás ez! félistennők vagytok, kik a csatákban elhullott bajnokokat új életre ébresztitek!

— Úgy van, — folytató az anya. — Azért csak menjen ön, Géza, s harcoljon tovább is a hon hű fiaival. Mi is megteszszük, a mi tőlünk telik. Leányomnak sok fehérneműje van, mit hozományául készített. Ezekből tépést fogunk csinálni a drága sebekre, s mindig önre s önökre gondolunk; önök mellett leszünk szellemünkben.

— S ily szellemek mellett győznünk kell!

— Igen, győzniök! Az ellenkező eset borzasztó volna. Halál, hosszú, talán örökös halál az egész

nemzetre. Azért győzniök kell, s ha a bevégzett harc után, győzelmes büszke arccal, vagy bénán, csonkán visszatér, itt találja mennyasszonyát.

— A ki győzelmeidben büszkélkedni, vagy fájdalmaidban osztozni fog, — egészíté ki a fiatalabbik hölgy.

E pillanatban megszólalt a kapu csöngetyűje, s csakhamar betoppant az öreg honvéd.

— Őrnagy úr! — mondá katonás állásba helyezve magát, — az útca végén németeket láttam.

— Barátom, láttál te már többször is, — jegyzé meg az őrnagy tréfásan.

— Igenis, láttam.

— Nos?

— Nem is azért mondtam, hogy megijedtem volna tőlük, hanem csak rapportot akartam tenni róla.

— Jól van, mehetsz.

— De még, jelentem alássan — —

— Tovább is tart a rapport?

— Igenis, — viszonzá az öreg honvéd kissé zavarodva, s jégcsapos bajsztát pödörgetni kezdé.

— Szólj hát gyorsan!

— De tartok tőle, — s megint bajsztát csavargatá, — hogy az asszonyok megijednek.

Most a hölgyek siettették az öreget, hogy csak szóljon.

— Jól van, hát elmondom. A németek mindjárt is bennt lesznek; mert minden házba szállásolnak néhány darabot.

A válás perce elérkezett; a honvédeknek távozniok, s pedig úgy kellett távozniok, hogy a ház lakóit oly időben, midőn a titkos és alávaló feladások napi-renden voltak, legkevésbé se gyanúsítsák.

A földszinti házhoz egy csinos kis kert is volt mellékelve, melynek hátulsó fala egy elhagyott közre dült. A kertet most hólepel fődé, mely árulója lehetett minden lépésnek.

A búcsúzás rövid volt, de annál fájdalmasabb. Ezzel az őrnagy szürke köpenyébe burkolódzott, s társával együtt a kert felé sietett. Itt, hogy a nyomok csaljanak, míg az öreg egyenesen haladt, addig ő hátrafelé lépegetett s úgy érte el a kerítést, melyen egy ugrással átvette magát, eltűnt a szem elől.

.....

A harc kockája fordult.

A magyar sereg egyik fényes győzelme a másikat érte.

Május hónapja vérvirágokat termett Buda falai alatt.

A Duna jege már régen eloszlott, s most a lánc-híd magyar ágyúk terhe alatt ingott.

Számtalan család körében ülték az édes viszontlátás örömét; de a terézkülvárosi házacska e boldogságban nem részesült.

A forradalmi lapok részletes leírásokat hoztak a mieink győzelmeiről. Dicskey Géza nevéhez minde-nütt csak magasztalás csatlakozott.

Mint volt osztrák mérnökkari tiszt, nem lépett

készületlenül a nemzeti függetlenségért vívott csatákba; személyes vitézsége mellett hadtani ismeretei által is kitűnt s így Mária örömkönyes szemekkel olvasása, mint emelkedett jegyese fokonyként tábornoki rangra.

Azonban, mint egyik alvidéki hadosztály parancsnoka, Pestre nem jöhetett; később a hadi mozgalmak újabb alakot vönek fel; a magyar sereg egyes osztályai messze szakadtak el egymástól, s ekkor a lapok már csak töredékes vagy csak igen homályos híreket hozhattak.

Július elején Dicskey Géza hadosztálya ama di-cső csaták egyikét vívta ki, mely a honvédnevet aranybetűkkel írja be a honi történelem lapjaira.

Tizszeres erő ellen kellett küzdeni.

A fiatal tábornok, serege élén, mint közember, szuronytszegezve rontott az ellenre.

A nap győzelme az övé volt.

A győzelemittas honvédek az ő nevét éltették, de jobbik karja, mely annyi halálos csapást osztott, a csatasíkon maradt.

Karja töből levágatván, hosszabb ideig kellett az ágyban feküdnie. Midőn az öntudatától megfosztó seblázon túlesett, mint az oly betegek szoktak tenni, kiknek egész világuk azon négy fal közé van szorítva, mely között fekszenek, maga körül minden csekélységet vizsgálni kezdett, s azzal mulatá magát, hogy sebkötélékein még a vászon szálait is megolvastatta.

Szemei egyszer igen finom vászondarabra estek , mely új köteléknek szánva , ágya mellett egy széken hevert. A vászondarabra legfinomabb kézimunkával , bárói korona alá e két betű volt himezve : S. M.

Géza szemei felragyogtak s különös érzelmek közt emelé ajkához a vászondarabot.

Midőn az ezredorvos , segédje kíséretében meglátogatta a fiatal tábornokot , ez sietve kérdezé :

— Honan szállították önökhöz e kötelekeket s tépéseket ?

— Az ország minden részéről derék honleányok küldötték , — válaszolá az orvos.

— S azt nem mondhatná meg , honnan jöhetett azon csomag , melyben ezen vászondarab volt ?

Ezzel elővonta a hímzést kebléből.

A törzsorvos vállatvonitva viszonzá , hogy a sok küldemény közt meg nem határozhatja. Segédje azonban rátekintve a bárói koronára s a betűkre , oda nyilatkozott , hogy ő gyanítja , kitől jöhetett e küldemény.

— Néhány nappal ezelőtt kaptunk az aradi fő-kórházból egész nagy láda vásznat s tépést , — viszonzá a segéd. — A vászon minden darabja , mely azelőtt női fehérenemű lehetett , csupán csak ezen jegyekkel volt kihímezve , s a szállító szerint Pestről , az ifjú és szép Súrányi Mária bárónő küldeménye.

Midőn az orvosok távoztak , a tábornok ismét elővette a vászondarabot , melynek szemléleténél so-

káig elmerengett, míg nem két könnycsepp tódult szemébe.

— Tehát utolsóját, mennyasszonyi hozományát is a hazának adta! — mondá sohajtva.

A tábornok ápolónője pedig meg nem foghatta, miféle talizmán lehet egy vászondarab, melyet egy főfő katona oly soká és oly merően nézegett.

Midőn Dicskey Géza annyira felüdült, hogy először ülhetett lóra, gyászos ünnepélyen kellett megjelenie.

A gyászünnepély a világosi nap vala.

Gyászosabb nap a mohácsinál, ezerszerte gyászosabb! Ott fegyverrel kezükben, dicső tusában estek el a honfiak s szent lett a hely az utód előtt, hol poraik nyúgosznak. Itt ezrek lettek földönfutókká, egy nemzet harcosai aláztattak porig, s átkos a hely egy ember által.

A fiatal tábornok győzelmes kardját az ellen kezébe adni nem tudta. Kettétörte azt s aztán pisztolyával jó lovát lötte agyon.

Szomorú látvány! Lelőtt paripa, ketté tört kard, s egy ifjú, félkaru tábornok!

S ez még csak egy vonás azon szomorú képből, melyet Görgei a történet lapjaira fekete kézzel festett. . . .

A gyásznapi következményét mindenki tudja. Jobbjaink bitókon, vagy golyók által végzék nemes pályájukat; másokra a hazátlanság sanyara várt, míg az egész országra keserű sors jutott.

Kinek sorsa volt rosszabb: kik elvérzettek? vagy azoké, kiknek a külföld könnyűsózott kenyerét kellett enniök?

Ez utóbiak közt volt Dicskey Géza.

.....

Az olasz hadjárat alatt a lapok sokat emlegettek egy félkarú magyar hőst, ki a csatában mindig az első volt.

Közlegénységen kezdette s úgy vitte föl ezredesséig.

Nevét most is olvashatjuk, mint Garibaldi törzstisztjeinek egyik jelesbbikét.

Új név ez, melyet a forradalom története lapjain hiába keresünk; de csonka karja, mely érdemeiről beszél, a régi.

Nemrég levelet kaptam Nólából, egyik barátomtól, mely a hősről vonatkozólag némi olyast tartalmaz, mik e sorokat, e rövidke életregényt mintegy befejezik.

„E napokban egy magyar család érkezett Nólába, — így hangzik a levél illető pontja. — Az érkezetek S. bárónő Mária leányával. Mindkettő arcán sok szenvedés, nélkülözés, mély bánat vonásai, de szemekben a remény csillama látszanak.

„E hölgyeket a magyar légio egyik szervezője kíséretében láttam először.

„Két nap mulva mi, tisztok esküvőre hívtunk meg a Santa-Maria kápolnába.

„Midőn a vőlegény oltárhoz lépett, mindenki meg

volt lepetve. Jobb karja s bal lába hiányzott. Az egyiket a magyar szabadságért, a másikat pedig az olasz egységért vesztette el.

„Esküvő előtt a mennyasszony egy magyar nemzeti kokárdát tűzött vőlegénye mellére, melynek közepére vörös betűkkel e szavak voltak hímezve:

„Ez és adója, a győző jutalma!”

Honvédorvos.

(Emléklapok azokról, kiknek neve is elenyészett.)

Ismertem a hadvezéreket; számtalanszor tanúja voltam a földi félistenek leggyarlóbb perceinek; láttam a tömeg által bámult nagyságokat összegörnyedni, s másokat ismét mint megannyi Mucius Scaevolát a kínok szemébe kacagni; de lelkemet csak akkor töltötte be az emberiség fölött való büszkeségem, midőn éjnapot töltheték a közemberek beteg-ágyainál.

A mi hajdan a gyóntatóatya volt, az mai világban az orvos.

A gyóntatóatya rendeltetése volt a megsebzett lélek gyógyítgatása, s ez úton gyakran a test állapotával is megismerkedett.

Az orvos feladata a test jóléte s épségének visszaállítása fölött örködni, munkálkodni, s e foglalkozása közben önkénytelenül is hányszor lesz a lélek titkos működéseinek tanúja!

Az orvos személye olyan, mint valamely jótékony kobold: a hol a szenvedés és fájdalom kilincsre teszi kezét, ő nyomban belép a feltárt ajtón, s a hivatlan vendég mellett tüstént megjelen.

A folyamnak, midőn medrén túl duzzad, okvetlenül ki kell ömölnie. A dolgok ily menetét látjuk a természetben mindenütt, midőn a határok nem elég szélesek, vagy erősek a tárgyaknak gátul szolgálni.

Az öröm kitörése bizonyos korláton túl már gátot nem talál, s áttöri az magát az ál-illem, vagy szükségparancsolta tettetés határain.

Hát még ha szívmarcangoló érzelmek töltik be a keblet! Soká bírja ezeket magába fojtani az erős jellem; de ha rézst találnak, ki kell ömölniök mint színén fölül töltött pohárból a nedvnek. És akkor könnyebül a teher.

Míg a test elég erős vaskalitjául szolgálhat a léleknek, addig érzelmeit rácsai közé zárhatja; de ha bomladoznak e kalit falai, a fogságából szabaduló lélek rejtegetett titkai, mint összeomlott vár kazamátáinak kincsei, előttűnedeznek.

Mint mogorva kincsásó áll az orvos az emberi romok felett, s feltárulnak szeme előtt a titkok, melyeket egy élet rejtegetett.

Sorsom átka, vagy kegye, hogy engem is ily kincsásóvá tőn. Számtalanszor állottam a romok előtt, akkor, midőn az enyészet mint bős számum mérges lehevel ezrenként dönté le a legdrágább élteket. Megnyiltak az én szemeim előtt is a romok titkai. — Láttam ezek közt sok köszörült, hamis gyémántot, mely a szemet csak kápráztatá, de értékkel nem birt; s láttam a föld ölébe visszatérni nemes kincseket, melyek értékesek bár, de mert az élet sarlatán-

sága által ki nem köszörültettek, fényüket fitogtatás nélkül magukkal vitték.

E kövekből állítok itt néhányat az olvasó elé. Itéljék meg becsüket belátásuk szerint.

I.

Csak még egy rohamot !

A magyar főhadzsereg egyes dandárai Buda körül voltak elhelyezve. Negyvenezer ember vesztegelt a vezérek nagyravágyó viszálykodása miatt, — s előjátéka készült a három hó múlva bekövetkezett gyászos katasztrófának.

A tábornokok főhadiszállásaikon voltak, elfogadták az udvarlásokat, szövögették cselszövényeiket, s mint courtisaneok, midőn beléúntak a bálozásokba, lakomákba, éjjenkénti szerenádokba, s egyéb mámoros gyönyörökbe, akkor kidültek kéjes lakaik erkélyére, s mintegy páholyból a komödiát, úgy tekintgették távcsöveiken keresztül a gyöngé, kevés és ingadozó örséggel megrakott vár ostromát.

Akárki csinálta, annyi bizonyos, hogy a komödia rosz volt; első jelenetei, mint annyi más műnek, mulattatni kezdettek, de a vége tragödiává fejlett ki.

Nemcsak a poéták, de a hadvezérek közt is vannak hiú és gyöngé emberek. Mit bánják ezek, akár milyen legyen a mű, csak a világ nyelvén hordozza szerzőjük nevét !

Ezekre mondja a költő :

Oh, mily gyöngék vagytok! kiknél a hazának
Fénye nem ér annyit, mint a hiúságnak
Mulandó csilláma.

Oh, mily gyöngék vagytok! nap süthetne rátok,
S e helyett kis lámpa, melyet körülálltok,
Nyomorú kis lámpa!

Szerelem, bor és dicsőséggel találkoztam mindenfelől. „A hazaszeretet nem szokta magát fitogtatni,” — mondják sokan, s lehet, hogy azért nem találkoztam ezzel annyiszor; de lehet az is, hogy kevesebb szívben lakozott, mint amazok.

Mint törzsorvosnak, a Gellért-hegy mögötti rónán kellett volna nekem is a táborban sátramat felütnöm. De itt a tevékétlen élet, a veszélyhiány, a hajnaltól éjfélig tartó zene s az általános jólét unalmassá tették életemet s jelenlétemet szükségtelenné; azért a városban fogadtam magamnak szállást.

Egy reggel még ágyamban nyúgodtam, midőn inasom szobámba lép.

— A tábornoktól van itt ordonánc, — mondá. — Sietve jött.

— Bocsásd be őt.

A honvédörmester belépett.

— Nos mi baj? — kérdezém.

— A tábornok veszélyesen beteg. Önt hivatja, mert önhöz van csak bizalma.

— Mi baja?

— Nem tudom.

— Jól van, tüstént követem, őrmester.

— A sorompón kívül kocsí vár orvos úrra, hogy annál gyorsabban jelenhessék meg.

Gyorsan felöltöztem, s a város mellék-, kanyargós utcáin át gyalog siettem a budai temetőig, hol két író: Döbrentei Gábor és Kelmenfi László sírja közt vannak a vár ostromában elesett honvédek eltemetve.

Gyalog s bujkálva kellett tennem az utat, mert a vár bástyáiról számtalan lövésnek volt az kitéve, ki egyenruhában láttatá magát.

A szekér már várt rám, s az őrmester kíséretében tovarobogtattam a huszárokból álló előőrsökhöz keresztül.

Néhány pillanat múlva a tábornok szobájában voltam.

A tábornok élte legjobb korában levő szép barna férfi. Arcvonásai most egészen eltorzultak az igazi, vagy csak képzelt fájdalomtól.

Két tábori sebész s egy adjutánsa állottak ágya mellett.

— Mi baja tábornok? — kérdezém.

Ez válasz helyett a sebészekre mutatott.

A sebészeket az egyik távolabb eső ablak mélyedésébe vontam, s kérdém a betegség minőségét.

A tábornok lába kificamodott, — mondák.

— Melyik részében?

— Jobb lába bokájában.

— S miért nem segítettek rajta?

— Nem mertünk mit sem tenni; mert a tábor-

noknak ily csekély emberekhez, milyek mi vagyunk, nincs bizalma.

— Most tegyék meg hát útasításomat. Egyikük fogja erősen a tábornokot vállainál fogva, a másik pedig rántsa helyre a kifcamodott bokát.

A sebészek útasításom szerint tettek, mialatt a tábornok, mint egy állat, bögött.

— Az eset után mindjárt azt kellett volna tenni, — jegyzém meg. — Most már némi gyuladás állott elé a bokában, azért szükség lesz hideg borogatásokat használni. De hol veszünk jeget itt a táborban?

— Oh van a pincében elég, — viszonsá a tábornok. — Épen mára akartam a Kadarkúthy báró-hölgyek tiszteletére lakomát s bált rendezni. A pezsgők lehűtésére rendelt jég a pincében van. Hozassa fel ön, hadnagyság úr.

Rendeleteimet megtéve, elbúcsúztam a tábornoktól s a hadsegéddel együtt távoztam.

— Hol ficamította ki lábát a tábornok? — kértem a lépcsőkön lehaladva. — Tán valami szemle alkalmával?

— Dehogya! A tábornoknak sok szeszélye van. — —

— Tudom; a többek közt az, hogy pápaszemes embert meg nem tűr dandárjában.

— Ilyen szeszélyei közé tartozik, hogy a Kadarkúthy báróhölgyekkel, — melyiknek udvarol voltaképen, azt tudni nem lehet; vagy hogy talán csak azért udvarol, mert ezen aristokratikus társaság hize-

leg hiúságának, — mondom ilyen szeszélyei közé tartozik, hogy az említett hölgyekkel lóháton minden nap fel szokott kapaszkodni a Sashegy kettős ormára, honnan a budai várat nézik távcsöveken.

— Hisz ez majdnem hihetetlen! A Sashegy szirtes csúcsára gyalog is majdnem lehetetlen felkapaszkodni! mondtam csodálkozva.

— De a tábornoknak remek arabs paripái vannak s szereti ezek jeles tulajdonságait bámultatni. Nézte is a jelenetet mindennap számtalan ember. Tegnap azonban új ötlete támadt, s estebéd közben egyszerre a hölgyekhez fordul:

„Látták már a bárónők hegy tetejéről rónán fölkelni a napot? — kérdezé.

„Quelle question! — felelék. — Mi mindig későbbén szoktunk fölkelni, mint a nap.

„Egyszer kivételt tehetnének.

„Pourquoi? Hogy a parasztokkal tegyük magunkat egyenlőkké, s így megmutasuk, hogy demokraták vagyunk?

„A bárónőkhöz mindig csak hódolattal közelíthetni, s a hódolat alakítja az arisztokrátiát. Az istenek is többször leszállottak az Olympról, miért ne lehetnének önök is egyszer különcök!

— Vraiment! S honnan láthatnók a napot fölkelni?

— Holnap hajnal előtt a Sashegyről.

Az eszme tetszett a hölgyeknek, s ma hajnal előtt az egész társaság felfelé kapaszkodott paripáival a

tábornok vezetése mellett, míg dandárának egy osztálya a bástyák alá volt rendelve szemlélő őrségnek, hol eső gyanánt hullott rájuk a golyó. De hagyjuk ezt! a katona kötelessége magát a veszélynek kitenni s azt emberül megállni.

Maga a tábornok is igen jó katona csatában, hol még senkisémet vette rajta észre a félelem legkisebb jelét sem. Sokan azt mondják, hogy ő csupán félelemből bátor, azon félelemből, hogy bátorsága hírnevét el fogná veszíteni. Én nem akarok senkit sem megcáfolni, annyit azonban biztosan mondhatok, hogy a hol csak elkerülheti, egyáltalán nem csinál magának kényelmetlenséget.

Igy történt ma hajnalban is, hogy míg emberei a tűz előtt állottak, addig ő külön kirándulást tervezett. De megis adta az árát, mert lova elsiklott, s egy szikla tövénél végigvágta magát; szerencse, hogy gazdástól nem zuhant alá a mélységbe.

Ez azonban egyetlen szisszenés nélkül talpra ugrott, s bár lába kificamult, lovát felsegítve ismét nyeregbe veté magát, s a megkezdett utat folytatta, hogy a hölgyeket a hegy ormára vezesse.

Fájdalmai kétségkívül akkor is nagyok voltak, s akkor azokat elleplezé; miért? mert az ellenkező által talán csorbát szenvedett volna hiúsága, — de most, midőn csak orvosai voltak jelen, állatként ordított.

A tábornok hadsegéde talán tovább folytatta volna észleletekkel vegyített elbeszélését, ha töle el nem búcsúzó.

Megtekintém a tábori rögtönzött kórodát, melyben már mutatkozni kezdettek a tifusz- és epemirigy-
esetek, s dél tájban visszafelé siettem a városba.

Gyönyörű májusi nap volt. Az ég azúrkék, egyetlen báránfelhőcske nélkül, s a lég üdítőleg meleg. Ilyenkor pacsirták s csalogányok dala szokott eltölteni mindent, míg hegy s völgyön ezer meg ezer tarka virág bölingtatja illatos fejét.

Most madárdal helyett puskák ropogása, ágyúk bömbölése s a röppentyűk sziszegése reszketteté meg a léget, míg hegy s völgyek virányait sivárra taposták az ott tanyázó táborok.

Egy kis földszinti házacska a Rácvárosban, mely a várból jött lövések vonalába nem esett, nyájas tekintete által annyira magára vonta figyelmemet, hogy meg kellett előtte állanom.

Falai hófehérre voltak meszelve, s ajtaja s ablakredőnyei zöldek, mikre dús lombozatú szőlőfolyondár veté árnyékát.

A ház falához egy márványpad volt építve, melyen közhonvéd üldögélt, s látásomra sapkájához érinté kezét, a nélkül, hogy fölkelte volna.

Közelebbről vettem szemügyre a fiút. Bőre majdnem csontjaihoz tapadt, s arca fehér mint a kréta. Szemhéjai a bágyadság miatt félig lecsukódtak, de midőn azokat pillanatra felemeli, szemeiben nemes tűz, véghetlen elhatározottság ragyog.

Alig lehetett húsz éves, s megtört alakjából ítél-

ve, vagy hosszas betegségből lábadozott, vagy még most is kínos fájdalmak alatt görnyedezett.

— Melyik zászlóaljban szolgálsz, fiam? — kérdezém tőle.

— A 33-ikban szolgáltam ezredorvos úr!

— S most?

— Már vége pályámnak!

— Az igaz, hogy nem a legjobb színben vagy. Hol kaptál sebet?

— A vár alatt.

— De kezed, lábad ép, s fejed sincs bekötve.

— Furcsább helyen talált a puska magva, — viszonzá, s ajkai körül nagyon szomorú mosoly vonult el.

— Nem beszélhetnéd el nekem esetedet?

— Egy föltét alatt.

— S az?

— Ha megigéri orvos úr, hogy igaz lelkére mondja nekem, élhetek-e még pár napig?

— Hát annyira ragaszkodol az élethez? Két nappal előbb vagy később meghalni, azt hiszem, mindegy.

— Oh ne higgye azt orvos úr! Nemde, ön sem szeretne meghalni, mielőtt dolgait rendbe nem hozta?

— Ez való.

— No lássa, nekem is volna még egy kis dolgom, a mit szeretnék elvégezni.

— Jó, majd elmondom, lesz-e még rá időd, csak beszéld el előbb történetedet.

A honvéd mellé ereszkedtem a márványpadra,

ki erejét némileg összeszedve, halk, töredezett hangon kezdett hozzá az elbeszéléshez.

— Öt nap előtt, — mondá, — zászlóaljunk s egy fél üteg parancsott kapott, hogy az éj sötét leple alatt lopózzék egészen a Ferdinánd-kapu alá, melyet először közelről ostromolva, azután szuronytszegezve kellett volna bevennünk.

Ekkor még nem tudtuk, hogy az ostromlottak néhány ölnyi szélességben földhányásokkal, s az utcák négyszögű kövezetével torlaszolták el a kapumélyedést, s így ha annak szárnyai forgácsokban is hullottak alá, mögöttük a fánál sokkalta erősebb akadályra kellett bukkannunk.

A titkos ostrom előtti egész nap nagyszerű előkészületekkel tölt el, s szívem hatalmasan dobogott azon örömrészben, hogy az első csatában részt vehetek, s talán használhatok azon ügynek, melynek zászlója alá esküdtem; mert én csak pár hét előtt térhettem vissza hazámba a külföldről, hová szülőim tanulmányaim miatt küldöttek.

Gyönyörű látvány volt az, midőn honvédtársaim s tüzeink a zörgő ágyúk nesztelenné tételén dolgoztak. Nem volt egyetlen láncszem, csat, vagy szög, melyet szalmába ne fontak volna, hogy ne zörögjön s még a lovak szerszámai is ily operáció alá kerültek.

Éjfél tájban a rácvárosi templom tájáról a kapu felé indultunk, s a lovak elé mindenütt szalmát hintettünk, hogy patkókopogásuk a kövezeten el ne árul-

jon. Az ágyúk kerekei is szalmába voltak befonva s így azok nesztelenül gördültek előre.

Mint lépteikben hangtalan szellemek haladtunk jó előre s az éj mély csendét mi sem háborgatá egyéb, mint a Gellért-hegy mögül pontos időközökben a várba vetett bombák ropogása, s a légben fél karéjban sivítva repülő röppentyűk.

Már közel voltunk a vár kapujához, midőn váratlanul, mint valami lidércek, égő szurkos koszorúk estek közénk a bástyákról.

Ágyúinkat még időnk sem volt felállítani, s titkos merényletünk elárulva. Mint egy színpadi tableau, minden oldalról megvilágítva állottunk az ellenség előtt, míg a bástyák éber őrszemeit az éj sötét fátyola takarta el szemeink elől.

Egyszerre pusztító puskatűzzel üdvözöltettünk, mit mi nem viszonzozhattunk, s így eredménytelenül kellett visszavonulnunk.

Az első sortűzre beleimet fúrta keresztül egy golyó s ágyúink oldala mellett rogytam össze a nélkül, hogy elleneinket csak láthattam is volna.

Társaim karjaikra vettek s szállásomra, ezen házba hoztak, mely előtt most ülünk.

Csak másnap tértem magamhoz, s szemeim először is tábori orvosunkra és segédére estek.

— Hol vagyok megsebesítve? — kérdezém, mert bár tagjaimat nem birtam megmozdítani, különösebb fájdalmat sehol sem éreztem.

— A golyó beleit fúrta át, — viszonzá az orvos.

— S kivették?

— Nem lehetett.

— S a seb életveszélyes?

— Néhány napig még élélhet miatta; de mindenestre jól teszi, ha legfontosabb ügyeire nézve végez.

Az orvosok — folytatá a fiatal honvéd, — mindent elkövettek velem, mit jóakarat s emberszeretet tehet. A vérfolyást meggátolták, s a fiatal életerő, érzem, még működik bennem, de testem táplálékot nem fogad el. Uram, én öt napja nem ettem, s nem ittam, s égő szomjúságomat csak szájam megnedvesítésével olthatom!

Erőm végképi fogytát érzem, s tudom, hogy még legfőlebb egy napig, talán csak pár óráig élhetek. A halált nem félem, mert örömmel rohantam volna karjaiba, hol életemmel hazámnak használhatok. De így, nyomorultan, mielőtt ügyeimet bevégezhettem volna, így meghalni, keserűséggel tölti el keblem!

Oh mondja ezredorvos úr, meddig élhetek még, s lehet-e bennem még a szunyadó életszikrát pár órával tovább nyújtani?

— Erre csak akkor felelhetek, — mondám, — ha megvizsgáltalak, fiam. Különben állapotod mellett most is ágyban kellene feküdnöd. Miért hoztad magadat ide ki?

— Hogy láthassam az isten derült egét, s hallhassam az ágyúk bömbölését, mik mellett erősebbnek érzem magamat. Sokszor úgy érzem, mintha idegeim feszülnének, s ilyenkor képes volnék szuronytze-

gezve rohanni, előre! előre! Ah, mennyivel édesebb volna úgy, mint így meghalni!

A beteget bevittem a házba, s midőn ágyban feküvék, megvizsgáltam.

Belső részeit a golyó tökéletesen összeroncsolta, s azok az emésztésre egyáltalán képtelenek lettek. Hogy még eddig is élt, azt a gyors és helyes orvosi segínyen kívül erős testalkatának s rendkívüli lélek-erélyének köszönhetette.

A seb gyógyíthatlan s a test továbbtáplálásra alkalmatlan, egy bizonyos és elmaradhatlan új baj bekövetkeztével pedig néhány óra alatt meg kell az élet működésének szűnnie.

Ily esetekben az orvos egyebet nem tehet már, mint azt, hogy az idegrendszer izgatása által még néhány perccel, órával, vagy legfőlebb nappal tovább nyújthatja a sanyarú életet.

Csöppeket rendeltem a beteg számára s mindennek fölött nyugaltságot ajánlva, további teendőim végett távoztam.

Útközben azon gondolkoztam, miért ragaszkodik még rövid időre annyira az élethez e fiatal ember, ki a fájdalomak iránt érzéketlennek látszik?

A mint az égető szomszéd félholtat is képes helyből megmozdítani, úgy vannak a léleknek leküzdhetlen sóvárgásai, vágyai, miknek betöltése előtt alig képes földi hüvelyét elhagyni. Ezen állításom igazságát mint orvos számtalanszor tapasztaltam; mert sokszor láttam haldokló szüléket, kik csak azután

sóvárogtak, hogy gyermeküket még egyszer megpillanthassák, s midőn a várva várt végre megjelent, midőn a hidegülő kéz áldólag nyugasztá magát annak fejére, a haldokló megkönnyebbülve hűnyt el.

E fiatal ember is talán még öreg szüleit, vagy imádott jegyesét várja, kihez egy élet szép reményeit fűzé.

Másnap, május 20-án este ismét meglátogattam betegemet; de csak hült helyét találtam.

— Hol van a beteg? — kérdezém a háziaktól.

Ezek csodálkozva tekintettek reám.

Még egy pillanattal előbb ágyában feküdt! — mondták, s álmélkodó arckifejezéseikből meggyőződtem, hogy igazat állítanak.

Talán már megérkezett a várvavárt, gondolám, s a beteg nem tűrhette tovább a sóvárgást, hanem végső erejét összeszedve, eléje ment, — s e gondolatban megnyugodtam.

További teendőim után láttam, melyek pedig most nagyon összegyűltek, mert tegnap éjjel s ma hajnalban cseltámadások történtek a vár ellen, melyek miatt a kórházak igen megteltek sebesültekkel; az előkészületekből pedig láttam, hogy mára ismét roham terveztetik s így meg kellett tennem az előintézkedéseket.

Egész éjen át borzasztóan folyt az ágyúzás, mintha roham senkinek eszeágában sem volna.

Éjfél után két órakor a fehérvári rondella, melynek kazamátáiban az előtt az olasz politikai foglyok

tartattak, s a huszonnégy fontosak által csinált rés egy-szerre támadtattak meg.

A honvédek egy része puskatlúzzal dolgozott, más része pedig a kartácszapor dacára létrákon mászott fel, s ha tíz elhullott is, a tizenegyedik mégis rohant.

Négy óra tájban már ki volt tűzve a nemzeti zászló s a várból a Rákócyinduló és éljenek harsogtak.

A fővezér pedig a Heidrich-háznál, hol főhadiszállása volt, őrnagyi ruhában járt fel-alá s távcsővön át nézte a harc folyamát.

Midőn kérdezték tőle, miért gyújtatá föl a nádori pompás palotát, mely egykor nemzeti királyaink lakhelye volt, ezt viszonzá:

— Nem akarom, hogy Kossútnak lakhelyül szolgáljon!

Midőn a forró májusi nap teljes pompájában szállott fel az égbúpra, világító sugarait az emberi rombolás szomorú műveire vetette.

A lég mérges kipárolgásokkal volt megterhelve, a házak leégve, lerombolva, az utcák kövezete felszedve, cserép-, üveg- s gránátdarabok szerteszórva, s mindenütt merev, a halál tusájában elégtelenített arcú tetemek nyújtóztak.

Szent feladatom volt a sebesülteket mielőbb összeszedetni, hogy ápolás alá vétessem, kiből még fenttartható az élet.

Szomorú szemlém közben a résen haladtam fel,

melynek aljában halomban heverték a megcsonkított, alakjukat vesztett hullák. Fönt a bástyákon még iszonyatosabb látvány tárult elé. A bástyákkal egy vonalban húzott árkok vérrel valának telve, s kik élükben a legdühösebb gyűlölettel törtek egymás élete ellen, most honvédeink s az ellen egymás keblén nyugodtak a halálban.

Egyszerre megpillantám halvány, fiatal betegemet.

Élettelenül feküdt ő is a többi közt. Puskáját most is merev kezébe szorítva tartá, s testén nem volt tenyérnyi hely, melyben seb ne tátongott volna.

Szegény fiú! azért ragaszkodott annyira az élethez, hogy csatában adhassa azt oda.

Nevét kérdezitek? Neve csak a vezéreknek él. A közember neve életével együtt enyészik el, s csak dicsősége marad meg!

II.

Darab tapló.

Különös, hogy annyit írtak az aranygalléros emberekről.

Én is sokat tudnék róluk mondani; de mert dicső, szép tulajdonságaikat, érdemeiket részint mások igazságosan már elmondották, részint önmaguk ismertették meg azokat, sokszor nem igazságosan, a világgal, — azért történhetik, hogy eszembe jabbadám

oly dolgok jutnak róluk, miket nem mindenki hall örömezt.

Julius 16-án 1849-ben a többek közt így írt a kormányzó Bem tábornoknak, midőn ez a sereg éllelmezésére pénzt kért:

„Görgei tábornok Komáromból, június 20-ról azt írta: a győri ütközet elveszett, az ellenség Bicske felé túlszárnnyalt, mert támpontomból 60,000 ember ellenében annyira nem terjeszkedhetem ki. Az ellenség 48 óra alatt Budán lesz; gondoskodják a kormány a takarmányokról, a bankról, sat.

„Pesten nem volt őrségem, a bankgyárt tehát ellenséges támadás és elvételnek nem tehetem ki, — azt tehát (legalább 6000 mázsa sajtó- és gyárszerekkel), meg kelle szüntetnem s Szegedre áttétetnem épen akkor, midőn az ellenség közeledte miatt, a debreceni bankgyárt is megszüntetnem kelle.

„A felállításra legalább 14 nap szükséges, 14 napig tehát egyetlen forintot sem csinálhatunk.

„Azért nem kapott ön pénzt, a 125,000 ftot kivéve, melyet 9-én Szolnokról küldék.

„Megteszem, mit ember tehet; isten nem vagyok, semmiből nem teremthetek.

„Egy év óta semmi bevétel, üresen átvett pénztárak és had! Még e percben is következő sereget kell eltartanom: Erdélyben negyven ezer embert; a felső seregben és Komáromban negyvenöt ezer embert; Vetter déli seregében harminchat ezer embert; a tiszai seregben huszonhat ezer embert! Pétervára-

don nyolc ezer embert; Nagy-Váradon, Aradon, Szegeden, Baján, a zarándi határvonalon s kisebb detachements-okban tíz ezer — összesen száz hatvanöt ezer embert.

Ezen kívül a tizennyolc huszárezred reserve-escadrona, hét felállítandó zászlóalj, húsz ezer beteg, hatvan ezer népfölkelés, löpormalmok, öntészetek, fegyver- és kardgyár, szuronygyár, huszonnégyszáz ezer fogoly, az egész civil administratio, sat. sat.

„Ez nem kicsinység, tábornok! s a bankgyár 14 nap óta nem dolgozik!

„Türelmet kérek. Isten nem vagyok. Örömmel halhatok meg hazámért, de creation-t nem tehetek.

„A bank három nap alatt rendben lesz — s így az ön pénztárnokának hetenkint kétszáz ezer forintot küldhetek.

„Ön nyolcszáz ezer forintot kér 30 és 15 krajcárosokban; — kérem fölszámolni, hogy erre kilenc millió hatszáz ezer nyomás szükségeltetik, a mellett emberi kezek által, (gőz nem használható), csak húsz sajtó dolgozván, egy perc alatt tíz nyomás történhetvén, éjjel nappal dolgozva, harmincöt nap kívántatik csak ez összegre!!

„S ez összeg havi kiadásainknak csak tized-része!

„Ennyit a nehézségek fölfejtésére. Mi embernek lehető, megteszem. Többet nem tehetek.“

Ebből látható, hogy a magyar seregek élelmezése igen hiányos volt. Hogy a pénzügy kezelőin ki-

sül, a legyőzhetlen körülmények közt rejlett e hiányosság oka, azt tudhatták az avatottabbak, de e tudomás azért nem segített a bajon.

A kormány valóban mindent megtett, mi emberi erőből telt, s százezrenként küldözé az egyes hadtestek pénztáraiba — a tízforintosokat, s ennél még nagyobb bankjegyeket. Pénz tehát volt elég, de a tábornokok mégis hajukat tépték, mert a pénz dacára koplaltak honvédek.

A közembereket s altiszteket csak tíz—tizennégy naponként lehetett fizetni az apró pénz hiánya miatt. Az élelmi szerek a háború nyomora miatt roppant magas árra szökkentek, s ha a honvéd többnapis zsoldját végre megkaphatta egy tíz- vagy ötforintosban, egyszerre el kellett azt dözsölnie, mert csekély árú cikkekért senki sem akarta, de nem is bírta a bankjegyet felváltani. Aztán ismét koplalhatott, nélkülözhetett, míg újabb zsoldját megkapta.

S e fiúk, kik nem ismerték a requirálásnak ugyan nem lelkiismeretes, de kényelmes és hasznos módját, kik éheztek, szomjaztak, s sokszor napokon át csak a puszta földre hajthatták le fejeiket az ágyúk nem altató zenéje mellett, az első riadóra talpon termettek, s lelkesülve, vígan dalolva rohantak szuronyt-szegezve az ellenre.

S mi legfőbb érdem, — mondja a forradalmi silhouettek írója, — minek legtöbbet köszön a magyar hadsereg, az, hogy e szempontból a világ egyik had-

seregével sem hasonlítható össze: előbb polgárok voltak, s azután katonák.

Kár, — folytatja azután, — hogy a tisztikar vezérsége nem felelt meg a közhonvédeknek. Ha amazok megtartják Napoleonnak a pyramisok aljában mondott szavait: „*Les epaulets en avant!*“ csodákat tehettek volna. De Debrecen, Szeged és Arad annyira hemzsegének a tétlen tisztektől, hogy a lapok nem egyszer jóslák: „Csata lesz, mert sok a tiszt köztünk!“

Utóbb a „pléhgallérosok“ majdnem csak csúfnévül használtatott, s valóban némely pléhgallérosról igen furcsa adomácskák élnek maig is.

A debreceniek most is emlékeznek azon jeleentre, midőn Madarász miniszter conseiller intimeje Duschekhez az országos pénztár őréhez ment.

Pléhgalléros attilája fölé veszi a búrnótszínű kabátot, bekopogtat mint pecsétőr, s kéri fizetését.

— Szívesen, — viszonzá Duschek, — s kifizeti őt.

A conseiller intime kimegy az előszózába, leveti a burnótszínű kabátot, bemegy pléhgalléros attilájában, s kéri örnagyi fizetését.

— Örömet, — mondá most is Duschek, — csak ákkura kis kaplárt küldjik zászlóaljabul, mint az ujjam, s kifizetem holnap, mert ma igazan nincs.

A dupla ember más collégiáival együtt talán maig is keresi zászlóalját, de mint az örök zsidó halálát, úgy ők zászlóaljukat sohasem fogják megtalálni.

De abba hagyom e képek leírását, mik salak a drágakövek közt. A por, szemét belepheti az ékszer, de azért értékét el nem veheti.

Augusztus havában 1849-ben Komáromban voltam.

E hónap elején már az egész vár körül volt véve az ostromló ellenséges hadaktól.

Augusztus 3-án az éj csöndében parancsot kaptak a honvédszászlóalj az indulásra, s míg az ácsi oldal lehetőleg megerősítettett ágyúkkal, addig a kitörő sereg a városon keresztül a legnagyobb csöndben ment a keleti oldalt megtámadni.

E kitörésnek, mely másnap ismételtetett, néhány falu felszabadítása, ez által az élelmi szerek olcsóbbá létele, sok fogoly s számtalan halott és sebesült lett az áldozata.

Működéseimnek most ismét tág tere nyílt.

Ismét hajnaltól késő éjig látogattam a tábori kórházakat.

Midőn e sorokat írom, tollamat valami erős hatalom izgatja az ily kórházak lerajzolására. Küzdök magammal, s nem fogok hozzá az ecseteléshez, midőn még festész sem meri vásznára tenni e jelenceteket.

Megborzadnának önök, olvasónőim, s ha az irgalom, szánalom érzelmét már ismerik, ez egész óriási nagyságában fogna lelkükben feltámadni.

A betegszobáknak kétség kívül van valami

vonzó költészete, mint a tájnak, melyen lassú hervadással hálnak el a virágok.

A beteg elé állok, s ránézek szintelen vonásaira, melyeken még mosoly vonúl el. A téli nap sugara e mosoly, mely visszapattan a fagyról, melyet nem bír többé magába szívni a föld.

E szemléletnél lelkemet magával ragadja a képzelődés s a szoba megnépesül. Az ágy fejénél ott látom az életet, virító színében, ragyogó arcával, s vonzólag szól e lét örömeiről, még csak ezután beteljesülő szép reményeiről. Vele szemben, az ágy túlsó oldalán ül a halál mogorva, komor arcú alakja, s hústalan karjait kitarja. Ő mit sem szól, hanem körülre repkednek a nyugalom, az öröklét s a viszontlátás hívogató, láthatlan szellemei.

A beteg küzd. Bágyadtan fölnyitja szemét, s most diadalának örül az élet szelleme. Majd ismét lezáródnak a pillák, a halál felkacag, csontkeblére öleli e léttől megvált szellemet, s hallok mindig távolabb-távolabb szálló szárnyai elható csattogását.

Mire magamhoz térek, az élet angyala is eltűnt az ágy fejről, s a betegszoba ismét néptelen!

A tábori kórodák költészete egészen másnemű. Midőn az elemek egymás ellen tusára kelnek, s midőn a természet művei e nagy harc alatt halomra dülnek, a látvány ilyen. A természet remekei, az emberek hevernek itt felséges alakjaikban megcsonkítva, megtroncsolva, megsemmisítve.

A lég nehéz. Füledet halált hozó jajok töltik be.

Szemeidre hályog jő az irtózatos látványnál. Tagjaid pedig remegnek, midőn elhidegülő, kékülő karok nyúlnak utánad segélyért.

Még az edzett orvos szíve is elfogul ily jelenetek szemléleténél, s midőn övéi közé visszatér fáradalmai után, oly édes érzés tölti be keblét, milyen a Megváltóé lehetett, midőn az emberiségért szenvedett.

Szemlém sokáig tartott.

A terem végén két ágy vont a magára figyelmemet.

— S ön is itt van, örnagy? — kértem az egyik ágyban fekvőtől, kit régibb időkből ismertem. — Nos, mi bajunk? Hadd lássam a pulzusát. Ön, mint tudom, nem vett részt a tegnap s tegnapelőtt történt összeütközésekben. No, csak ki vele, mindent meg kell gyónnunk! Úgy-e, sok sárga dinnyét ettünk, s kilelt minket tőle a hideg?

— Valóban, lázam van, — viszonzá az örnagy bágyadtan.

— Tehát csakugyan dinnye a corpus delicti?

— Mit gondol ön orvos úr, hogy dinnyétől lennék roszul, midőn e várketrecben oly nyomorultan él az ember, mint valami csárdában. Marhahús, komisz kenyér, szalonna — —

— Meg egy kis pezagó!

— A kinek pénze van.

— Pénze pedig csak a közhonvédeknek nincs. De hát miféle láza van, örnagy?

— Azt hiszem, seblázam.

— Tehát csatában volt?

— Nem, párbajt vívtam.

— Ah, és a seb?

— Karomra kaptam; vágás.

— Megvizsgáljuk.

— Nagyon jól teszi. Addig legalább elbeszélem esetemet, mert a társaságihiány, az unalom úgy is majd megöl e helyen. Egy kis csevegés, azt hiszem, legjobb orvosság lesz számomra.

— Emelje fel hát lassan karját a paplanra, őrnagy, s aztán beszéljen, — mondtam, s a köteléket kioldozni kezdém, mialatt az őrnagy elkezdé elbeszélését.

— Azt tudja ön, — monda, hogy eddig jobbadán a depot-knál voltam alkalmazva. Midőn a magyar sereg ez év májusában Pestre bevonult, ott megismerkedém egy igen szép úrhölgygyel, Surányi Blankával, ki állítólagosan özvegy.

Valóban özvegy-e, azt nem tudom, s ily zavar-gós időkben valóban nagyon nehéz is volna az ellenkezőt bebizonyítanom.

Elég az hozzá, hogy Blankába halálosan belé-szerettem s érzelmeim nem maradtak viszonzatlanul.

Blanka nagyon óhajtott, hogy vezessem őt ol-tárhoz, de én katona vagyok, tudja ezredőrvos úr, a katona élete pedig mindig kockán forog, azért lova-gias kötelességem volt arról gondoskodni, hogy imá-dottam ne legyen másodszor is özvegygyé s így eddig nem vettem őt nőmül.

Háborús időben a szerelem nagyon hivatlan vendég, de ha egyszer belé veszi magát a szív kamarájába, nem igen lehet azt onnan kiűzni. S én a mellett, hogy katona vagyok, magyarnak is vallo magamat, s a magyarnak nem szabad vendégét magától elűznie.

Szerelmem által azonban mégis kuruc helyzetbe jutottam!

Hallotta ön Madarász László miniszter furcsa esetét? Bizonyosan, mert minden ember beszél róla!

Midőn a magyar kormány Debrecenbe ment, Madarász ott nagy vöröstollas kalapott kezdett viselni.

Mint mondják, még Pesten kezdett egy nőnek udvarolni, kihez most Debrecenből titkos bizománnyal hetenként követet küldött.

Egyik alföldi csárdában egy ily követ iddogált.

„— Hová megy földi? — kérdé tőle egy honvédtiszt.

„— Pestre.

„— Miért?

„— Fontos bizományban.

„— De mégis?

„— Országos dolog.

„— No, de nekem csak megmondja?

„— Nem.

„— Ígyék koma. Hát fontos dolog, úgy-e?

„— Az ám. F...h kisasszonynak a miniszter úr hajat küld.

„— S mit csinál a kisasszony a hajjal?

„— Rendesen a szemétre veti *).

Most mindenki kacag a kijátszott szerelmes miniszter fölött.

Én nem akartam hasonló kacajok céltáblájául szolgálni, — mert a mi az egyiken megesik, az utoljára a másikkal is megtörténhetik, s azért midőn Pestről távoznunk kellett, Blankámat is magammal vivém.

E tekintetben különben nem tettem kivételt. Alig volt tiszt, kit nő is ne kísért volna.

Sokan, kik azt állíták, hogy a hadjárat következményeit szívükön viselik, kigyót-békát kiáltottak ezen női detaschements-ok ellen, s azt mondták, hogy a tisztikar elpuhulásának, az egyes hadosztályok lassúbb mozgásainak okai.

Ezen állítást én is kereken igazolom, mert én rendesen nem mozogtam a sereggel.

Blankát tehát magammal vivém, de ez által másik, az elsőnél talán kellemetlenebb helyzetbe jutottam.

Blanka igen elegáns, s a mellett kissé követelő nő. Ezt nem rovom fel hibájául, mert azt hiszem, hogy e tulajdonai nevelésének következményei; a mellett pedig Blanka oly szép, oly kedves, oly vonzó,

---

*) E kis történet szóról szóra föllelhető egy, a forradalom napjai után a matadorokról sok hűséggel írt croquis-ban.

hogy bármely férfi boldognak tartaná magát, ha részére juthatna a szerencse, követeléseit kielégíteni.

Állásom olyan volt, hogy akármennyi pénzt szerezhettem, s így költhettem volna Blankára. Bolond lettem volna, ha saját hasznomra nem tekintek, mert ha nem szerzek én, szerez magának más.

Túlzóan azonban még sem költhettem Blankára, mert ez feltűnést okozott volna.

Ily körülmények közt nem tehettem egyebet, mint egy alkalommal magammal vivém Blankát Komáromba, ott átadám néki minden pénzemet, rábíz-
tam őt egy jó barátomra, s ezentúl rendesen hozzá küldém további szerzeményemet.

Reméltem, hogy rövid időn magam is Komáromba jutok, s akkor majd folytatjuk a vig napokat.

Reményem nem csalt; mert a dolgok rosszul kezdvén folyni, a kormány odahagyta Debrecent is, s a kinek esze volt, biztos helyre vonult. Engem mindenkép Komárom vonzott magához, s bár ellenséges seregeken keresztül az út idáig veszélyes, de pénzzel, azt hiszem, a poklokon is keresztül lehetne hatolni, s így pár nap előtt szerencsésen a várba érkeztem.

Első dolgom volt Blankához rohanni.

Épén este volt. Blanka szállása fényesen kivilágítva, s közeledtemkor édesen leptek meg a zenehangok.

Midőn beléptem, szép, bálilag öltözött s bálilag vigadó társaságot találtam nála.

— Blanka célirányosan használja fel küldeményeimet! — gondolám, a mint mindezt láttam.

Azután a házinőhöz mentem.

Szívesen fogadott, úgy mint egy barátot, mint egy régóta nem látott jó ismerőst, de nem oly melegen, mint azt viszonyunk mellett várhattam.

— Eh, Blanka eszes nő, — biztatgatám magamat, — s mi kettőnk édes titka, nem akarja az egész világnak tudtára adni!

Barátom, egy forradalmi lap munkatársa, kire Blankámat bízam, szintén igen szívesen fogadott, ölelgetett, csókolgatott, s a társaságból azoknak, kiket még nem ismerék, sorban mint lelke felét, édes barátját mutatott be.

A viszontlátás boldogságában határtalan jó kedvem kerekedett, s azt hiszem, életemben nem ittam annyi toasztot, mint ez este.

Végre mégis ünni kezdém a társaságot, s alig vártam, hogy eloszolják. Éjfél után volt már, midőn a vendégek távoztak.

Feltűnés elkerülése miatt én is a többit követtem, azonban búcsúzás közben megsúgtam Blankának, hogy néhány perc múlva ismét látjuk egymást.

Végigsiettem az utcán s egy melléksikátoron keresztül visszakanyarodtam a ház elé, melyet az imént hagytam el. Beléptem. Néhány szobán keresztülhatoltam s egyenesen Blanka hálósobájába nyiték.

Ő bizonyára várt, s azért nem volt nála komornája.

A szoba fényüzőleg bútorozott.

A padlaton elfúlt a léptek hangja a duzzadó szőnyegeken. A mennyezetről szépmívű bronzlámpa függött alá s halvány rózsaszínű sugarait az ágy nehéz, fehér atlasz függőnyeire veté.

Blanka a legigézőbb fehér pongyolában egy nagy álló tükör előtt ült karosszékekben, s hosszú, ébenszínű fürteit bontá ki.

Észrevétlenül lopóztam háta mögé, s gömbölyű, teljes vállára forró csókot ejtettem.

A szép nő arcán gyönyörű pir ömlött el. A csók, vagy a rózsaszín üvegű lámpa hatása volt-e ez? nem tudom.

— Mily ízlés! mily kényelem! — kiáltottam fel, a szobára célozva. — Blanka, ön valóban jól felhasználta idejét, míg én távol voltam.

— S ön csodálkozik ezen?

— Nem, csak bámulom tapintatát.

— Nő vagyok, igényteljes nő, s így helyre kellett pótolnom, mit oly soká nélkülöztem.

— Nemde, únta magát?

— Nagyon sokáig vártam önre!

— S most, hogy végre itt vagyok?

— Ah, azóta sok, nagyon sok változott!

— Tán pénze elfogyott? Itt van ismét tárcám, töltve van.

Blanka a tükörasztalra tett tárcát eltolta magától. Én erőszakolám, hogy csak fogadja el.

— De Blanka, te oly szokatlanul hideg vagy

irántam! Mondd, oh mondd, miért e változás? — kérdezém, s karjaimat dereka köré szorítva, úgy igyekeztem őt magamhoz vonni.

Blanka vonakodott.

— Megfoghatlan vagy előttem.

— Nézzen ön az ajtó felé, s látni fogja változásom okát!

Oda tekintettem, s mint a ki kigyóra lépett, felugrottam.

Egy férfi lépett be Blanka hálótermébe, — a legkeresetlenebb pogyolában.

A férfi barátom volt, kire Blankát reá bízta.

— Mi ez? — kiálték magamon kívül.

— Férjem, az ön barátja.

— Hah, hisz ez árulás!

— Hogyan, árulás? Én, én mondhatnám ezt, ki este nőmnél találám!

— S még e szemtelenség!

— Kérem önöket, tekintsék, hogy nő vagyok, s e jelenet — — —

— Blanka, s ön így bánhatott velem, ki önért annyit áldozék?!

— S nem voltam-e hű önhöz?

— D a férj?

— Önnek hatalmában állott, szintén azzá lehetni.

A hiba az öné, s nem enyím.

— De a pénz, mit önnek küldözék?

— Ha nekem küldözé, nem követelheti.

— D a bizalom, melylyel ez embert megajándékozám?

— Ha megajándékozott vele, bizalma sajátom lett, és sajátjával az ember tetszése szerint rendelkezhetik, — viszonzá a férj.

E szemtelenség felbőszített. Nem elég, hogy alávaló módon kijátszattam, de még gúnyolódnak is velem.

Rárohantam ezen emberre s lovagkorbácsommal arcul vágtam, hogy a vér kibuggyant az ütés helyén.

Volt barátom összeszorítá fogait.

— Egy hét óta én is a hadseregben szolgállok. Ön tudja, katona mit követel ily sértés után.

— Jó. Holnap reggel várom önt vendéglői szállásomon.

A forádalmi lap volt munkatársa más nap segédjével megjelent szállásomon. Megvívunk. Az eredmény mutatja, hogy a karddal jobban tud bánni, mint nyomorult tollával.

Nos, de mondja meg ezredorvosúr, mit tart károm sebéről?

— Az egész csekélység, — viszonzám. — Folytassa csak a rendelvényeket, legyen nyugodtan, s a sebláz elmúltával bátran felkelhet.

. . . . .

Szemlémet most folytattam s szemeimnek okvetlenül a már főnebb említett szomszéd ágyra kellett esniök.

Az alak, mely ezen feküdt, tökéletesen elveszté emberi formáját.

Feje egészen leborotválva s tapasztokkal úgy leragasztva, hogy csak szemei és szája tájkán volt egy-egy lyuk.

Az ágy fölött szögekre akasztva következő tárgyak függtek: egy hüvelytelen, össze-visszacsorbitott kard; kétszer végighasított vörös csákó; vérborított tarsoly, s egészen rongyokká vált huszárdolmány, az öltözék egyéb, csupa véres kellékeivel.

E cikkekből meglehetősen határozottsággal következtethettem a beteg kivoltára, Ki különösen maszkírozott állapotában oly mozdulatlanul feküdt ottan, mint egy halott.

E beteg igen kezdett érdekelni, s azért az ápolóné által előhívtam az inspekción levő alorvost.

— Hogy hívják a beteget? — kérdém tőle.

— Nem tudom, — viszonzá, mert a kórodába már öntudatlanul hozták, s azóta még nem is tért magához. Hogy huszárnak kellett lennie, öltözete mutatta, bár az is már majdnem egészen elvesztette eredeti alakját, mint gazdája.

— Hogyan került ide?

— A tegnapelőtti kirohanás alkalmával csapatjaink az ellenséges lovasság közt egyszerre rést láttak nyílani s bőszen kardforgatás közt egy huszár tartott felénk. Száz meg száz kard hullott számtalan karabínlövés közt a huszár felé, s záporként kapta a sebeket. De mégis tántoríthatatlanul előre rohant s átvágta magát

szerencsésen. Mire azonban előcsapatainkhoz ért, lova összeroskadtt, s akkor már ő is élettelen volt. Sebei közt legnevezetesebb karján egy keresztvágás, hol a bőr egészen el volt a hústól választva, mint az operálásoknál.

Megvizsgáltam e sebet, s egyáltalán meg nem magyarázhattam magamnak, hogyan keletkezhetett az? mert a többivel egyidejű, s csatában még sem kaphatta.

E rejtélyes sebbel együtt harminckét nehéz seb volt a huszáron, s ha ezek dacára élve marad, azt csak a gondviselés különös kegyének köszönheti.

S valóban, egy hét múlva már annyira javulófélben találtam, hogy beszélgethetett.

Az őrnagy még mindig szomszédjában feküdt s Vegueros- szivarok füstölésével s Dumas regényei olvasásával igyekezett únalmán könnyíteni.

Midőn meglátott, magához intett.

— Nagy szívességre fognám önt kérni, ezredorvos úr, — mondá.

— Örömmel szolgállok; szóljon.

— Kórházi magányomban elég alkalmam volt bölcselkedni, s ennek eredménye az, hogy Blankával ki akarok békülni. Blankának teljességgel igazsága van, hogy férjhez ment, s most szeretnék legalább barátságában s soiréeiban részesülni. Mert Blanka szellemdús nő, s estélyei semmi kívánni valót nem hagynak. Ezért egy bocsánatkérő levelet írtam neki, melyben heves fellépésemet elfeledni kérem. Ugy-e ön

kézhez fogja szolgáltatni? Lássa, nekem Komáromban alig van ismerősem, s ha hozzá nem járhatok, midőn fel fognék gyógyulni, únalmam miatt kellene majd megint megbetegednem.

Ezzel az őrnagy párnája alól elővett egy finom levelkét, s azt átadá nekem.

Én pedig átadtam egy kórházi szolgának, hogy vigye, a hová címezve van.

Alig végeztem el itt beszélgetésemet, midőn észreveszem, hogy az öreg huszár is integet felém.

Ágyához léptem.

— Nos, mi baj barátom? — kérdezém.

— Láttam, hogy a szomszéd valami írást adott át ezredorvos úrnak. Ha meg nem bántanám, én is instálnám, ha kegyeskednék tarsolyomat levenni a szegről.

Megtettem a huszár kívánságát.

— Szíveskedjék csak egy kissé kotorászni benne s fejtse csak föl a bélését. Az alatt egy nagy pecsétetes levél van.

Az útasítás szerint cselekedtem, s a fölfejtett bélés alatt csakugyan ott találtam a nagy pecsétetes levelet, melynek alakja is elárulá a sürgönyt.

— Már most csak arra kérem ezredorvos urat, vigye ezt a sürgönyt rögtön a vár kommandánsához. Magam vinném, de nem mozdíthatom tagjaimat. De az istenért, ne adja senkiének másnak a kezébe, mert az talán már most is elkésett.

Megigérttem neki, hogy kívánsága szerint fogok

cselekedni, s a sürgönyt csakugyan átadtam a várparancsnoknak, ki abban fontos tudósításokat kapott a tiszai seregek vezérétől.

Midőn ismét meglátogattam a huszárt, tudakozódtam tőle, hol kapta azt a különös keresztvágású sebet?

— Hja, egész históriája van annak, — mondá, s összevissza vagdalt arca ragyogott a visszaemlékezés gyönyörénél.

— Azt a sebet nem kaphatta akkor, — jegyzém meg, — midőn az ellenséges lovasságon keresztül vágta magát.

— Úgy van. Olyan sebet csak bicsakkal lehet ejteni, s a csatában nem szoktak bicsakkal hadakozni. Megkövetem alássan, ezredorvos úr, hahogy nem úntatná az én históriám, elbeszelném én azt fülétől farkáig.

— Sőt nagy örömmel fogom hallgatni, barátom.

E szavaimra a huszár több helyen megsebesített karját kihúzta a paplan alól, s újjjaival önkénytelenül orra felé nyúlt, hogy bajszát az elbeszélés megkezdése előtt megpödörgesse.

Bajszát azonban hajával együtt leborotvták a sebhelyek letapasztása miatt.

A huszár e tapasztalatnál boszúsan csóválta meg fejét.

— Már azt csakugyan nem hittem, hogy ennyire megcsúfítson az ellenség! No de háromszor veri ezt majd rajta vissza Ludas Matyi!

Hanem hogy a dologra térjek, meg kell jegyezniem, hogy az első kirohanás előtt négy nappal még a tiszai táborban voltam.

Tábornokunk dicső katona! ő köztünk eszik, velünk mulat, köztünk alszik.

Cúgunk épen a tábori tüzről vette le a paprikással telt bográcsot, midőn a tábornok ismét köztünk megjelen.

„Nos fiuk, — kérdezé, — melyiteknek volna kedve magát az egész ellenséges hadseregen keresztülvágnia? Komáromba akarok küldeni üzenetet.

Az egész cúg rögtön talpon termett, s mindegyik ajánlkozott.

„Mindnyájotokat nem küldhetlek, — mondá, — azért választanom kell. Ez nehéz dolog, mert mindnyájan derék fickók vagytok. Így a sorsra kell bízunk a dolgot, a kinek leghoszabb a bajsza, az fog menni Komáromba.

Leghoszabb bajszom nekem volt.

Rögtön felszerszámoztam lovamat, abrakot tettem a tarisznnyába s megtöltöttem a kulacsot papramorgóval. Ezzel a tábornok lakásához mentem.

A tábornok azt a nagy pecsétetes levelet adta kezembe, melyet ezredorvos úr már átadott.

— Fiam, — mondá a tábornok barátságosan, — ezzel a levéllel Komáromba mégysz, s ott átadod azt a várkomandánsnak. Ellenségre bizonyosan fogsz bukanni, hanem azokkal elbánni a te dolgod. Én csak annyit mondok neked, hogy életedet elveheti tőled az

ellenség, de ennek a levélnek nem szabad a kezei közé kerülni. Most isten áldjon meg fiam.

A tábornok nálamnál sokkal fiatalabb, s mégis mindnyájunkat fiainak szólítgatott, s valóban, ő nekünk nagyon jó apánk.

Elindultam tehát. Itt-ott találkoztam is egyes őrszemekkel, de azokkal elbánnom könnyű volt.

Negyednapra végre Komárom tájékára érkeztem, s itt egy erdőcske alján megállítottam jó paripámat.

Vakarni kezdtem a fülem tövét, mert nem tudtam, mihez fogjak. A vár minden oldalról körül volt véve ellenséges seregekkel.

Az ellenség közé vágnom, gyerekdolog lett volna, de ezzel a célt el nem érem; mert ha elevenen nem is foghatnak el, de ha elesem, a levél kezükbe kerül.

Ezen is tudtam volna segíteni, mert elhatároztam magamban, hogy végső esetben a sürgönyt inkább megeszem, hogysem az más kezeibe jusson. De akkor sincs elérve a cél, mert a várparancsnok így sem kapja meg a tudósítást.

Végre remek ötletem támadt. Dolmányom újját felhúztam, s meztelen karomon bicsakommal keresztvágást ejtve, egy darabon lenyúztam bőrömet, hogy az alá rejtsem a stafétát, mit aztán mint sebhelyet, zsebkendőmmel fogtam volna lekötni. Az elesettek sebeit senki sem szokta vizsgálni, s így majd a nagy titkot velem együtt eltemetik.

Bőrömet már lenyúztam egy darabon, de ekkor

jutott eszembe, hogy bizony hiába, mert ha alája rejtem a levelet, akkor csupa vér lesz az, átázik az írás, és a várkommandáns sem fogja elolvasni tudni.

E pillanatban szerencsémre távoli puskaropogás vonta magára figyelmemet.

Egy dombra ügettettem, s örömmel vettem észre, hogy miéink a várból a Gyalla felé vezető országútra kitortek, s már csatározásra került a dolog az ellenséggel.

A nagypecsétes levelet hirtelen tarsolyom bélése alá rejtettem, rágyújtottam pipámra, s az előről meg-támadott német csapat háta mögé kerültem.

A huszárra nézve a gyalog mindig veszélyesebb a lovasnál, mert ha azok egy tömegbe csoportosulnak, szuronyaik mögött sérthetlenség, mint a tuské-disznó, s azért azon kellett iparkodnom, hogy a lovasságon vágjam magamat keresztül.

Sarkantyúba vettem hát paripámat, s közéjük vágattam. A csata hevében társuknak hihettek a vértések, mert senki sem látszott különösebben rám figyelni, hanem szemét mindenki csak az elülről támadó magyarságra irányza.

De midőn kardommal jobbra balra dolgozni kezdtem, hogy utat vágjak magamnak, csakhamar észrevettek, s most mindnyájan felém fordultak.

Láttam, hogy veszve vagyok. Testemet elborították a sebek, s jó lovamról patakozott a vér. Hiába sarkantyúztam, nem volt bátorsága, vagy ereje a tömör körben körülvelt több száz lovas közé rohanni.

E kétségbeejtő pillanatban makrapipám tüzes tartalmát tenyerembe vertem belé, s hirtelen egy darab taplót tettem közéje történytartómból, s ezt belé csaptam paripám fülébe.

A ló böszültté lett az égető fájdalom miatt, mely agyvelejéig hathatott. Pillanat alatt hátulsó lábaira ágaskodva körben kezdett első lábaival kapálózni, s kemény patkói halálos csapásokat osztottak.

Környezőim zavarba jöttek.

A másik pillanatban pedig már mint dühös fergeteg a vértések közé csapott, s harapva, rúgva, kapálózva nyitott magának utat, míg kardom, mint sebes szélmalom forgott a légben.

E tömegben, újabb sebekkel tetézve, szerencsésen átvágtuk magunkat.

De most egy másik ellenséges csapat közé jutotunk, mely a miéinkkel már közvetlen harcba keveredett.

Paripám többször térdre bukott s zablájáról véres tajték hullott alá.

Elveszettnek hittem magamat.

Két ellenséges lovas reám tört, hogy elfogjon. Az egyiket pisztolyommal lőttem le, a másiknak nehéz sisakját vertem le fejéről, mire rögtön visszahúzódt.

Ekkor hirtelen leoldoztam oldalomról kardomat. Egy ellenséges tiszt vágatott felém néhány emberrel, hogy elfogjon. Én önmegadásom jeléül hüvelyével együtt feléje nyújtottam kardomat, de midőn már

felém terjeszté kezét, hogy azt átvegye, úgy vágtam a kard hüvelyét arcához, hogy lováról letántorodott.

Kisérői megrémültek. E pillanatot felhasználva, paripám oldalaiba vágtam sarkantyúimat, hogy nyomukban kiserkent a vér. A szegény állat még egyszer összeszedte erejét, mintegy száz lépésnyire még egyszer előre rohant, s itt a mi csapataink közé jutott.

Lovam most összeroskadt, s én is elvesztém öntudatomat.

No, de se baj! csakhogy a nagypecsétes levelet szerencsésen elhozhattam.

. . . . .

Bámulattal hallgattam az öreg huszár elbeszélését, ki minden fitogtatás nélkül úgy szólott, mint ki a reá bízott teendőkről referál.

— Szólj barátom, — mondtam neki, — mi a kívánságod. Hős tetteid jutalmat érdemel, s azt a várparancsnok szívesen meg fogja adni.

— A mit én kérnék, azt a várparancsnok nem, hanem csak ezredorvos úr teheti meg, — viszonzá a sebesült.

— S mi az?

— Kérem, ne borotváltassa le többé a bajszomat, mert ily síma képpel nem mehetek vissza az ármádiába.

Rendelést tettem, hogy bajszát többé le ne vegyék.

Midőn három hét múlva ismét találkoztam vele, mosolyogva lépett elé, s azt mondá:

— No, most ismét a régi vagyok!

A régi volt, igaz, csakhogy arcán tíz sebforradás látszott.

III.

Az öreg székely.

A kies Erdély kimondá a Magyarországgali úniót. A testvérm nemzetek egészen egygyé forrtak. Egy hitük, egy reményük, egy végzetük lett.

A harc komor felhői, mik a magyar síkföld egére borultak, lassankint ellepték a magyar Svájc bérceit is; s ha lehetséges, itt még dühösebben tomboltak az emberi szenvedélyek, mert öldöklő játékaikban segélyükül szolgáltak még az őselemek is.

A szirtek elváló tömegei, a patakok zuhogó vize, az erdők százados, ledöntött fái, mind, mindmegannyi titánokul harcoltak!

A vész szavára mintegy a földből támadtak elé a bajnokok, hogy élethalálért küzdjenek.

Harcosok voltak, de fegyver nem.

Az agyagfalvi gyűlésen szóba jött, hogy a magyaroknak még ágyújuk nincs.

A testvérhazából nem kaphatnak. Ott is nagy hiányát érzik, de meg a távulság is roppant nagy.

Pénz nincs, öntöde nincs, de meg ember sincs, ki a halált okádó szörnyeket megteremteni képes legyen.

S ágyúk nélkül ágyúkkal szemben a harc me-
rész, kockáztatott szerencsejáték. E nélkül vágó-
hídra fognának menni az emberek.

Általános lön a lehangoltság.

E közben egy öreg székely lépett a gyűlésező
urak közé.

Ősz bajsza alácsüngött, mint ereszről a jégcsa-
pok; hosszú gyér haja halántékai fölött hátrafésülve;
tagjain a közszekelyek egyszerű öltözete, vállán guba,
egyik kezében botja, másikban tiszteletjelül levett szal-
makalapja.

— Mit akar atyafi? Talán tanácsot tudna adni?
— kérdezzék tőle.

— Megkövetem alázatosan, hogyha szólhat-
nék — —

— Szóljon bátran, bátyó!

— Én bizony, könyörgöm alásan, hát csak azt
akarnám mondani, hogyha bíznának az urak ilyen
magamféle szegény emberben, s hogy ha meg nem
sérteném szavaimmal, hát biz én csak azt hiszem,
hogy ha kapnék materiát hozzá, hát biz én tudnék
ágyút önteni.

Az öreg székely beszéde, az ajánlat s az egy-
szerű ember alakja, általános derűtséget okozott. Az
urak szánakozólag mosolyogtak fölötte, condrás atya-
fiaik pedig csúfolódva, boszontva neveték ki.

De az öreg azzal mitsem törődött. Visszalépe-
getett helyére, halgatta a gyűlés további folyamát, a
sopánkodásokat és panaszokat, miken nem tudtak

segíteni; aztán mikor a gyűlésnek vége volt, fölkeresett egy jobbmódú agyagfalvi embert a házánál s így szólott hozzá:

— Öcsém, te többször unszoltál, hogy adjam el neked házamat s kevés földemet.

— Most is azt mondom, hogy tüstént megvenném jó pénzen.

— Lásd, én nem akartam az alkuba ereszkedni, mert öreg vagyok már, s a pénz könnyen szárnyra kél; aztán meg nem is szeretném a más kegyelemkenyerét enni, vagy jó emberek terhére esni. Tudod, sokáig, három kapituláción át szolgáltam a székely határörvidéken. Előbb közbaka voltam, aztán pattantyús-káplár lettem. Jubiláltak, s már most jó volna úgy elnyúgodnom az úrban, hogy saját házam falai közt adjam ki lelkemet.

Az öreg darabig gondolkozólag halgatott ezután. Egyszerre azonban a fiatal gazdához fordulva, kérdezé:

— Aztán mennyit adnál kis vagyonkámért?

— No tudja mit bátyám? Mert úgy tisztelem, mint az apámat, hát megadok 700 bankó forintot!

— Hétszáz forintot? Nem is ér többet. S mégis kevés, nagyon kevés.

Az öreg székely gondolkozva kezdett a szobában felalájárni, s töprenkedve vakarta a fejét.

— Gyere ki csak öcsém a ház elé, — mondá végre.

Kimentek a ház elé.

— Nézd meg, — folytatá itt, — ez az én szeke-rem s ezek az én lovacskáim. Még csak csikók. Mit gondolsz, mennyit érhetnek meg?

— Két száz ötven forintot megérnek testvérek közt is, — viszonzá a fiatalabbik.

— Három százért odadom.

— Áll az alku.

Az öreg székelv még az nap megkötötte a fiatal gazdával a szerződést, s ez még az nap kifizette az ezer forintot.

Haza érve, a falu végén kis gunyhót épített s azt jókora deszkaudvarral kerítette be.

Pénzén kívül az ég alatt nem maradt semmije.

Ezen pedig összevásárolt a vidéken minden ócska rezet, ólmot, s midőn deszkakerítésű udvarán mindenféle olvasztó kemencét, kalapáló hámort s más efféle csodálatos dolgot kezdett felállítani, falubeliei csodálkozva kérdezők őt:

— Ugyan már mit fakrikál, Áron bátyó?

— Majd maglátjátok, fiaim, ha készen lesz, — viszonzá az öreg, és senkit sem eresztve deszkakerítésű udvarára egyetlen hű cselédjén kívül, folytatá titkos munkáját.

Falubeliei pedig fejcsóválgatva mondogatták:

Az öreg Áron, bizonyosan megbolondult. Pénzét rézre költi, hogy aranyat fabrikáljon belőle. A vége az lesz, hogy sem pénz, sem posztó. Pénze is elfogy, meg az aranyat is a felhőkben keresheti.

E megjegyzéseket gyakran hallotta az öreg Áron,

de nem hogy boszongkodott volna miattuk, de sőt úgy látszott, hogy kedvét leli bennük.

E közben folyt a harc. Csata csatát ért. Az ellen. tiz részről is előtámadt s a maroknyi magyarság csodákat mívelt.

Mint villámok sújtottak, de fogytak is, mint vihar közben a villámok.

Majdnem egész Erdély elveszett.

Csak Háromszék, a székelyek ezen törzsfészke tartá még magát.

Az ulolsó darab szabad föld ellen oly töméntelen sokasággal, annyi ágyúval nyomult az ellenség, hogy a megsemmisülést mindenki bizonyosnak tartá.

De a székelység, e jámbor, nyugalomszerető, szorgalmas, költői kedélyü nép nem riadt vissza a harc morajától.

Tudták, hogy el fognak, el kell hullaniok a túlnyomó erővel szemben, de meg nem félemlettek.

A ki csak fegyvert birt fogni, síkra szállt.

A két had szemben állt. Az ellen ágyúi záporkint hullatták a halált osztó golyókat; de a székelyek mint ércszobrok, mozdulatlanok maradtak.

E hősökre írta a költő, ki velük harcolt, s velük esett el:

Nem mondom én: előre székelyek!

Előre mentek úgy is, hős fiúk;

Ottan kíván harcolni mindegyik,

Hol a csata legrémesebben zúg.

Csak nem fajult el még a székely vér!

Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér.

Végre mint folyam a szirtet, az ellen helyüket elhagyni kényteleníté a székelyeket.

Átalános lön a kétségbeesés.

E csatával Erdély is veszve van.

E pillanatban a székelyek zavart sorai közé valami idomtalan, két lótól bajosan vont szerszámmal az öreg Áron hidegtekintetű alakja tolakodott.

A kik látták őt hű cselédjével, midőn az ügyetlen, tudja isten mirevaló portékát megigazítá s az ellenre irányzá, e komoly pillanatban sem állhatták meg, hogy ne nevéssenek rajta.

— Fusson onnan Áron bátyó, mert szétpattan! — kiáltott rá egy víg legényke.

De az öreg Áron szemei most csak az ellent látták. Irányzott, s az égő kanócot a gyújtólyukra helyezte.

A löpor fellobbanását hatalmas dörgés követte.

Az új ágyú, mely mintha a fellegekből pottyant volna ide, idomtalansága dacára szét nem pattant, s most már senki sem nevetett.

Midőn a füst eloszlott, mindenki szeme az ellen ágyúütegére irányzódott.

Az öreg Áron első lövésével egy ellenséges ágyút leszerelt, mire azok, s a székelyek nem várt tüzelésére, pillanatra zavarba jöttek.

— No most szuronytszegezve előre, fiúk! — kiáltott az öreg kigyult arccal, s míg azok előrerohantak, addig ő más irányban folytatta tüzelését.

E csatát, melyben a székelyek ágyút is fogtak el, az öreg Áron ágyúja nyerte meg.

Ezután már adtak neki pénzt, s ő harminc ágyut adott a magyar hadseregnek.

Az öreget fokozatonként kinevezték őrnagynak. De ő még akkor sem tudott megválni első kedvencétől, melyet mindig ő irányzott, ő sütött el.

Körülötte saját készítményei bömböltek, az ő tanítványai tüzeltek.

Első ágyúja mellett küzdve esett el a sinai zárda mellett folyt csatában.

— Utolsó szava is ez volt:

— Örömmel halok meg — gyermekeim között!

* * *

De tovább nem folytatom; mert ha a gyémánt-szemeket, melyek köztünk ragyogtak, s most ismét a föld mélyében pihennek, mind fel akarnók hozni, kötetek kellenének reá, hogy azokat az olvasónak megmutassam.

Az ostromlók tanyája.

Pest egyik nagy, kétemeletes házának kapuja előtt késő este sokáig ácsorgott egy közhonvéd, köpenyébe burkolózva.

Végre megpillantott a kapuból egy nőcselédet kilépni.

— *Kinél szolgál, galambom?* — kérde, s a szobacust megölelgeté.

— *Úrnöm Völgyi Lenke kisasszony,* — viszonzá ez.

— *Épen a jó sors hozta ki magát a kapuhoz. A kisasszony számára levél van nálam.*

— *Értem.*

— *De sürgős!*

— *Bizonyára Haraszty Gyulától?*

— *Úgy van.*

— *Adja át, s én kézhez adom.*

A honvéd elővette köpenye alól a levelet, s átnyújtotta a szobaleánynak, miközben mutató ujját ajkaira illesztve mondá:

— *De titok ám!*

A szobaleány a levéllel visszasietett a házba. A honvéd még egyszer halk hangon visszahívta.

— Mondja meg urnőjének, hogy ha kíséretre szűksége van, én várom őt.

Lenke épen gondolatokba mélyedve ült dolgozóasztalkájánál, s előtte egy írásokkal telt szekrényke nyitva állott.

Ezek az ő keze vonásai. E szép gömbölyű betűkkel az imádott ifjú szerelme sóhajt eléje. Mily közel van ő, csak a túlparton, s mégis mily messzi tőle!

Lenke Haraszthy Gyula mennyasszonya, de a fiatal tüzérhadnagy napok óta nem láthatja mennyasszonyát, mert a katonaszabályok nem engedik őt most ostromló ágyúitól elmozdulni.

Lenke most is hallja az ágyúk bömbölő szavát s lelke minden lövésnél megrendül. Ki tudja, melyik lövés rombolhatja le az ifjú életét, melyik semmisítheti meg mindkettőjük boldog reményeit?

E pillanatban lépett be a szobaleány, kezében a levéllel.

Lenke hirtelen feltöré a pecsétet s szemei villámként futottak át a sorokon.

Midőn elvégezte az olvasást, halványan hullott vissza székére.

A másik pillanatban azonban összeszedve minden erejét, határozottan mondá szobaleányának:

— Még ma éjjel át kell mennünk Budára.

— Talán valami nagy szerencsétlenség történt?

— Nagy, igen nagy szerencsétlenség! — viszonzá Lenke, s megeredtek könnyei.

— De éjjel hogy mehetünk a táborba, midőn mint nők, ezerféle veszélynek vagyunk kitéve?

— Meg kell lenni. Férfiöltönyben fogunk menni.

— S azt hiszi, kisasszony, hogy így nem ismernek meg?

— Az éj jó leplező fátyolul szolgál; aztán meg szerencsénkre elég tizennégyéves honvéd szolgál a magyar seregben, kik szintén tökéletesen leányarcúak. Csak öltözetéről gondoskodik.

Harcias férfiöltözetet előkeríteni nem volt nehéz, mert ezen idők szerint alig volt család, melynek tagjai közül valaki honvéd, vagy nemzetőr ne lett volna.

Lenke pár pillanat múlva már egészen honvédtiszti ruhába volt öltözve, míg szobalánya mint inasa.

Végre karcsú oldalára kötötte a kardot is, vállaira veté szürke katonaköpenyét és sapkáját mélyen szemeire húzva, Teréz kíséretében gyorsan távozott.

— A levél hozója vár reánk, — mondá Teréz a kapuban, — s kísérőnkül fog szolgálni.

— Annál jobb, — viszonzá Lenke.

Az utcán néhány lépésnyire találkoztak a tüzértiszt küldöttjével.

— Hol hajózhatunk át? — kérdezé Lenke.

— Azt nem tudom, asszonyom, mert nappal is csak útlevéllal van megengedve a közlekedés a két város közt, éjjel pedig egyáltalán nem kaphatni csónakot.

— Hát te mikor jöttél át?

— Még nappal.

— Kövessetek, majd találunk hajót.

Az ágyúzás az éj folyama alatt is tartott, s a merre csak haladtak a városban, mindenfelé elpusztult házromok.

A város számtalan pontján vérvörösség borította be a sötét eget, mi viszfénye volt a várból bombákkal felgyújtott égő házak lángjainak.

Az utcák némely helyütt egészen néptelenek, máshol meg, hol a vész segílyt kívánt, túltömve emberekkel, kik emberen felüli erővel küzdöttek a romboló elemekkel.

Saját könnyű s gyors lépteivel mutatá a rettentetlen ara követőinek az utat a partokon, míg végre előhaladásának határt látszott szabni egy kettős cölöpsor, mely a partok egyik pontját megjelölé.

Itt egy pillanatra mintegy kételkedve állott meg, mintha félne, hogy eltévedt. Azonban öröme a víz szélén csakhamar egy lengő pontot vett észre.

— Kövessetek, — monda, — s a meredek parton gyorsan lehaladva, egy könnyű csolnakhoz ért, melybe kísérőivel együtt belépett.

— Siessetek! — suttogá parancsoló hangon, — s az evezőket oly halkán mozgassátok, mintha ellenség közt akarnátok magatokat keresztüllopní.

Erre a csolnak gyorsan a folyam hullámai közé vágott.

A lövések zaján kívül a legmélyebb csend honolt

az éji kalandorok körül, s midőn darabon már előre-eveztek, az ara a jelenet szemléleténél helyzetét fedelni látszott.

Az éj enyhe volt, s a szarvalaku hold, midőn egy-egy pillanatra előbukkant az úszó föllegek mögül, ábrándos világot vetett a testvérvárosra.

A Gellérthegy s a vár sötét árnya komoran borult a Duna rezgő tükrére, s a partok hosszában a teherhordó hajók, mint szundikáló fekete szörnyek pihentek s az egész folyamon nem lengett egyetlen csolnak sem az övék kivételével.

A part tulsó oldalán, az átlátszó léggel ellentétben Buda sötét hegyei emelkedének s itt-ott egy-egy torony látszott a hold halvány sugáraitól megvilágítva.

Buda városrészei oly nyugodtak voltak, mintha lakói éjféli álmukat aludnák, de a hegyek első halmai mögött, melyek a török mecsettől a Gellérthegy aljáig félkörben terjednek, ott már látszottak a vad harc nyomai.

Fölszálló röppentyűk, a bombák moraja, midőn szétppattantak, s az ostromló ütegek időszakonként előtörő tüze, kísérve az egyes pontokon villogó őrtüzekről, mutatták a rombolás ébrenlétét.

Lenke fülei már régen megszokták a fegyverek zaját, hanem éjjeli harcnak, s az ezzel párosult szépségeknek, melyek a borzasztóan nagyszerű látványon kívül mindent, mindent feledtetnek az emberrel, most volt csak először tanúja.

Elmerengéséből csak akkor rezzent föl, midőn

a kis csolnak parthoz ütődött. Itt gyorsan a szárazra ugrott, s miután a ladikot eléggé rejtettnek látszó helyen kiköté, éji útját most a tüzérhadnagy küldött-jének vezetése mellett folytató.

A külvárosok, ámbár a mieink kezében voltak, nyilvános jelét viselik magukon a háborús időknek. A házak tömve honvédekkel, némely rejtett utcában rohamra kész, felállított zászlóaljok, bal karjaikon fehér szallaggal, hogy az éj sötétjében meg tudják egymást különböztetni az ellenség embereitől, ha netalán azok kirohanást intéznének, a mint azt minden percben várni lehetett, míg a lőtávulon kívül eső kocsmák tárt ajtain keresztül borgőz, füst és vad tivornya hangja ömlöttek ki.

— Itt már közel vagyunk a felállított üteghez, — mondá a honvéd, a mint Lenkével s Terézzel a Kis-Svábhegy aljához ért, — de azon helyre, a hol a főhadnagy megsebesült, nem vezethetem önt, asszonyom.

— S miért?

— Tiltja a parancs idegeneket odavezetni, de meg az örök sem bocsátának keresztül.

— S honvéddöltözetünk?

— Igaz, azzal átlopózhatnánk. De ha vezérünk tudtára jőne a dolog, nem csak engem, de a főhadnagyot is nagy kellemetlenség érhetné. Vezérünk minden katonai áthágást főbelövetéssel szokott büntetni.

— S így mit csinálunk?

— Asszonyom, önöknek itt kell maradniok, míg én megjövök. Különben is azt hiszem, hogy uramat már elvitték az ágyúktól, s most csak azt kell megtudnom, hogy hová, hogy önöket oda vezet-hessem.

— De itt a szabadban csak nem maradhatunk?

— Majd földél alá vezetem. Kérem, köves-senek.

A honvéd egy szűk utcán haladt előre a szőlők aljában, melyet csak egy oldalról kerítének azon apró kis házacskák, melyekben a város legszegényebb néposztálya lakik. Az útca másik részén egy letiport legelő terült el, mely most telve volt földbe vájt gunyhókkal, mik előtt gúlákba rakott fegyverek állottak, s itt-ott pislogó tábortűzek szundikáltak.

Ez a honvédek egyik zászlóaljának bivouac-ja, a legnyomorúságosabb s legegészségtelenebb tanyázás, mert egy órai zápor mindig félig vízzel tölté meg a gunyhókat.

A legelővel szemben, a házsor közepén, háttal a várnak fordulva hivogatólag tárultak fel egy kis csapszék nyílt ajtószárnyai, honnan kacaj, káromló hangok, dalolás, törött palackok csörgése, s valami desperátus cigánybanda recsegő zenéje zagyva hangtömegben ömlött ki a finomabb szerkezetű fülek kétségbeejtésére.

A honvéd e helyre vezeté a nőket.

Midőn beléptek, Lenkét valami idegen érzés töltötte el s szinte sajnálni kezdé, hogy ide jött. De az-

tán meggondolta, hogy imádott jegyesének élete forog kérdésben, s megnyugtató magát.

Kardját, hogy ne csörögjön, hóna alá fogta s úgy lépett egy asztalhoz.

A csapszék vendégei közül kevesen vették őt észre. A kik megpilláták sapkáján az aranyzsinórt, köteles tisztelettel emelték kezüket fővegükhöz, de elfordulva, valamit morogtak fogaik közt, mert a nagyon fiatal tiszteket, kiknek engedelmeskedni tartoztak, egyáltalán nem szerették.

A nyomorúságos, minden pontjában piszkos s a füsttel, mintegy köddel megtelt terem vendégei részben szolgálaton nem levő honvédek s tűzérek, részben közel falusiak voltak, kik a holnapi hetivásárra tojással, vajjal, vagy baromfival jöttek be a városba.

Lenke a hosszú, gyalulatlan asztal végénél foglalt helyet s intett Terézának, hogy példáját kövesse.

Lelke izgott, s keble nyughatlansággal volt telve, hogy jegyesét, ki megsebesült s talán veszély közt is forog, mielőbb láthassa, s a percek lassan folyó óráknak tüntek föl előtte, midőn egy kövér, felgyűrt ingujjú, zöldsapkás, kék kötényes ember, a csaplár jelent meg asztalánál.

— Tetszik valamit parancsolni? — kérde ez.

Lenke csodálkozva tekintett föl reá, s a kocsmáros azt hívén, hogy szavai nem hallatszottak, újra kérdezé ;

— Tetszik valamit parancsolni?

— Barátom, én önt nem szólítottam meg, — jegyzé meg Lenke egész őszintén.

— No nézze meg az ember, — viszonzá a kocsmáros durva, haragra lobbant hangon, — ámbátor még a bajsza sem serkent ki, de mert tisztecske, hát bátorságot vesz magának gorombáskodni. Tudja meg uram, — folytatá kezeit csípejére feszítve, hogy kocsmám köztársaság; itt minden ember egyenlő, a közhonvéd úgy, mint az ezredes, s ha valaki mégis úr benne, az csupán csak én vagyok.

Lenke e nem várt jelenetre megdöbbsent s kis szíve remegni kezdett.

Azonban Teréz, ki az efféle helyek titkait s szokásait már régibb időkből ismeré, gyorsan felkelt helyéről s a kocsmáros vállát pártfogóilag megveregetve kis kezével, így szólott hozzá:

— Ne berzenkedjék, gazduram. Uram, a hadnagy nem akarta magát megsérteni. Ő nagyon előkelő familia fia, s anyját csak két hét előtt hagyta el, hogy a hadseregbe lépjen. Tudja, az előkelő úrfiak, míg igen fiatalok s az anyjuk mellett vannak, nem igen szoktak kocsmákba járni. Uram most csak először jött velem efféle helyre, mert itt valakit meg akarunk várni, — s ezért nem értette az ön szavait. Így már most remélem, hogy nem fog ránk haragudni.

— Legkevésbé sem, — viszonzá a kocsmáros, s engesztelődésül megszorítá Teréz odanyújtott kezét. Ezzel ismét Lenke felé fordult.

— Bocsánatot kérek hadnagy úrtól előbbi szavaiért, — mondá, — s kész vagyok bármivel szolgálni.

— Mit mondjak neki? — kérde Lenke sűgva Teréztől.

— Mije van? — kérdezé ez.

— Pompás babsaláta vöröshagymával —

— Nem kell!

— Kolbász, hallevés — —

— Valami gyöngébb ételt mondjon!

— Túrós gombóc s liptai túró — —

Teréz nevetve s kérdőleg fordult az álhadnagyhoz.

— Be kell érünk azzal, a mi van, hadnagyuram, — mondá.

— Rád bízom a választást.

— Én meg a kocsmárosra. Kérem kocsmáros úr, a leggyöngébb ételekből hozzon.

— Bízsa csak rám az úr. Hát italt melyet parancsolnak?

— Egy palack friss vizet, jegyzé meg Lenke gyorsan.

— Azzal nem igen szolgálhatok, mert az utóbbi eső tele hordta iszappal a kútunkat.

— Hát valami könnyű sert, — veté közbe Teréz; ki ezen italtól gyöngéd neme dacára sem idegenkedék.

— Pincénk meleg, s így sertünk rossz; ilyen finom uraknak pedig rossz dologgal nem akarnék szolgálni.

— Hozzon hát bort, a menyköbe! — pattant fel a kis szobaleány, ki türelmét kezdé veszíteni.

— Borom megsavanyodott!

— Mit tud hát hozni? ambróziát vagy szorbetet?

— Efféle pálinkáim nincsenek, hanem van jófele rozsólisom.

— Adja hát, a mije van.

A kocsmáros eltávozott s Lenke nem győzte eléggé bámulni szobaleányát, ki e különös helyzetben oly fesztelenül érzi magát.

— Hogy mersz te így beszélni, Teréz? — kérde halkan.

— Tudja isten, hanem a honvédattila alatt mintha megváltozott volna a szívem. Valami olyan különös, azt hiszem bátorságot érzek, mert szinte szeretnék megverekedni valakivel.

— Vigyázz magadra, ne igyál abból a rozsólisból, mert még valami történhetik veled.

— Ne féljen a kisasszony, vigyázni fogok.

— Pszt! — suttogá Lenke figyelmeztetőleg, — még elárulsz.

De a figyelmeztetés már későn volt.

Szomszédjukban, batyujára támaszkodva egy tisztos kinézésű öreg asszony ült s tiszta vászondarabokból tépést készítgetett, szemeit néha a fiatal katonákra vetve.

A különös megszólítást hallotta, s elmosolyodék.

A mint ezt Lenke észrevette, rögtön felállott s el akarta hagyni a csapszéket.

— Miért akarnak távozni? — kérdé jószívűleg.

Mert titkunk el van árulva.

— Csak én tudom.

— De ha más is, — —

— Ne féljenek semmit, az szent előttem, mert tudom, hogy az önök helyzetében ily nyers tömeg közt kellemetlenségeknek volnának kitéve.

— Köszönjük asszonyom, jószívűségét,

— De mit jelent önökön e katonás öltöny?

— Honvédek vagyunk, — mondá Lenke remegő hangon, s arca füléig elpirult.

— Igen, honvédek, haszaszeretetből! — folytatá Teréz, ki a további kérdezősködést meg akarta előzni.

— Vágni, pusztítani, kiírtani akarjuk az ellent, hogy hírmondója se maradjon!

— Nemes szív dobog keblükben, — viszonzá az éltés nő s Lenke kezét melegen szorítá meg. — Ha fiatal volnék, talán én is így játszanám, de így! — — Nemes, nagyon nemes szívük van. — —

— Hah, mint szomjúhozom a vért! — kiáltott Teréz újra, ki, úgy látszott, saját szavaira jött lelkesedésbe.

— S ön vérszomjas?

— Valóban az! Képes volnék azt tenni, a mit az egyszeri rác leány!

— S az mit tett?

— Ismeri ön itt, e kocsmá közelében azt a kis háromszögű rétet, a vérmező szomszédságában.

— Emlékszem rá; az igen kopár, szomorú hely.

— Igen, mert a halál lépegetett rajta végig, s mert megfagyott vér dermesztette meg virágait. Ott nyakasták le egykor az ország legszebb ifjait.

— De a rác leány? —

— A szép ifjak legszebbikének gyöngyörű feketeszemű, hollófürtű, fehérarcú, pirosajkú kedvese volt. Töméntelen nép jelent meg, nézni, hogyan vezetik az ifjakat vérpadra. Ott volt a gyöngyörű feketeszemű, fehérarcú leány is. S midőn a bakó a szép ifjak legszebbikét vezeté föl a vesztőhelyre, s midőn a szép fő aláhullott, s vére mint az ugrókút sugára szökkent ki, akkor a feketeszemű, fehérarcú leány előrohant a néptömegből, kezében egy serleggel, azt oda tartotta a felszökkenő vér alá, s midőn a pohár színig telt, hirtelen kiitta. A néptömeg hátán hideg borzongás futott végig, a feketeszemű, fehérarcú leány pedig, szemében örült tűzzel kiáltott fel: „Jegyesemet megölték, de ő azért meg nem hal, mert vére bennem élni fog!” Az örült a rác leány volt.

Lenke a borzadályos történet elbeszélését, mely állítólag a Martinovicsféle összeesküdtek kivégzésekor történt, sokszor hallotta már Teréztől elbeszélni, s azért nem igen ügyelt rá. Az éltés asszony azonban igen megindultnak látszott.

— S ön is úgy fogna tenni? — kérdezé.

— Úgy én, — mondá Teréz, s kis kezével büszkén csapott az oldalán lógó bőrtokos szuronyra.

— Az önök neme mellett nagyon veszélyes ily zajos helyeket fölkeresni, — folytatá az öreg jószívéleg. — Nemde, csak valami fontos ügy kényszeríté e hely meglátogatására?

— Úgy van, — jegyzé meg Lenke, ki nem tűrheté tovább a titkolózódást. — Jegyesemről várunk itt hírt, kitől ma kaptam levelet, hogy ütege mellett megsebesült. Atyám e lépésemről mit sem tud; de az ég — remélem — meg fogja bocsátani e vétkemet! — s e szavai közben Lenke szemébe könnyek gyűltek.

— Csak nemes lélek képes ily áldozatra, s az vétket nem követhet el, — vigasztalá őt az éltes nő. — Tehát jegyesét várja ön, leányom? Én pedig fiamat.

— Fiát?

— Igen. S higgye meg, az anyai szív nem kevésbé sóvárog a rég nem látottat ismét keblére ölelhetni, mint a jegyes. Csak ez az egyetlen fiam van; testvére az isaszegi csatában esett el. Mint közember lépett be a harmadik zászlóaljba. Később tüzér lett s felvitte egész hadnagyságig. Utóbbi levelében értesített, hogy már megkapta kapitányi kinevezését is, s kért, hogy látogassam meg, s mert éjjel-nappal ostromló ütegét kell vezényelnie, ma éjjelre e helyet jelölte ki találkozóznkul. De az éjfél órája — midőn felváltják, — közeleg, s azt hiszem, már nem sokára látni fogom jó fiamat.

— Valóban jó fiú! — mondá Lenke önkénytelenül.

E pillanatban őrzőrat tolult be a csapszékbe s felszólítá a jelenlevőket, hogy oszoljanak szét s térjenek vissza tanyáikra.

Alig ürült ki a terem s alig vonult ki belőle a távozók után a füst és gőz, midőn a még mindig tárt ajtón három alak, egy öreg úr, egy tűzértiszt s a Lenkééknél volt honvéd jelent meg.

— Atyám! — kiáltott Lenke, s zokogva rohant az öreg úr karjaiba; a tűzértiszt pedig az éltes nőben édes anyját ölelé meg.

Midőn a meglepetés s viszontlátás első izgalmas percei elmúltak, Lenke a feléje közeledő tiszt felé fordulva, sértett büszkeséggel kérdezé:

— Hadnagy úr, mily játék ez? Ön nincs megsebesítve?!

— Hála istennek! — mondá az öreg úr. — E játékról én is tudtam, s így megbocsáthatsz hadnagyodnak, ki egyébiránt egy hét óta tűzérszázados. Én nem akartam ily zavargós időben egybekelésekbe beléegyezni, de ő azt állítá, hogy te is nagyon szereted őt, s erről ittléted által meggyőződtem. Most már nincs semmi kifogásom, legyetek egymáséi.

— S fogadjátok az én áldásomat is! — folytatá az anya, megölelve az így véletlenül megismert mennyasszonyt.

— S magácskának nem volna kedve szintén áldást kérni? — kérdezé a honvéd, átölelve Teréz

karcsú derekát, melynek szép körrajzát egyáltalán nem rontotta el a vereszsínóros attila.

— Majd ha maga is kapitány lesz! — viszonzá a szobacicus, kibontakozva az ölelő karok közül.

— Hát ez mi? — kérdezé az öreg úr nevetve mutatva az asztalon két tányér túrógombócra s két üveg rozsólisra.

— Ez honvédi lakománk, — jegyzé meg, Teréz, — de most már majd mennyegzői lakomához fogunk készülni!

.....

Ára 1 fr. 20 kr. o. é.

WIDENER LIBRARY

Harvard College, Cambridge, MA 02138: (617) 495-2413

If the item is recalled, the borrower will be notified of the need for an earlier return. (Non-receipt of overdue notices does not exempt the borrower from overdue fines.)

<div data-bbox="216 343 480 508"><p>WIDENER WIDENER SEP 10 2007 CANCELLED</p></div>	<div data-bbox="563 343 884 539"><p>WIDENER WIDENER FEB 20 2007 CANCELLED</p></div>

Thank you for helping us to pres

